

L'ENÈEIDE IN DIALÈT CREMUNÉES

vegnìida fóra da la pèna de

Güstéen Melegòt

Prìma de scuminciàa el viàc sö l'òpera de l'Enèeide, gh'ùm de parlàa 'n briis de chii el l'aa scriviida. Sarès a dii de Publio Virgilio Marone, che da adès in avàanti ciamarùm sulamèent cu'l so prim nùm in dialèt: Virgìilio.

Nasiit in de'l mantuàn a'l tèemp de l'antiiga Róma, el 15 de utùber de'l 70 a. C., in de'n pòst ciamàat alùura Àandes e adès Piétole, Virgìilio 'l éera fióol de na famiilia de agricultùur che stiiva pròpia bèen de bursél. Cuśé de regàs al gh'aa pudìit stüdiàa in de cèerte scóole de lüso: a Cremùna, a Milàan e dòpo àanca a Róma.

Chì, in de la citàa etèerna, el gh'è 'ndàt quàant el gh'iiva cumpiit i quiiendes àn e 'l è stàt lé infina a i viint àn, indùa el gh'aa pudìit scultàa le lesiòn de retòrica de'n bravissim maèester, Epiidio, inséma a i regàs de le famiilie püsée aristocràtiche de la citàa. Fra chéesti fióoi gh'éera àanca en regàs che sarès diventàat imperadùur e pò àanca prutetùur de'l stès Virgìilio: sarès a dii Augùusto, che 'l éera en pòo püsée véc de lüü.

A prupòsit de la puešia de Virgìilio, biśógna ricurdàase che l'è nasiida in de 'l ambièent de chéi persunàc ch'ii vegniiva ciamàat alùura *poetae novi*. Fra de lùur el püsée famùus 'l éera 'n àalter puéeta de la Vål Padàana: sarès a dii el verunées Catùlo.

Indùa tóta la gèent l'è restàada cun la bùca davèerta, 'l è stàt quàant Virgìilio el gh'aa fàt cugnuser a i letùur i dées puemèt de le *Bucòliche*, scriviit da'l 41 a'l 39 avàanti Crist. Chì, in chéeste pàgine, lüü el pàarla de la natüüra e de la vità de i paišàan, i laurèent che sgubàava in d'i càamp de la so tèra mantuàana.

In de j àn fra el 37 e el 30 a. C., Virgìilio el gh'aa scriviit invéce le *Geòrgiche* sö indicasiòn de Otaviàano, che 'l vurìiva la pàas in de chéj àn lé, la pàas de la so gèent a tôte le manéere, apéena dòpo la guèra che gh'éera stàt cun Antònio e Cleopàatra e la vitòria utegnìida in de'l 31 a.C.

Sèemper sö indicasiòn e deśidéeri de l'imperadùur, che 'l gh'iiva dumandàat de scriiver en poéma per la glòoria de Róma e de la so stésa persùna, el puéeta de Piétole el gh'aa pensàat de scriiver, in de'l 19 a. C., l'òpera de l'Enèeide, che 'l gh'aa miia finiit de'l töt però, perchè la mòort el l'aa purtàat jà el 21 de setèember, pròpia in chél àn lé, quàant 'l éera adrée a turnàa indrée da 'n viàc in

Grécia, indù a 'l éera 'ndàt a viitàa le tère che 'l gh'ia cantàt in de' l so poéma: *l'Enèide*.

Chéesta 'l è n'òpera gràanda, scriviida in dùdes càant, i prìm sées sö 'l mudél de *l'Odissea*. Chì Virgiliio el pàarla de' l viàc che Enéa el gh'aa fàt da Tròja a' l Làasio. Invéce in de j üültim sées càant el gh'aa scriviit sö 'l mudél de *l'Iliade*, cun le aventüüre sèemper de Enéa, prima che chéesto persunàc el se fermès per sèemper in Itàalia.

La guèra viista da Virgiliio l'è na ròba bröta e urèenda, vardàada cun spavèent da chii pròpia el la pòol miia véder. El puéeta el na pàarla perchè el spéerava che Augùsto el mantegnès la pàas per sèemper.

Ma adès l'è ùura de mucàala lé de ciciaràa e de s'cumìncia invéce a léger cuša gh'aa scriviit Virgiliio in de' l prìm càant de' l so liber famùs.

• PRÌM CÀANT

Lasàada la Sicìilia, indù el s'éera fermàat da Acèeste, che l'éera en persunàc de la so gèent trujàana, e che 'l éera 'ndàt lé cun de j àalter scapàat da Tròja, Enéa el s'è metiit in viàc cun i so sòci imbarcàat sö na vintina de nàavi.

Giunóone, che l'éera la so nemìiga püsèe carugnèenta, la gh'aa cercàat alùura, in töte le manéere, de metiighe el bàch in de le róode e de fàaghe 'ndàa de travèers el viàc.

Cusé la gh'aa dumàandàat a Éolo, el rè di vèent, de fàaghe en piašéer, cun la prumésa de dàaghe dòpo in mujéer la niinfa Deiopéa, che l'éera bèla 'me 'l sùul.

Éolo, sbrašeliit da la vója de viighe chéesta regàsa meraviliùuša, el gh'aa pö capiit nièent e sübit el gh'aa mìs in pée en tempestàada màai viista prìma, pròpia in de chél tucheléen de màar indù se muiiva le nàavi de i trujàan scapàat via da cà.

S'è vist alùura 'ste nàavi, cun i rèem s'cèpàat, balàa sèensa cuntròl, pròpia là in méša a le óonde in de 'n màar rabiùus e catiif. Per furtöna la tempestàada l'è stàta fermàada da' l diò Netùuno, che 'l s'è metiit a ustiàa, cun de le parulàse, adrée a i vèent che i gh'iiva pensàat, sèensa el so permès, de méter in pée töt chél badüél lé.

Enéa l'è riesiit alùura a rìiva sö la còosta de la Lìbia, ma 'l è rivàat lé cun apéena sèt nàavi. Chì, finalmèent, 'l è riesiit a truàa de mangiàa, dòpo viighe cupàat sèt cèervi in de 'n bòsch lé apróof. Intàant Vénere, màader de Enéa, la gh'aa dèt a Giòove de cùma l'éera stàta catiiva Giunóone cun el so bèl fióol trujàan.

Giòove el gh'aa sübit rispónt a Vénere de miia preocupàase. E sübit dòpo el gh'aa mandàat in frésa Mercùurio a Cartàgine, da Didóone, regina de la citàa, per diighe de fàa féesta a i trujàan rivàat da le so pàart.

Vénera, intàant, travestiida in de 'l bòsch da regàsa endàta a càcia, la se fà véder da Enéa e la ghe diis el nùm de chéla tèra lé africàana. E la ghe cöönta àan la stòoria miia tàan bèla e pièena de guài de la regina Didóone. Pò el la quèercia in de 'n niigol inséma a'l so sòcio Àcate, che 'l éera lé apróof. Cuśé i dùu i riiva a Cartàgine sèensa iser vist da nisöön. Invéce lùur i pòol vardàa bèn la citàa, che l'éra pròpia pràan bèla, nóoa nuèenta. E i la vàarda cun la bùca d'avèerta e ghe véen àan de piàanşer quàant i vèt pitüràada, sö i müür de la citàa, la stòoria de la so citàa. Séé, la stòoria de la guèra de Tròoja!

Dòpo 'n pòo, se vèt vegniighe incóontra Didóone e àan i cumpàgn trujàan de che j àaltre nàavi, che Enéa el crediiva bèle mòort o dispèers diùsa 'nduè. Didóone la gh'aa dèt ospitalitàa a tóti e la gh'aa dèt de 'ndàaghe adrée in de'l so palàs. E cuśé, tóti cuntèent, i và a mangiàa inséma a la regina.

Càanti la guèra,

e càanti 'l òm che per prim da Tròoja 'l è vegniit in Itàalia, scapàat per voluntàa de 'l destéen sö le spiàge de Laviinio. Per en pés, sèemper turmentàat, e per tèra e per màar, da quaidöön de 'l Oliimpo, per la ràbia màai finiida de la spietàada Giunóone, el gh'aa patiit tàanti àan in guèra: fin'a quàant el gh'aa mìs in péé na citàa e lasàat in de'l Làasio i Penàati de Tròoja, che j è la radiis gluriùuša de la ràsa d'i Latéen de Àalba, e de le müüra de Róma, la citàa süpèerba. Càara Müüša, ricòordeme té le ragiòn de tàant penàa dulurùus: ricòordeme l'uféeša e la vendéta de la regina de'l céel che la gh'aa vuriit fàa sufrii in töte le manéere 'n òm famùus per la so buntàa. I Celèst éei bòn, dònca, de tégner in cóor na ràbia cuśé gràanda?

• LA RÀBIA DE GIUNÓONE

Gh'éera alùura na citàa antiiga, dùa ghe stìiva i Tìiri, che da luntàan la vardàava l'Itàalia e indùu el Tévere el finiiva in de'l màar: l'éera Cartàgine, na citàa siöra, armàada da fàa paiüura. Se dişiiva che Giunóone el la preferiiva a ògni àaltra tèra, perfina a Sàamo,*

*dove Giunone era

nata

e che a Cartàgine la ghe tegnès j armàamèent e àanca 'l so càr. La Déa, alùura, la vuriiva fàaghe utégner,

se 'l Destéen el fùdeses stàt de l'idéa, 'l impéeri de'l móont. *dal Fato
 Ma l'éera vegniida a savii che da'l sàanch trujàan
 sarès nasiida na ràsa de gèent destinàata a ficàa šó
 le müüra de Cartàgine; e che en pòpol fòort in guèra,
 che cumandàava bèle tàante nasiòn, el sarès vegniit
 a purtàase via la Libia. Cùsé dišiiiva la stòoria che filàava le Pàarche.
 Per paüüra de'l dumàan, sèensa desmentegàase la guèra
 che la gh'iiiva mis in pée sóta Tròja per i so bèi Argiivi,
 Giunóone la gh'iiiva adòs amò tàanta ràbia,
 inséma a 'n dulùur gnamò pasàat: la gh'iiiva inciudàat,
 infàti, dèenter in de'l cóor el giüdìsi de Pàride,
 per la carugnàada de la so belésa miia cunsideràada,
 e la vendéta vèers la ràsa trujàana, in unùur a Ganiméede (1). *coppiere degli Dèi
 Rabiida per tóti 'ste tòort, la Déa la tegniiiva luntàan da'l Làasio,
 sbalutèent sö j óonde, i Trujàan scapàat da i Gréeci e da'l tremèent
 Achile: e lùur j éera muìit da'l destéen per ògni màar,
 da tàanti e tàanti àn. L'éera pròpia na ròba cumplicàada, düüra e
 incarugnàada, fàa nàser la stòoria de la gèent rumàana.*

(1) Ganimede, figlio di Troe, re di Troia, che per la sua bellezza fu rapito da un'aquila inviata da Giove e trasportato in cielo perché servisse come coppiere degli dèi.

• ÉEOLO E LA TEMPÉESTA

*Apéena lasàat lé de vardàa la tèra de Sicìilia,
 i Trujàan cuntèent i sistemàava le véele vèers el làarch,
 intàant che le póonte de brùuns le tajàava le óonde salàade.
 Giunóone, che la gh'iiiva da sèemper in de'l cóor na feriida,
 quàant la jà vist, la s'è dita: "Duaròoi dònca lasàa pèerder
 la me ràbia e dii che gh'òo perdiit, sèensa rièser
 a mandàa fóora da i pée, da l'Itàalia, el rè de i Truiàan?
 Ma la pèensa miia a'l Destéen! Epüür Minèerva la gh'àa pudiiit
 incendiàa la flòta de i Gréeci e negàai tóti in de'l màar
 per le cùulpe sulamèent de öön: de Aiace d'Oileo!
 Sèemper lée la gh'àa sbatiit šó da i niigo i lampès de Giòove,
 e spantegàade le nàavi e mandàat in fùrlòorum el màar,
 scumpaginàat in de l'àaria Aiàace che 'l tràava só de le fiàme
 da'l stómech impirlèent, per fàal pò infilsàa sö la sculiéra;
 e mé, che vòo dinàans a tóti i Dèei de l'Olimpo,*

suréla e mujéer de Giòove; mé che fò la guèra da tàanti àn sulamèent a 'n pòpol, ghe rièesi miia a inciudàal per sèemper. Da chì in avàanti chi parlaràa bèen de la glòoria de Giunòone, e pò 'l digarà màai de fàa d'i sacrifici a i so àaltar?"

La Déa, che la tegniva strensiit chèesti penséer in de'l cóor, incarugniida de ràbia, l'è rivàada a l'ìsula Eòlia, règn de i niigoì, na tèra pièena de i vèent püsèe rugnùus.

Chì, el rè Éolo el cuntròla in de na cavèerna grandisima le tempéeste püsèe bastàarde e i vèent dispetùus che 'l tèen prešunéer, càrich de cadèene gréeve tàant.

I se móof tóti ch'ii pàar di diàaoi didrée a le sbàre cun di vèers da tòor castràat che móof infina le muntàgne; Éolo, cun in màan el bàch de'l cumàand, setiit sö 'l ciümél, el ghe fàa però 'ndàa via el nervùus e el ja fà stàa bòon.

Se 'l gh'èes miia de fàa cušé, i vèent fresùusi purtarès via per sèemper in de l'àariai màar, le tère e 'l céel néegher e bröt. Per la paüüra de 'ste perìcol, Giòve che töt el póol, el ja mìs saràat sö in de cèerte cavèerne, querciàade insìma da de le gràan muntàgne, cun en rè a cumandàai che'l savès, trà per trà, tegnii o mulàai cun sicürésa.

Giunóone la gh'aa parlàat cun na süplica:

"Éolo, scùulteme! Per el fàto che el Pàader de tóti nuàalter Déei, e rè de j òm, el t'aa fàt divèenta padròn de tóti i vèent per calmàa j óonde o fàale rivàa fina a le stéle, te gh'èet de savii che na rása de gèent, che pódi miia véder, la nàviga in de 'l màar Tiréen per purtàa in Itàalia Tròja e i Penàat che i gh'aa perdiit la guèra: méteghela tóta cun i to vèent, màanda a pìch le nàavi, o fàa pèerder in de'l màar i Trujàan carugnùus.

Mé gh'òo quatòordes Niinfe, bèle de fàate giràa 'l còo, te darò Deiópea, la püsèe carìna de tóte, la farò tóta tùa cun en grùp che se pudarà pö desligàa. E vóori, per el fàto che te mèet ütàat, che la stàga cun té tóta la vita per fàate pàader de fiòoi bèei cùma pòochi".

Éolo el gh'aa rispundiit: "A té, Règina, spéta deciider chél che te vóot, a mé spéta fàa chél che te me dišet.

In tóte le manéere, el me règn te me l'èet dàat té, cùšé el me bàch de cumàand e àanca 'l aiöt de Giòove: 'l è to*

*scettro

*mérit se me séti šó in d'i banchét in de'l céel, se sùunti el
rè di vèent. Alùura Éeolo, cu'l pée de la lància, el gh'aa
picàat sö 'l fiàanch de la muntàgna e i vèent, in fiila stréta
cùma 'n bataliòn de suldaat, j è rivàat da la pòorta
e i gh'aa fàt pióover tóta la so ràbia in sö la tèra.
Éeuro, Nòoto e Àfrico, tóti pàader de tempéeste,
j è piumbàat inséma sö'l màar e i l'aa rigiràat in àaria
per fàa 'ndaa muntàgne de undàade cóontra le spiàge.
J òm i vušàava per la paüüra, le còorde de la nàave le
cridàava. D'i niigoj i sguarnàava el céel e la lüüs a j óc d'i
Trujàan: se slargàava néegra la nòt sö 'l màar. El céel el
trunàava, l'àaria 'l éera pièena de föölmin e töt, in de
àaqua e in de'l céel, fiiva paüüra a i marinàar la mòort mìa
tàant luntàana. A Enéea se giasàava fina 'l fidech per la
paüüra, e cridèent el gh'aa svalsàat le màan vèers le stéle
per dii: "O mìla vòlte beàat chi gh'aa viit la furtöna de
móorer davàant a j óc de so pàader sóta le müüra de Tròoja!
O Dioméede (2), el püsèe fòort de i Gréeci, gh'èsi pudìit
móorer sóta i to cùulp de spàada in d'i càamp de lìlio, dùa,
cupàat da'l fióol de Téeti, el fòrt Ètore lè là stèench in tèra,
indùa gh'è àan el gràant Sarpedonte (3) e 'dùa 'l fiöm
Simoènta (4) el gh'aa paràat jà tàante de chéle àarmi e
tàanti cadàaver de gèent eròica!"*

*In de 'n mumèent na ràfica de'l vèent de tramuntàana
el cèentra la so véela e la svàalsa le óonde fina a'l céel.
Se spàca i rèm, la prüa la giira e la nàave la pòorta el fiàanch
vèers le óonde vàalte tantìsim; na muntàgna d'aaqua la
riiva a 'l imprüiışa. I marinàar i pàar vulàaghe insìma, de j
àalter i vèt in méša a j óonde embriaghèente la tèra in fóont
a'l màar; la tempésta la rebàalta enfina la sàbia.
Tre nàavi sbürlàade da Nòoto le se sbriiřa cóontra i scòogli
che la gèent de lé la ciàma Àare (periculùus in méša a le
óonde) cun en schenòn apéena sóta a'l màar (5)*.
Èeuro el sbüürta àaltre trè nàavi cóontra muntagnóole de
sàbia, e töt intùurno el ghe mèet na pìla de tèra e se sà mìa
el perché. 'N undòn gigantèsch el riiva da in àaria sö la
nàave, davàant a j óc de Enéea, indùa gh'éera sö i Liici e
'l fidàat Oróonte (6); el timunéer 'l è stripàat da'l so pòst*

*e sbürlàat in de'l màar a bèla fòorsa; en gràant mulinél
fà giràa la nàave per trè vòolte fina quàant de óonde
fresùuše el j àa tìira šò in fóont. Pòochi salvàat i nóoda in
de 'n màar gràant 'me 'l ünivèers, spantegàat de chì e de là,
fra i lègn che galegiàava, cun chél che réestava d'i tešòor
de Tròoja, e cun le spàade di gueriéer. E bèle la tempéesta
la gh'iiva spacàat la nàave rüböösta de Ilionéeo, inséma
a chéle de'l fòort Àcate, de Abàante, de'l véc Aléete:
tòti i póol nièent cóontra l'àaqua che rivàava e le nàavi
s'cepàade e inturciàade le stìiva pö a gàla.*

- (2) Diomede: figlio di Tideo, dopo Achille il più forte dei Greci, duellò con Enea sotto le mura di Troia. Fu salvato da morte soltanto per l'intervento della madre Venere
- (3) Sarpedonte: re della Licia, alleato di Troia, fu ucciso in duello da Patroclo.
- (4) Simoenta: uno dei due fiumi che attraversano la regione circostante Troia; l'altro era lo Scamandro.
- (5) Are: sono scogli insidiosi, chiamati di Egimuro, al largo di Cartagine.
- (6) Oronte era il capo dei Lici, alleati dei Troiani, amico fedele di Enea.

• LA MÀAN DE NETÙUNO

*Intàant Netùuno, per el bajamèent de'l màar, el s'è intüfiit
che gh'éera stàta na tempéesta tremèenda,
cun l'àaqua màta fiin šó là in de la sàbia de'l fóont.
Gh'è vegniit di bröt penséer: el gh'aa tiràat sö cun càalma 'l còo
a livél de j óonde e el gh'aa vardàat töt intùurno,
e el gh'aa vist la flòta de Enéea tóta pèersa in de'l màar,
i Trujàan finiit sóta l' àaqua e pò àan el céel rabiit me 'n càan.
El gh'aa capiit sübit che gh'éera didrée la màan de Giunóne
e, ciamàat i vèent Èeuro e Šéfiro, el gh'aa sübit dît:
"Tóta chéla giavàana chì, ve végnela da la vòostra ràsa
de Titàan, da i vòst bèi parèent? Vuàalter, bröt ventàs carugnòn,
gh'ii àan la fàcia de tòla de fàa diventàa ciùch céel e tèra,
e purtàa in àaria undàade gràande cóontra el me paréer!
Mé ve farò... en cüül cušé! Ma 'l è mèi che mé stàga càalmo:
ve darò na scurlìida n'àaltra vòolta, in de na manéera diferèenta.
Menèe le tòle a la svèlta e 'ndèe alùura a diighe a'l vòster càpo
che a cumandàa in de'l màar e a viighe el tridèent che fà paüüra
'l è tucàat in sòorta a mé e miia a lüü.*

*O Éeuro, Éeolo el cumàanda apéena i sasòn ‘dùà gh’è
 le vòostre cà! Che ghe véгна püür àan le scalmàane
 in de’l so palàs e el cumàandi püür in de la prešòon di vèent!’”.
 El gh’iiva gnamò finiiit de parlàa che ‘l gh’iiva bèle
 calmàat le óonde agitàade e spantegàat in giir i niigoì,
 e mìs a pòst el sùul. Tritóone e Cimòtoe (7) i gh’aa mìs inséma
 i so sfòors e i gh’aa liberàat le nàavi in séca sö i scòogli:
 le stès Netùuno el j àa svalsàat cu’l so tridèent, e pò el gh’aa
 veriit el pasàc in méša a i sabiòon e pò calmàat àan
 el màar. Dòpo al gh’aa sfiuràat cun le róode legéere
 le óonde cu’l so càr. Cùma süccéet de spès quàant in méša
 a tàanta gèent s’ciòpa na rivòolta e la šentàja la dà fóora
 de màt, vùla di sàs e déle bràaše, e el rabiòon el fà spüréen
 a tòte dò le màan, èco però che i giargianées rabiit i vèt en
 persunàc famùus per i so mérit e per la so buntàa
 e alùura i tàas, i slóonga j uréce; chél là el ghe smóonta
 cun le so paròole la cativéeria e l’intenerìs i cóor;
 cušé el badüél in de’l màar el finìs quàant Netùuno,
 intàant che ‘l vardàava el màar, sóta el céel serèen,
 el vulàava só ‘l so càr ‘me ‘n guiindol, cu’i i cavài mulàat.*

(7) Tritone e Cimòtoe sono due aiutanti di Nettuno; il primo ne preannunziava l’arrivo soffiando in una grossa conchiglia; la seconda è una delle cinquanta Nereidi, divinità marine che aiutavano i marinai nel pericolo. La più famosa di loro fu Tetide, madre di Achille.

• I TRUJÀAN I RÌIVÀ SÖ LE SPIÀGE DE LA LÌBIA

*I Trujàan, fiàch e sgnìch, i céerca de rivàa a le spiàge
 püsèe višìne e cušé i se pòorta vèers la Lìibia.
 En pòst en pòo sguarnàat el s’è veriit davàanti a n’ iišula,
 che la se sàara sö in dò pàart tàa’me ‘n pòort: ògni óonda
 de’l màar püsèe gràant la vè a sbatìighe cóontra e l’iišula
 rumpiida in tàanti céerchi ‘l è mandàada indrée. A dèestra
 e a mansìna la ròcia l’è bèla drìta e dùu scòogli i vàarda
 le stéle in de’l céel tàa’me d’i mùuster: sóta i so ciüméi,
 per en bèl pòo de màar, le óonde le réesta silensiùuše.
 In àalt gh’è ‘n sipàari de piàante tòte a möc, tàa’me
 ‘n bòsch de òombre néegre negrèente: a i pée de la
 paréet de chél’altra pàart, sóta le ròce a meš’àaria,*

*se vèer na gròta indùà véen fóora na funtàana d'aaqua
dùulsa, gh'è di scragnéi de préeda viiva: el pòst indùà gh'è
stà le niinfe. Chì le nàavi le stà féerme, sèensa dùui tacàase
a la rìiva, sèensa n'ancura che 'l ja liighi cun en fèr a rampiin.
Enéea el rìiva cun apéena le sèt nàavi che gh'éera restàat
e i Trujàan, sbarcàat, jè diventàat màt per la cuntentésa
de tucàa tèra, e i mèt só le tèende sö la spiàgia meraviliùuša
e i se slòonga só in tèra töt inchiculèent de sàal.
Sübit Àcate el fà ciucàa dùu sàs per dàaghe fóoch
a le fóje e intàant el gh'aa müciàat atùurno
de la légna bèla séca. I Trujàan, fiàch per tàante sventüüre,
i tìira fóora da la nàave, cu'l furmèent 'ndàt a màal,
le móole, intàant che i prepàara de sügàa a'l sùul
le biàade recüperàade da'l màar per mašenàale.
Intàant Enéa el se rampéga sö na ròcia e el vàarda
'l urišóont per en bèl tòch de màar, cun la speràansa de
póder véder Antéo ficàat jà da'l vèent cun le so nàavi,
e le inségne d'i cumandàant Càpi e Càico sö j àalte véele (8).
Nisöna nàave gh'éera in viista, ma tàch a la rìiva de'l màar
lüü 'l vèt trìi cèervi chi giràava lé vešéen, cun didrée na möcia
de àalter cèervi che püsèe in bàs j éera adrée a mangiàa.
Enéea el se féerma e, ciapàat in màan 'l àarco e le fréce,
che 'l fidàat Acate el se purtàava sèemper adrée, el gh'aa
cupàat i trìi cèervi che gh'éera lé davàanti, e che pariiva
che i gh'ès tàanti bròch in téesta invéce de còorni.
Dòpo 'l è curiit adrée cun le fréce a de j'àalter cèervi
in méša a i bòsch pièen de piàante e piantunéle, e
el gh'aa miia lasàat lé de caciàa prìma de viighe slungàat
in tèra sèt béstie gràande, in de 'n nömer preciis a chél de
le nàavi. Turnàat in de'l pòort el gh'aa spartìit töt cun i so
sòci trujàan. El gh'aa dàt a tóti àan el véen che gh'ìiva
regalàat Acèeste a i Trujàan in partèensa, in tàante
àanfure, sö la spiàgia de la Sicìilia. E cusé el gh'aa
cunsulàat tóti chéi che j éera só de còorda.
"O càar i me sòci, sùuntum 'bitüàat da 'n bèl pés a na
scarugnasa néegra, o me càar, che gh'ii duiit mandàa só
d'i dispiašéer gràant 'me 'l móont; en Dìo el digarà "muchèla
lé" àan a chéesti guài! Cun mé gh'ii vìst, apróof apróof,*

el rabiòn de Scilla (9), i scòogli che ciucàava in fóont a'l màar, e gh'ii vist àan le ròce de i gigàant Ciclòopi. Fèeve coràgio, casèe jà tôte le paüüre: fóorse en dé sarà bèl ricurdàa chéesti guài. In méša a tàante stòorie, in méša a tàanti pericoi 'ndóm vèers el Làasio, 'ndua el Destéen el ne farà véder di pòst pròpia bèj e indua, per voluntàa sèemper de'l Destéen, purtarùm amò in vita la glòoria de Tròoja. Mulèe miia 'l màs e stèe sàan per en dumàan püsèe bèl!" Cuśé parlàava Enéea. In méša a i bröt penséer, el fiiva véder sö la so fàcia la speràansa, e el tegnìiva strenšit in de'l cóor i dulùur püsèe fòort. I so cumpàgn i tribulàava entùurno a la selvagìna e a chél ch'ii mangiàava. I pelàava le béestie e i fiiva diventàa nüüda la càarne. Quaidöön el la tajàava a tucheléen e, amò càalda, el la infiilsàava cun di feretéen, e de j àalter j impisàava 'l fóoch e i metìva sö la spiàgia de le caldéere de bróons. Pò i se tìirava sö 'l balelòt cu'l mangiàa, slungàat in sö l'èrba. E i majàava càarne gràsa e i béeviva de'l véen véc. Pasàada la fàm e netàat töt intùurno, i se mìs a ciciaràa sö i cumpàgn dispèers, cun la speràansa de catàai amò viif o invéce mòort, rivàat a la féen de tóti i so màai, bèle sùurt ad ògni vùus. El bràavo Enéea püsèe de j àalter el piànšìiva in cóor la féen de'l gluriùus Oróonte, chéla de Liico e de Amìico, e chéla de'l fòort Già e de'l fòort Cloàanto.

(8) Antéo, Càpi e Càico erano i tre più importanti comandanti delle navi disperse.

(9) Scilla: bellissima ninfa, innamorata di Glauco e trasformata dalla rivale Circe in un mostro con sei teste di cane, che insidiava i naviganti che entravano nello stretto di Messina e li divorava.

• GIÒOVE E VÉNERE

I lamèent j è finìit quàant Giòove, intàant che'l vardàava só da' l cèel el màar, indua vulàava le véele, e dùa gh'éera le spiàge, le tère bàse, i popòi sparpajèent, el gh'aa fisàat àanca j óc pròpia sö la Liibia. E Vénere piagnùna, cun i laghermòon in de j óc che lüšìiva, la gh'aa dīt: "Òh té, che te móoet cu'l to cumàand töt chél che sùccét in de'l móont, e te stremìset cu'i to föölmìn tóta la gèent, diime cùša gh'ài fàt cóontra de té el mée Enéa e i Trujàan, e perchè a lùur se saràat sö l'ünivèers, dòpo tàante suferèense,

intàant ch'ìi vóol andàa in Itàalia. Té te gh'èet prumetiit che 'n dé, dòpo en bèl pòo d'an, pròpia da chì, da'l sàanch nóof de Tèucro, vegnarà fóora i putèent Rumàan, padròn cùma pòochi de tôte le tère e de'l màar. Cuša t'ài fàt per fàate cambiàa paréer? E mé che me cunsulàavi cun la citàa de Tròia spantegàada in tèra e de la so rüina, cu'l penséer de 'n bèl dumàan! Ma adès na gréeva sfürtöna la s'è impigulàada adòs a chéi valurùus, sgagnàat da tàanti guài. Té, che te séet el püsèe gràant rè de tóti, quàant te farèet lasàa lé i so dulùur? Anténore (10), scampàat a i Gréeci, el gh'aa pudìit traversàa 'l Adriàtich e rivàa sèensa perìcol in de la tèra de i Libùurni, fin dòpo laurgiiva de'l Timàavo, che tàa'me en màar rabiit el véen fóora da la muntàgna cun nóof bùche, cun en gràn cincél, e el quàarcia i càamp cun n'aaqua canterìna. Chì Anténore el gh'aa fundàat Pàadua, e mìs in pée na culònia trujàana, e pò el gh'aa dàt el so nùm a'l pòpol: chì el gh'aa tacàat jà le spàade de Tròja, chì el stà benóne in de na pàas bèla e paciùuša. Ma nuàalter, che sùuntum de'l to sàanch, nuàalter che te n'èet prumetiit de regnàa in de'l céel, perdiide le nàavi (o scarùgna!) sùuntum lasàat chì per nuàalter e tegniit luntàan da le spiàge d'Itàalia per el rabiòn de na Déa. Cheschì sarèsel el prémi de la nòostra buntàa, cheschì el nòoster règn nóof?"

(10) Antenore, di famiglia troiana, parente di Priamo, accolse propria dimora Menelao ed Ulisse, quando vennero ambasciatori a Troia per trattare della restituzione di Elena. Fu sempre fautore della pace con i Greci, ma non venne ascoltato per cui, si dice, che favorì il rapimento del Palladio da parte di Ulisse e persuase i Greci ad introdurre il fatale cavallo dentro le mura. Dopo la distruzione di Troia fuggì con alcune navi ed un gruppo di esuli, navigò lungo le coste della Dalmazia (Illiria) e dopo una lunga marcia nel paese dei Liburni, tra Dalmazia ed Istria, arrivò alle sorgenti del Timavo, erompendi da nove bocche del sottosuolo carsico, e si spinse sino al luogo ove oggi sorge Padova, da lui fondata, secondo la leggenda.

- **EL PENSÉER SÖ LA GRANDÉSA DE RÓMA**

El pàader de tóti, cun la so ghignàada che la fà stàa bòn el céel e le tempéeste, el gh'aa sfiuràat cun en bašéen i làber de la fióola e pò 'l gh'aa dît: "Viighe miia paüüra o Citérea, 'l è sèemper chél el destéen di tóo. Te vedarèet la citàa e le müüra prumetiide de Lavìnio (11),

*te svalsarèet el bòn Enéa infina a le stéle de'l céel:
gh'òo miia cambiàat paréer. Lüü (te 'l digarò, perchè
te séet in penséer, e te fòo la cunfidèensa cun i segréet
de'l dumàan che rivarà) el farà na gràan guèra in Itàalia,
el metarà sóta de i pòpoi curagiùus, el darà a la so gèent
le légi giöste e müüra rübööste, fin a quàant, in de la
tèersa estàat, el regnarà sö töt el Làasio, e fin quàant
trii frèt invernéen i sarà pasàat da'l dé de la vitòoria sö
i Rùtuli. Ma Ascànio, che adès el se ciàma Jùulo ('l éera
lilio fin tàant che gh'éera el tròno d'lilio), el cumpirà
trèent' àn de règn en de'l pasàa di mées, e pò el farà fàa
San Martiin a la capitàal da Lavinio a Albalóonga che 'l
farà diventàa bèla fòorta cun déle müràje grandiuùse.
Lé per trešèent àn cumandarà la gèent de Ètore fin a
quàant la sacerdutésa Réa Siilvia, per l'amùur de Màarte,
la gh'aa viit dùu geméi. Alùura Ròmolo, cuntèent de
viighe a i fiàanch na pél de fémina de lùf (la so bàalia),
el svalsarà, mìa inséma la so gèent, le müüra cunsacràade
a Màarte; el ciamarà la so gèent Rumàan, da'l so stès nùm.
A chél de'l so dumini, ghe méti miia cunféen de spàsi
e gnàanca de tèemp: gh'òo prumetiit 'n impéeri infiniiit.
E àanca Giunòone, la brütùna che adès la spantéga da
ògni pàart màar, tère e céel, la cambiarà paréer in mèj,
e cun mé la ghe farà di piašéer a i Rumàan vestiit de tòoga,
duminadùur de'l móont. Vegnarà n'épuca, cu'l pasàa de
j àn, che i Rumàan i metarà sóta Micéene e Ftia, i
duminarà vituriùus àan sö Àargo. Da chéesta ràsa trujàana
nasarà Giùulio Cesare (da Jùulo véen el so nùm) che 'l
purtarà a'l màar de l'Océano i cunféen de l'impéeri e la
so glòoria fina a le stéle. Té, en dé, te ghe farèet céera in de
'l Oliimpo a'l gràant òm, gluriùs per le tère conquistàade
in Urièent; àanca lüü el sarà en Diò, veneràat da j òm.
Alùura, finiide le guère, el sècul catiif el diventarà
bòn; Vèesta, la Lealtàa cu' i cavèi biàanch, Quiriino e so
fradél Rémo i farà de le bùne légi; e le pòorte de la guèra
le sarà saràade cu'l fèr e cun d'i ligàm bèen strenšiiit; là
dèenter el Rabiòn sacrilech, setiit sö 'n möc de strümèent
de guèra, le màan didrée a la schèena, ligàade cun de le*

tenàje de bróons, el vušarà de ràbia per nièent cu'l sedasàa in manéra urènda la bùca pièena de sàanch". El gh'aa dît cušé e da 'l céel in àaria el gh'aa spediit el fióol de Màja perché el gh'ès de sügerii a i Trujàan l'uspitalitàa de la so tèra e de le müüra nóoe de Cartàgine (sèemper che per càašo Didóone, sèensa savii nièent de'l Destéen, la gh'ès miia de mandàai via!). Mercùurio, in de 'n vùl per l'àaria cun le so àale fresuše, el riiva in de'n àtim a le spiàge de la Liibia. Sübit el mèet le ròbe a pòst, a tóti el cumàanda e infàti i Feniici i se desmentéga tóte le vóje de fàa de'l màal; Didóone püsè de ògni àalter la mùustra di sentimèent pacifich e bòn per i trujàan che gh'è rivàat lé.

- (11) Lavinio: città che Enea fonderà nel Lazio e che così chiamerà in onore di Lavinia, sua seconda moglie.

• VÉNERE E ENÉEA I SE CÀTA INSÉMA

Intàant Enéea, che 'l gh'ìiva pasàat tóta la nòt a pensàa cùša 'l gh'ès de fàa, apèena nasiit el dé el gh'aa deciis de andàa a véder i pòst nóof lé intùurno, e a cercàa de capii indùaa el vèent el l'ìiva infricugnàat. Se gh'ès de stàaghe de j òm o apéena de le béestie catiive (perché el vèt de la tèra a véegher), e pò dìighel a i cumpàgn. El sguàarna alùura la so flòta sóta le óombre de'n bòsch, dùa gh'éera na muntàgna veriida in méša, in de la manéra che le piàante le ghe pudès cu'i ràmm fàa na bèla òombra; pò el và in fóont a i càamp in cumpagnia de Àcate cun in màan dùu giavelòt cun la póonta de fèr. In méša a 'n bòsch el càta Vénere Citérea, che la pàar na regasìna, armàada però tàa'me na véergine de Spàarta, che la sumìilia tóta a la Arpàlice de Tràacia quàant la fiàca i cavài e la làsa indrée, in de la cùursa, Euro cun le so àale. La tegnìiva, cùma i caciadùur de'l so tèemp, tacàat a le spàle 'n àarch fàcil da tégnere in màan, cun i cavéi liber a'l vèent e cun i šenóc nüüt nüdéi, e la féen de la véesta ligàada cun en grùp. "O bèi giüinòt – la gh'aa dît per prìma – gh'ìi fóorse vùt pasàa de chì quaidöna de le me suréle, armàada de faréetra, vestiida cun na pél de liince tóta a màce, che curiiva adrée

a vušèent a ‘n cinghiàal che ‘l scapàava jà cun la bùca pièena de s’ciöma?” E el fióol: “Gh’òo miia vùst e gnàanca sentiit le to suréle, o bèla véergine. Che nùm gh’òoi de dàate? La to fàcia l’è miia de ‘ste bàande, la to bèla vùus l’è miia cùma chéla de le dóne che cugnùsi mé. O creatüüra de ‘l céel, sèet Diàana e na Niinfa? Dàane na màan, alùura, e cunfòorta el nòst andàa dulurùus: dàane na spiéega finalmèent de dùa sùuntum rivàat, sóta che céel: sùuntum a šübianèent, sbatiit de sà e de là da ‘l vèent e da j óonde gràande de ‘l màar, sèensa savii nièent indùia sùuntum rivàat e de chii stà chì. Sarùm cun tè in débit, e ‘n dé per nòostra màan farùm tàanti sacrifici de béestie davàanti a i to altàar!”.

“Me sèenti miia dègna de chéesti unùur – la gh’àa rispòst Vénere – Nuàaltre fióole de Tiiro pòortum sèemper la faréetra e stivàai duràat bèi vàalt. Chéesto ‘l è ‘n règn di Fenìici, de la citàa de Agenóre vegniida sö in tèra de Libia, dùa gh’è de la gèent bràava a fàa la guèra. La so regina l’è Didóone, partiida en bèl dé da Tiiro, da dùa l’è scapàada cun so fradél. Tàanta l’è la cativéeria che lée la gh’iiva patiit, lóonghe le so suferèense.

Vóori cüntatele àanca se per ‘n tucheléen apéena. Sichéo, el padròn de tèra püsèe siör de tóti i Fenìici, l’éera el so spùus aduràat. Ma regnàava sö la citàa de Sidóone el fradél de lée, Pigmalióone, catiif ‘me ‘l àj, püsèe de tóti i bestiòn de la Tèra. I dùu i la fàta a tiighe. El ditadùur catiif, sbrašeliit da la vója de òor, el gh’àa fàt en tranél a Sichéo e el l’àa infilsàat davàanti a j àaltar sèensa pensàa en mumèent a ‘l dulùur gràant de so suréla. Per tàant tèemp el gh’àa dît nièent, o de le bàle, a l’amàante sbrašeliida da ‘l dulùur.

Ma in sógn, la puaréta la gh’àa vùst la figüüra de ‘l mariit gnamò sutràat: el gh’àa svalsàat la fàcia smòorta e el gh’àa fàt véder ‘l àaltar prufanàat e ‘l so stómech sbüšàat da ‘l fèr. El gh’àa dît cùma j éera ‘ndàte veramèent le ròbe. Pò el l’àa cunvinciida a scapàa, de ‘ndàa via da Cartàgine. E per dàaghe na màan el gh’àa cunfidàat dùa gh’éera, sguarnàat sóta tèra, en tešòor antiich, n’abundàansa d’òor e d’argèent che nisöön cugnusiiva. Didóone, tóta

emusiunàada a sèenter chéesta stòoria de dulùur, la s'è preparàada a scapàa, cun di cumpàgn fidàat tra chéi chi gh'ìiva paüüra de Pigmalióone. I congiüràat i gh'aa purtàat via le nàavi bèle próonte per pàarter e i jàa cargàade d'òor: le richése de'l gràan piuciòn j è stàate purtàade jà per màar, e na dóna la gh'aa cumandàat l'uperasiòn. Pò j è rivàat in de'l pòst 'ndù adès te vedarèet végnér sö le müüra grandiüüše e le cà de la nóoa Cartàgine. I gh'aa cumpràat tàanta tèra quàanta na mišüüra na pél de tòor tajàada sutiila. Per chéesto la citàa l'è ciamàada àan cu'l nùm de Bìirsa (12). Ma dišiime, vuàalter ch'ìi sii? Da che paées vegniì? Indù pensèe de 'ndàa? Cun na bufàada gréeva Enéea el gh'aa rispòst: "O Déea, se gh'èsi de pàarter da l'inìsi de le nòostre Disgràasie e té te gh'èset la vója de scultàa la stòoria di nòoster guàj, prìma de viighe finiit se sararès el céel e Èespero el pudarès saràa sö la lüüs de'l dé. Na tempestàada la n'aa sbürlàat sö le spiàge de Lìibia dòpo viighe giràat per en bèl pòo per tàanti màar, partiit da l'antiiga Tròoja (se per càašo el nùm de Tròoja el füdes rivàat a le vòostre uréce). Me sùunti Enéea, el piio, famùus infina a le stéle, e sö la flòta pòorti cun mé i Làari scampàat a'l nemìich. Cèerchi l'Itàalia, la bèla cõna de la me ràsa nasiida da Giòove. Sùunti 'ndàt adrée a la fürtõnae me sùunti imbarcàat sö'l màar de la Friigia (13) cun viint nàavi: Vénere la n'aa insegnàat la stràada. Me n'è restàt sèt apéena, inturciàade da'l vèent e da j óonde, e sèensa éser cugnusiit da la gèent, vòo a la céerca de fürtõna, casàat jà da l'Euròopa e da l'Àašia, e sùunti chì in méša a i dešèert de la Lìibia".

Vénere la gh'aa miia supurtàat de vediil lamentàase Amò e cùsé la s'è miisa lée a ciciaràa, pròpia in méša a'l so dulùur: "Sòo miia chi te séet, ma crèdi miia che te sia udiùus a i Celèst, dàto che te séet vegniit a la citàa de i Tiiri. Và avàanti per la to stràada e và infina al palàs de la regina. Pódi bèle dìte - se i me genitùur i s'è miia sbaliàat a insegnàame a strulegàa - che i to cumpàgn j è sàalf e la flòta l'è a'l sicüür, sbürlàada in de 'n pòst serèen da 'l

cambiàa de i vèent. Vàarda cùma j è cuntèent chéi dùdes cìigni, che l' àquila de Giòove intàant che la vegniiva šó la gh' iiva sparpajàat per l' àaria: adès i se vèt, in lóonga fila, o a catàa el pòst dùa fermàase o a vardàa bèen sèemper chél pòst lé. Cùma chéi cìigni che i se divèert a sbàter j àale, cun tàanta giòja e i vùla in cìrcol, e i càanta, cušé le to nàavi e i to sòci o j è bèle rivàat in pòort o j è adrée a rivàaghe cun le so véele bèle tiràade.

Và dònca avàanti sèensa paüüra, pòorta sicüür i to pàs indùa la stràada la te mèena!"La gh' àa dīt cušé, e intàant che la se giràava indrée la gh' àa fāt véder el so còl meraviliùus, i so cavéi prüfümàat d' ambròšia i gh' àa mandàat fóora 'n prüfòm celestiàal, la véesta la s' è veriida fina ai pée: la gh' àa fāt véder cùma se móof na véera Déa in de' l caminàa.

Enéea el gh' àa ricunusiit so màader in de' l vediila andàa via e alùura el gh' àa dīt: "Catiiva àanca té, perché sùgütet a tóo de bàla to fióol cu' l metiite in màaschera? Perché pódi miia strenšite la màan, sentiite parlàa, rispóndete sèenza sguarnàame? Intàant che' l diš iiva cušé el s' è muiit vèers le luntàane müüra. Vénere la gh' àa mìs intùurno a i viandàant n' àaria spèsa, e la gh' àa metiit adòs en vèl de fümàana perché nisöön el pudès védei o tucài o fermàai o dumandàaghe le rešòon de' l so ariif. Alùura la Déa l' è vulàada fina a Pàafo, la gh' àa vīst amò chél pòst incantàat dùa i gh' àa mìs in pée, in so unùur, en gràn tèempli, e dùa cèent altàar profümàat de fréesche ghirlàande i brüüša incèens.

(12) *Birsa*: vocabolo di origine greca che significa "pelle di bue".

(13) Sul mare della Frigia: il mare antistante l'Asia Minore ed in particolare la Troade.

• CARTÀGINE

Enéea e Àcate intànt j àandava in frésa lóonch 'l sentéer. E bèle j éera insìma a na muntagnóola che gh' éera didrée a Cartàgine, pròpia davanti a la ròca che gh' è en pòo püsèe in bàs. Enéa el vàarda meraviliàat i palàs (tèemp indrée j éera cašòt), le pòorte, el bašamèent de le stràade. I Tiiri, pièen de vója, i tribùla cun en gràan sàm; quaidöön el svàalsa le müüre, i mèt in pée la ròca e i móof a màan de

le ròce; de j àalter i deciit el pòst dùa méter sö la pròpia cà e intùurno i ghe dišegna en sùulcher, de j àalter j élec i giùdici, le càriche pübliche e in “sàacris” (14) el senàat; quaidöön el scàava en pòort, àalter in prufundità i gèta le fundasiòn de ‘n teàter (15) o i fà végnier fóora da de i blòch de préeda de le culòne smišüràade, che j è pò j urnamèent altisim de le scéene de’l dumàan. Cuśé se móof j àave a ‘l inisi de l’estàat per la campàgna fiuriida, sóta ‘l sùul, e le fà la rónša, quàant le pòorta a l’àaria chéle picenine o le cundèensa el méel spantegàat o le càta chél che ghe pòorta le àaltre laurèente, o quàant – mise in fiila – le slògia de cà la ràsa de i màs’c che i vàal nièent. J è a bòt, el méel nóof el prüföma de tìimo. “O fürtünàat chéi ch’i vèt le so müüra bèle in pée!”, el diis Enéea, intàant che’l vàarda i téc de la citàa. Sguarnàat magicamèent da la fümàana, el véen avàanti in méša a la gèent e nisöön el riès a vedìil. In de’l més a la citàa gh’éera en buschèt cunsacràat che ‘l pariiva sguarnàt da n’ óombra gràanda: chì tàanti àn prìma i Fenìici, ficàat sö in de la custéera da j òonde e da’l vèent, i gh’iiva truàat sóta tèra el segnàal pensàat da Giunóone: el cràni de’n cavàl pièen de brio (‘n augüüri sicüür che el pòpol nóof, en dé, el sarès stàt fòort in guèra e bèn mìs per tàanti sécui. Didóone la gh’iiva fàt méter sö en gràan tèempli a Giunóone pièen de na möcia de tešòor e cun la prešèensa de la Déa; la gh’iiva j ingrès de bróons e àanca ‘ndùa se pògia j architràaf. De le gràan pòorte de bróons le giràava sö i pòlech. Enéea el gh’àa vèst na ròba che per la prìma vòolta la gh’àa fàt andàa via le so paüüre, e la gh’àa fàt pensàa cun fidücia a’l dumàan. Intàant che’l vàarda el tèempli, sèensa fàase scapàa nièent, e ‘l spetàava che rivès la regina, el vàarda cun amirasiòn le fürtóne de la citàa e ‘l capìs che ràsa de ‘n tribüléeri ghe füdes in muimèent, èco che ‘l l’aa ciapàat dèenter na séerie de pitüüre che le parlàava de la guèra de Tròoja, famùuša bèle in töt el móont. El vèt j Atriidi, Priamo e ‘l Chìle, tötì nemìch ‘l öön cun ‘l àalter. Alùura el se féerma caragnèent e ‘l diis: “O Àacate, gh’éel in de’l móont en siit che el sàga miia pièen de la nòostra scarùgna? El chì Priamo! Àan chì se pàarla bèn de*

*stipiti

lüü, àan chì se piànans per la so sfürtöna, j è làagrime che le vâ dèenter a töte le ròbe de'l móont e töti i cóor i véen a tucàa i travàj de j òm. Làsa stàa töte le to paüüre: sùuntum famùus e chéesta la sarà la nòosta salvésa". Intàant che'l dišìiva cušé el se impieniiva l'ànima de figüüre vóode, cun la fàcia bagnàada da'l piànšer. El vediiva da na pàart i Gréeci che i scapàava sóta Tròoja cun adrée i giùuen Trujàan, da chel'àaltra pàart el vediiva i Friigi cun didrée Achile muntàat sö'l càr da guèra, cun 'l èelmo crestàat.

E pò el gh'aa vist a caragnèent le tèende de Rééšo (16) biànanche cùma la néef, e Dioméede töt pièen de sàanch che, quàant el gh'è 'ndàt a dòs a tradimèent in de'l prim piışol, el purtàava i so cavài briùus a'l so acampamèent prima amò che i gh'èes tastàat l'èerba de Tròoja, e bevìit l'aaqua de'l Xàanto. Da n'àaltra pàart Tròoilo, en pòer regàs miia en gràado de sfidàa nisöön, che'l s'è vist davàanti Chìle el gràant, e el gh'aa mulàat la spàada. L'éera purtàat via da i so cavàj, pindulèent da'l càr, a cuciòn, el tegniiva amò in màan le réedene; la téesta e i cavéi ch'ii strisiàava in tèra, la làancia giràada che la rigàava la pùulver. Intàant le dóne trujàane cun i cavéi mulàat le 'ndàava a'l tèempli de la nemiiga Palàde e pièene de tristésa, i l'aa süplicàava, intàant che le se dàava de le tìighe a'l stómech cun le màan, e le ghe ufriiva en mantél presiùus: la Dèa la giràava la téesta, j óc sbasàat vèers la tèra.

Achìle, dòpo viighe tiràat adrée trè vòolte Ètore intùurno a le müüra de Tròoja, el na vendìiva a pées d'òor el pòer còorp marturiàat. Enéea quàant el gh'aa vist el so amìich mòort, el so càr, el so cadàaver e Priamo che'l slungàava le màan bùne a nièent, el gh'aa mandàat fóora en gràan lamèent. Pò el s'è mìs amò a cumbàter in de'l més de la batàalia cóontra j invašùur inséma a i so suldàat de l'urièent e a j armàat de'l néegher Memnone (17). Pentisilea rabiida (18) la cumandàava le Amàsoni cu i so scüüt fàt a löna; a gueriéra véergine - na cintüüra d'òor sóta le téte squèerce - la gh'ìiva el fóch adòs in de la batàalia

e ghe piašìiva fàala fóora cun i gueriéer püsèe curagiùus.

- (14) Sacro perché rappresentava la sacralità dello stato ed era depositario delle leggi.
- (15) Teatro: non bisogna stupire se tra le prime costruzioni ci sia anche il teatro, che nell'antichità era una delle manifestazioni collettive più celebrate e più significative per quanto riguarda il costume e la civiltà di un popolo.
- (16) Reso, re della Tracia, venuto in soccorso di Troia, ebbe notte tempo l'accampamento devastato da Achille e Diomede.
- (17) Memnone: secondo Esiodo era figlio di Titone e dell'Aurora. Prese parte alla guerra troiana e cadde sotto la spada di Achille.
Piange ogni giorno la sua morte la madre e le sue lagrime si mutano in rugiada. La leggenda narra che la statua che lo raffigura, dia un suono dolcissimo all'apparire dell'alba.
- (18) Penthesilea: figlia di Marte e regina del popolo guerriero femminile delle Amazzoni. Anch'ella fu uccisa da Achille.

• ENÉEA 'L INCÓONTRA DIDÓONE

*Intàant che 'l trujàan Enéea el vàarda chéeste scéene
pràan bèle e pò 'l sà pö 'sa dìi, tàant 'l éera in òoca,
la regìna Didóone, bèla fóora de mišüüra, la se pòorta
avàanti vèers el tèmpli in méša a de i giüinòt.
Cùma fà Diàana quàant la cumàanda de balàa sö le rìive
de l'Euròora o sö i turnàant de'l Cìinto e mìla Oréadi
la se mèt intùurno e le ghe và adrée (la Déa la véen inàans,
la faréetra sö 'l fiàanch, püsèe vàalta de töte le àaltre Niinfe,
e Latùna la góot in de'l segréet de'l cóor): cušé Didóone,
cuntèenta, la caminàava in méša a i sóo, e la ghe fà frésa
sö i lauràa per el règn che véen sö. Pò la gh'aa ciapàat
pòst sö 'n tròono pròpia in méša a'l santüàari, davàanti a
la cèla de la Déea, cun töt atùurno le so guàardie sièelte.
La regìna l'éera adrée a giüdicàa, la cüràava la giüstìisia
e la fiiva fàa in de la manéera giöösta i lauràa, quàan' a
l'imprüiışa Enéa el gh'aa vîst rivàa in méša a tàanta gèent
Antéo, Segèesto, el fòort Cloàanto e de j àalter Trujàan
che 'l néegher tempuralòon el gh'ìiva spantegàat
in de'l màar e 'l gh'ìiva ficàat luntàn sö spiage divèerse.
I s'è meraviliàat in de'l stès tèemp lüü e Àcate, cunfundìit
fra la cuntentésa e la paüüra: i brüşàava da la vója
de strenšiighe le màan, ma, a savii miia cùma la se sarès
giràada la menàada, el jà distüürba. I stà schìs, quarcìaat
da la niigula, a spetàa che sòort tucarà a i so cumpàgn, a*

sèenter in che spiàgia i gh'àbia lasàat la flòta, e perché i sia vegniit lé - òm catàat fóora da töte le nàavi – a impluràa pietàa, intàant ch'ii 'ndàava vèers el tèmpli in méša a'l vušamèent de la gèent. Quàant j è 'ndàt dèenter e i gh'aa viit el permès de parlàa a Didóone, Ilionéeo, el püsèe garantiit, el gh'aa cuminciàat a dii cun càalma: “O regina, che Giòove el t'aa permès de fundaa na citàa nóoa e regnàa sö pupulasiòn süpèerbe, nuàalter pòer Trujàan, sbatiit da i vèent per ògni màar, végnüm chì a süplicàate: dàa miia el permès de dàa fóoch a le nàavi, rispàarmia en pòpol a pòst, pèensa bèen a'l nòoster càašo cun atensiòn e pietàa. Sùuntüm miia vegniit chì a sbragàa cun le àarmi i Penàati de la gèent de la Liibia, e gnàanca a rubàaghe la ròba, per scapàa jà in màar cùma d'i piràati: sùuntüm miia cusé catiif, e gnàanca pòol permetiise tàanta süpèerbia en pòpol che 'l è stàt castigàat. Gh'è in méša a'l màar na tèra che i Gréeci i ciàma Espéeria, cun de la gèent armàada fina a i dèent, cun i càamp che böta ògni bèen; en tèemp ghe stiiva j Enòotri, e se diis che i so disendèent i l'àbia ciamàada Itàalia da'l nùm de 'n so rè. Lé vuriivum andàa... Quàant a 'n cèert mumèent Oriòone preputèent, vegniit fóora da'l màar, el n'aa ficàat sö l'aaqua bàsa e pò 'l gh'aa sbatiit in de l'àaria di ventòn che i n'aa purtàat luntàn. El màar el n'aa fàt a tòch, in méša a jòonde e scòogli paurùus: sùuntüm rivàat in pòochi a la vòostra riviéra. Ma che gèent éela la tùa? Che manéera éela chéesta de impediine de méter i pée a téra e de stàa lé sö la spiàgia? Perché fàane la guèra? Se tegnii miia cöönt de'l gèner ümàan e de j òm armàat, gh'ii de viighe paüüra alméeno de i Dèei che i ricòorda e i giüdica el bèen e el màal. Enéea, l'òm püsèe a pòst, pietùus, valurùus de töti i murtàai, 'l è 'l nòoster rè. Se i Fàati i la tèen amò in vità, se 'l respiira, se amò el ripòoša miia in méša a j óombre catiive de la mòort, gh'üm paüüra de nièent; e gnàanca te gh'àaret de pentiite de viighe garegiàat cun lüü in gentilésa. Gh'è de le citàa e de j armàat de Tròoja àan in de'l paées d'i Siciliàan, indüa régna el famùus Acèeste de sàanch trujàan. Làsene tiràa a riiva la flòta tarucàada da i vèent, per metiila a pòst cun de'l lègn tajàat da le buschine, fabricàa d'i rèem; per po'

pàarter cuntèent vèers l'Itàalia e 'l Làasio, se gh'arùm la furtöna - truàat el re e i cumpàgn – de 'ndàa vèers l'Itàalia. Se gh'è pö la manéera de salvàate, se 'l màar de la Liibia el t'aa tiràat sóta, o bòn Enéea, bravìsim pàader de i Trujàan, se gh'è mòort àanca Jùulo nòosta speràansa de'l dumàan, andarùm alméeno in Siciilia, da dùa stiivum bèn e da dùa sùuntum partiit, pudarùm véder el rè Acèeste!". Cuśé parlàava Ilionéeo e tóti i Trujàan i dišiiva de sé cu'l cò. Alùura Didóone, sbasàat j óc a tèra, la gh'aa dît: "Gh'ii miia de viighe paüüra, stripèe fóora da'l cóor i bröt penséer. La düüra sitüasiòn, i rìs'c che gràava sö Cartàgine, che 'l è nóoa e gnamò bèn impiantàada, i me òbliga a viighe de le paüüre, cun la diféesa d'i cunféen in ògni àangol cun de le guàardie bèn armàade. Chii cugnùs miia la ràsa de Enéea, Tròoja, el valùur, j éeroi, l'incèendi che 'l gh'aa fàt finì na guèra cuśé gràanda? J è miia düür de ànim i Tìiri, el Sùul el fàa 'ndàa i so cavàj miia tàant luntàan da la me citàa e 'l riès a méter el calùur de la pietàa in de i cóor de la me gèent e àanca a mé. Ve farò andàa jà sicüür, ve darò na màan in tóte le manéere, sia che gh'èsus vója de cercàa la gràant Espéria e le tère sàacre a Satùurno, sia che gh'èsus vója de 'ndàa vèers le spiàge d'Érice, da'l re Acèeste. Se pò vurarii fermàave in de'l me règn, gh'ii de savii che chéesta citàa nóoa l'è vòostra: tirèe püür a sèch le nàavi, e che mé farò miia diferèensa fra i Pùnici e i Trujàan. Gh'ès el céel de vóorer che Enéea el füdes chì, purtàat chì da'l stès vèent! A ògni manéera mandarò persùne fidàade a cercàa fra le riive de'l màar, e urdinarò de vardàabèn sö tóta la tèra de Liibia, per véder se 'l füdès riesiit a tucàa tèra o magàari se l'è a šübianèent in de 'n quàal bòsch o citàa. Stà buna! Enéea el pìio e el fòort Àcate da 'n bèl pòo i brüşàava da la vója de mandàa jà el niigol. E Àcate el gh'aa dît a Enéea: "O fióol de Vénere, cùša pèenset de fàa? Töt va bèn, te'l védet: la flòta e i cumpàgn j è stàt amò catàat. Màanca apéena Oróonte, che gh'ùm pròpia vist tiràat sóta da'l màar catiif: töt el rèst 'l è preciis a chél che t'aa dît to màader". El gh'iiva apéena parlàat quàant la sòsula fümàana che la jà sguarnàava, l'è 'ndàta jà a l'imprüiisha in de l'àaria

libera. Enéea el parìiva 'l sùul in de la lüüs ciàara, a la pàari de 'n Dìo, belìsim in fàcia e de fìsich; àanca perché la stésa Vénere, cun en bùf, la gh'ìiva dàt a'l fióol na ciòpa de cavéi ch'ii lüšìiva e, in purpurìna, na lüüs de giüinésa in de j óc ch'ii brilàava. In de la stésa manéera che l'artiista 'l aümèenta el splendùur a'l avòorio bèle ciàar, o el fà püsèe bèl l'argènt tàa'me 'l òor, o 'l màarmo de l'iišula de Pàaro (19). Alùura Enéea el pàarla a Didóone davàanti a'l so pòpul curiùus per la manéera de la regìna la gh'aa viit de fàase véder cusé a l'imprüiışa. E el d'is: "El ch'ì el trujàan Enéea che s'ii adrée a cercàa, scampàat da'l vòoster màar. O regìna, apéena té te gh'èet viit pietàa de i tribuléeri che Tròoja la gh'aa pasàat, e che te ne òospitet tàa'me di sòci in cà tùa, scampàat da i Gréeci, fiàch e sgnìch per tàante fadiighe in tèra e in màar, quàant gh'ivum bišógn de ògni ròba: sùuntum miia in de la cundisiòn de ringrasiàate in de la giöösta manéera, sia nuàalter e sia quàant ghe réesta de la gèent trujàana 'ndàta de ch'ì e de là per töt el móont.

Ch'ii gh'è là in àalt el te dàra mérit, se en quàal Spìrit celèst el vuràa fàa céera a la gèent bùna, se gh'è la giüstisia e la cusìensa de'l bèen. Che sécol feliis el t'aa fàt végnér fóora? Che genitùur cun nubiltàa i t'aa fàt, o càara regìna? Fintàant che i fiòm j andrà in de'l màar, fintàant che le òombre le curarà adrée a i fiàanch de le muntàgne, fintàant che 'l céel el ghe darà de mangiàa a le stéle viive: dèenter de mé, in ògni pòst 'dùà 'l destéen el gh'ès de ciamàame, el to nùm el sarà sèemper dèenter de mé, cusé la to gràasia e i to mérit!". Dòpo viighe parlàat el gh'aa dàt la màan dèestra a Ilionéo, la mansìna a Serèesto e pò el gh'aa salüdàat tötì chéi j àalter, el valurùus Già e 'l fòort Cloàanto. Didóone la s'è meraviliàada prìma a vedìil, pò a scultàa la stòria de le so sventüüre, e la gh'aa d'it: "Fióol de na Déa, che destéen te perséguita in méša a di perìcoi cusé gràant? Quàal éela la fòorsa che te sbüürta vèers spiàge luntàane? Té séet chél Enéea che Vénere la gh'aa viit da Anchiışe vešéen a l'òonda de'l Simoéenta? Ricòordi che Tèucro, el fradél de Ajàace, 'l è vegniit en dé a Sidóone, casàat jà da i so siit, e el

cercàava en règn nóof cun 'l ajöt de Béelo me pàader, che alùura el sachegiàava Cipro e l'éera àan el padròn de chél' iisùula lé. Da chél dé là, sò töt sö la rüina de Tròoja, e àan de té e de i rè de j Achèei.

Àanca se l'éera cóontra i Trujàan, Téucro el parlàava bèn de lùur e el dišìiva che lüü 'l éera de la stésa rása. Vegnii dònca dèenter, o giüinòt, vegnii in de la me cà. Na stésa sòort la gh'aa vuriit che àanca mé, sbatiida in méša a tàanti guài, gh'èsi de rivàa chì finalmèent in chéesta càara tèra. Sò bèn cùša 'l è 'l dulùur, da lüü gh'òo imparàat a dàaghe na màan a chii ghe l'aa". Intàant che la parlàava cusé, la cumpàgna Enéea in de'l so palàs e la cumàanda che se fès di sacrifici in de i tèmpli de i Celèst. Pò la màanda a i Trujàan che j éera sö le nàavi viint tòor, inséma a cèent nimàai bèn mìs e cèent agnéi gràs e cèent péegure, tötta na regalìa destinàada a fà fàa na bèla féesta chél dé là...

Intàant la splèndida régia l'è stàta mìsa a pòst cun en lüso fóora de mišüura. El banchèt i l'aa preparàat in de na sàala in méša a'l palàs: i gh'aa mìs in tèra tapéet fàt cun de la pùurpura veramèent bèla, e in sö i tàavoi de'l vašelam d'argèent che 'l pešàava tàant, dùa gh'éera dišégnàat in de 'l òor le ròbe püsèe bèele che gh'iiva fàt j àantenàat, na filéera de stòorie mise in pée da tàanti e tàanti persunàc de chéla rása de gèent antiiga. Sicóme l'éera en pàader pièen d'amùur, Enéea el màanda Àcate a le nàavi a purtàaghe le nutiisie a Ascànio per tiràasel pò adrée in citàa: tôte le preocüpasìon de 'n pàader tèner j éera per lüü.

Pò el cumàanda che véгна purtàat a la regina di regài salvàat da la rüina de Tròoja: en mantél gréev de ricàm e d'òor, en véel urlàat de fóje giàalde d'àcanto, ròbe bèle che Élena la gh'iiva tudìit sö quàan l'è scapàada da Micéene per rivàa a Pèergamo e a 'l amùur pruibiit, regàj meraviliùus de so màader. La cumàanda àan che i ghe purtès el scettro de Ilióon, la fióola püsèe gràanda de Priàmo, la so culàana de pèerle e na curùna dùpia d'òor e de le préede presiùuše.

Àcate 'l übidis sübit e el vò de cùrsa vèers le nàavi.

*Ma Vénere, che la na sà jööna püsèe de'l diàavol,
la pèensa in che manéra de viighe sudisfasiòn
e la mèt in pée che Cupiido, cambiàat de curpuradiüura,
el vàga a Cartàgine a'lpòst de'l tènèr Ascànio e el fàsa
infiamàa (cun i regài de Enéea) la regina d'amùur
tremèent, infina in fóont a j òs; perchè la gh'aa
paüüra de la cativéeria de Giunóone, e le riès miia a
dòormer cun chél pensèer lé la nòt. Cuše la ghe diis a
Amùur: "Fióol mée, che te séet la me fòorsa e el me
bàch de cumàant, che te gh'èet miia paüüra de i lampès
de'l Pàader uniputèent, me végni in šenóc a dumandaa
el to aiöt. Enéea, to fradél, 'l è sbatiit da'l màar sö
töte le spiàge da la cativéeria de Giunóone, che 'l la póol
miia vedii: te'l sèet bèen, tàante vòolte te me l'èet dit
che t'è vegniit infina màal. In chél mumèent gh'è 'ndàt
incóontra la fenìicia Didóone che la ghàa fàt na bèla céera
e che el l'aa téen lé cun tàanti cumplimèent: ma mé gh'òo
paüüra de chéla càgna de Giunóone, che sicüramèent la
starà miia lé a gratàase el nuéen, in de 'n mumèent cuše
difìcil e cumplìcaat. Alùura pèensi de ciapàa a'l mée sèp
la regina e de metiighe fiàme d'amùur in de'l cóor, perchè
la gh'àabia miia de diventaa nemìiga de i Trujàan per
cùulpa de 'n quàal àalter de i Celèst, e che la gh'àabia
de amàa Enéea tàa'me mé. Scùulteme alùura cùma te
gh'arèet de muüte. Per inviit de so pàader, Ascànio, el
me tešòor, e me püsèe gràanda preocüpasiòn, 'l è adrée
a andaa in citàa a purtàa töti i regàj scampàat a le fiàme
e a'l màar: mé ghe darò la sdòormia, pò dòpo el
sguarnarò intàant che'l dòorma in de 'n pòst cunsacràat,
sö le muntàgne de Cìtera o sö l'ìida, cuše la póda miia
végner a savii in nisöna manéra i me tranéi o nóošer a i
me dišègn. Per na nòt te farèet parèensi d'éser lüü; te
séet en pütél, te pudarèet cun facilitàa fàa tóo la so fàcia;
cuše quàant Didóone, cuntèenta, la te ciaparà in sèen
tra i fòm de'l véen e 'l mangiàa de'l banchèt, quàan' la
te cucarà fra i so bràs in méša a na müüda de bašéen,
te ghe bufarèet in de'l cóor en fóoch velenùus.
Amùur el gh'aa übediit sübit a le paròole de so màma*

e, mise šó jàale, el s'è divertìit a caminàa cun l'andadüüra de Jùulo. Intàant Vénere la gh'aa fàt rivàa sö 'l còorp de Ascànio na piišulèera e, intàant che 'l àa tèn bèl càalt tacàat a lée, el la pòorta in di bòsch vàalt de l'ìida, dùa la prüfümàada magiuràana la la spéta e la ghe prutéc i sógn cun i so fiùur udurèent. E bèle Cupiido, übidièent a'l dešidéeri de Vénere, el và cuntèent sóta la guiida de Àcate, a purtàa i regàj meraviliùus a la regina de i Tiiri. Quàant 'l è rivàat a'l palàs, Didóone la s'éera bèle setiida šó in méša a'l banchèt, sö 'n lét duràat da tapét belisim, e àan Enéea cun i Trujàan el gh'iiva ciapàat pòst sö di lét de pùurpura. Gèent de cumàant la dà l'aaqua a le màan, inséma a tuajóoi finisim, e i tiira fóora 'l pàan da le siiste. Dèenter, in cüšina, laùra cinquàanta regàse, che le gh'aa el cóompit de preparàa bèn la lóonga série de mangiaréen e de unuràa i Penàati cun le primisie brüšàade in de'l fóoch. De àaltre cèent regàse e cèent valèt de la stèsa etàa i stàa adrée a'l servisi de mènensa, i pòorta el mangiàa in tàaula, i mèt šó bèn le còpe e i vèersa da béever.

I Tiiri j'éera rivàat in de na bèla ciòpa a'l banchèt e, mìs šó in di lét töt ricamàat, sö inviit de Didóone, j'è lé a bùca davèerta davàanti a i regàj de Enéea, el mantél e el vèl urlàat de àcanto; e i vàarda cun amirasiòn Jùulo, le so fiinte paròole, l'uciàada pièena de fóoch de Amóore. Püsèe de tóti el la vàarda cun amirasiòn Didóone, destinàada de ch'è en pòo a la rüina, la riès mìa a viighen asèe, e la se infiàma intàant che la vàarda Jùulo büšiàader, cumòsa da 'ste fióol e da i regàj. Cupiido, che 'l s'è tacàat a'l còl de Enéea, e cuntentàat cu'l sóo brasàal sö 'l amùur de 'l òm che 'l fiiva parèensi d'éser so pàader, el s'è giràat vèers la regina: Didóone la s'è impiigulada cun j'óc e cu'l cóor, e el la ciàpa sö i šenóc, sènensa capii che l'éera adrée a fàase scaldàa el cóor da 'n cušé gràant e-Spìrit.

A'l cumàant de Vénere, Cupiido el scumiincia piàan bèl bèl a scancelàaghe da'l cóor la figüüra de Sichéeo e a impieniighe l'ànima, da tàant tèmp féerma e dešèerta d'amùur, cun na fiàma nóoa. Apéena finiit el banchèt, i valèt i gh'aa purtàat jà tóti i rušióoi e i gh'aa impieniit di vàas gròs pièen cèp de

véen. El palàs el rimbóomba de ‘n cincél giujùus e chéi
 che gh’éra lé i fà rivàa le so vùus per tóti i siit;
 làampade impìse le pindùla da i sufìt duràat e le fiàme
 de le tòorce le trasfùurma in dé la nòt. Alùura la regìna
 la se fà dàa la cùpa d’òor e de gème duperàada sèemper
 da Béelo e da i so disendèent e el l’aa impièena de véen;
 tót intùurno se fà cito: “Giòove - la dīs Didóone - té che
 te prutéget chéi che véen de fóora, dàane ‘l permès che
 chéesta giurnàada la sìes bèla per i Tìiri e per i Trujàan,
 che la nòstra disendèensa la n’aa cunsèervi la memòria.
 Che ne véegna apróof Bàcco creatùur de felicitàa e la bùna
 Giunóone. E vuàalter Cartaginées cun viiva cuntentésa
 celebrèe chéesto nòoster catàase!”

Intàant che la dišìiva cušé la mèet na quàal gùsa de véen
 sö la mèensa, pò la pòorta el véen a i làber e la slóonga
 la cùpa a Bìišia per incuragiàal a béever: Bìišia el vóoda
 tàa’me ‘n asetàat la tàsa che spümàava, che pò el la
 fàa pasàa de màan in màan a tóti. Jòopa da i lóonch cavéj,
 aliéef de’l gràant Atlàante, el sùna la céetra duràada.
 El càanta la löna šübianèenta e i travàj de’l sùul,
 cùma gh’aa fàt a nàser le béestie e àanca la ràsa de j òm,
 i lampès e el pióover: el càanta le sèt suréle liadi, Artùuro
 e le do Ûrse; e ‘l perchè el sùul d’invèerno el gh’aa tàanta
 frésa de fàa scapös in de ‘l Océano, perchè le nòt d’estàat
 le tàarda. I Tìiri i ghe fà ‘l aplàušo, e i Trujàan adrée.
 E Didóone, che in de la vità ghe n’éra capitàat d’ògni, la
 pàsa la nòt a parlàa cun Enéea e intàant la ghe béef adrée
 el veléen mistüràat d’amùur. La ghe fà le dumàande sö
 Priamo e sö Ètore, sö j armamèent de’l fióol de l’Auròora,
 sö i cavàj svèelt de Dioméede, sö la fòorsa de’l Chile.
 “Te préeghi, in de’l sègn de l’uspitalitàa – la dīs – cöonta
 chì fina da ‘l inisi i guàj de i Gréeci, le sfürtöne de i to sòci
 e el viàc lóonch, perché ‘l è bèle la sètima estàat che ‘l
 destéen el te càsa jà per ògni tèra e màar”

(19) Paro, isola famosa per il nitore del suo marmo. Il marmo “pario”, ivi estratto dalle cave, era famoso per il suo nitore.

• SECÓONT CÀANT

Intàant che véen só la nòt, in de'l silènsi totàale de i prešèent, Enéea le s'cumìincia a cüntàa la distrüsiòn de Tròoja, àanca se ghe fà màal parlàa de la so citàa e de'l so pòpol. E cusé el diis che per el sügerimèent de Minèerva, i Gréeci fiàch sderenèent per la lóonga guèra, i deciit de pasàa a 'l imbròi per ciapàa la citàa, che per dées àn j éera mìa stàt bòn de conquistàa e de 'ndàaghen fóora.

Cusé i mèet in pée en cavàl de lègn gigantèsch, indùa de dèenter i sguàarna na ciòpa de gueriéer; pò i fà parènsi de pàarter e i làsa sö la spiàgia el cavàl cùma im omàgio a i so Dèei. I se sguàarna dòpo na quàal ùura de navigasiòn didrée a l'iišula de Tenéedo e i spéta el mumèent püsèe indicàat per turnàa indrée.

I Trujàan, quàant i s'è 'curgiit de la partèensa de i nemiich, i véen tóti fóora cuntèent da le pòorte e i và intùurno cun la bùca davèerta a'l gràan cavàl.

I püsèe tajàat fra de lùur i nàaša vergùtina de stòort e i cunsiia a tóti de sbragàa el cavàl. Öön de lùur, Laocóonte, el tiira la lància cóontra chèl bèl schèers de i Gréeci, che 'l fà en bèl ciòch.

Intàant rìiva di pastùur che i se tiira adrée in cadèene en gréeco prešunéer, Sinóone, che i Gréeci i gh'ìiva bandunàat cun fùrbisia per tóo de bàla püsèe amò i Trujàan.

Chéesto chì, purtàat dinàans a'l rè Priamo, el cunfésa d'éser scapàat da i so cumpàgn che i gh'arès vurìit fàal fóora per prupisiàase el viàc e turnàa a cà püsèe sicüür. El véen crediit, liberàat e interugùat sö 'l mistéeri de'l cavàl.

Sinone, en bel fùrbaciòn, el rispóont a tóte le dumàande e el diis che i Gréeci in gh'ìiva fàt el cavàl in riparasiòn de 'n sacrilèegi fàt in de'l rubàa el Palladio, e de vil fàt in de na mišüura cusé gràanda perchè el gh'ès mìa pudìit entràa in de la citàa, che la sarès stàta, per magia, màai pö conquistàada da i nemiich.

Sücéet pò 'n fàto prudigiùus, vurìit da Minèerva, nemiiga de i Trujàan, che la pàar cunfermàa le paròole de Sinóone. Intàant che Laocóonte 'l è adrée a sacrificàa sö la rìiva de'l màar en tòor per ringrasiàa Netùuno de la partèensa de i Gréeci, dùu spaventùus serpèent i véen fóora da j àaque e i ciàpa dèenter e i strèens i dùu fióoi de Laocóonte e Laocóonte stès. Dòpo viighe fàt cheschi, i dùu mùuster i và dèenter in de'l tèempli de Minèerva e i se inturciùla a i pée de'l simülàacri de la déa. Gh'è pö de dübi: i Trujàan i deciit de purtàa dèenter in de la citàa el cavàl e de metiil in de la ròca.

Cassandra, fióola de Priamo e sacerdutésa cun de le capacitàa da magòta, la vèt la pròsima rüina de la citàa; el cavàl el véen purtàat dèenter in méša a le müura rùte.

In de la nòt, le nàavi de i Gréeci le tùurna a rìiva e Giunóone, a 'n segnàal preciis, la vèer la pàansa de'l cavàl, da dùa véen fóora i gueriéer, che i vèer le pòorte de Tròoja a i cumpàgn che intàant gh'éera sbarcàat.

A Enéea che'l durmiiva, ghe se prešèenta in de'l sógn l'óombra tóta inchiculàada de sàanch de Ètore, che 'l làa scungiüura de scapàa e de purtàase adrée i Penàati.

Ma Enéea el ciàpa j àarmi e el se fica in de 'l müciòn a cumbàter, inséma a de j àalter gueriéer trujàan che i vóol móorer cun la spàada in màan.

• EL CAVÀL DE LÈGN

I gh'aa tašiit tōti:

j óc tacàat a la fàcia de Enéea i pindulàava, da i so làber. Da 'l so pòst d'unùur, bèn in vïista, el trujàan el gh'aa scuminciàat a dīi: "Regina, té te me dumàndet de ricurdàa en dulùur che se pól mīia cüntàa: te me ùurdinet de dīi cūma i Gréeci i gh'àbia fàt a ficàa šó Tròoja, le so ròbe presiùuše, el so règn che 'l me fà caragnàa, e cüntàate le ròbe da piàanšer che gh'òo vïst cun i me óc e che gh'òo viviit in prima persùna! Chii, alùura, pudarès tegniise dèenter el piàanšer davàanti a na stòoria de 'l gèner, àan se 'l fūdès en suldàat de 'l düür Ulise o Mirmidòn e Dòlope? E bèle 'l ùmida nòt la véen šó da 'l céel, le stéle le sparìs e le ne cunvìinc de 'ndàa a dòormer. Ma se pròpia te vóoret cugnùser le nòostre disgràsie e scultàa a la svèelta l'ùltima stòoria de Tròoja, àanca se el me ànim el se sgàgni a 'l ricòort, e che 'l ghe n'àabia mīia tàanta vója, davàanti a 'n dulùur cusé gràant, en parlarò. I càpi gréeci, fiàch de la guèra e cun el Destéen cóontra, dòpo tàanti e tàanti àn, cun 'l ajót de Palàde i gh'aa fabricàat en cavàl gràant 'me na muntàgna. I gh'aa mìs inséma i fiàanch cun de le tàaule de abéete, e i gh'aa dīt in giir che 'l éera dedicàat a 'n dīo, per éser ütàat a turnàa a cà. In scundiòn, in de 'l fiàanch sguarnàat de 'l cavàl i ghe mèt dèenter, frà i gueriéer püsèe a pòst, chéi catàat fóora a càašo e i gh'aa impieniit cun na squàadra de gèent armàada el fóont püsèe bàs de la so pàansa. Pròpia davàanti a Tròoja gh'è Tenéedo, 'n iišula cunusīda da tōti, siōra tàant, fin'a quàant el règn de Priamo l'éera stàt bèn in pée. Adès invéce 'l éera 'n pòst mīia tàant sicüür: i Gréeci j è sbarcàat là, mīia vïst sō la spiàgia dešèerta. Nuàalter pensàaum che i fūdès 'ndàt via in diresiòn de Micéene cu 'l favùur de 'l vèent. E sübit tōta la gèent de la Tròoade la véen fóora da 'n lüto cusé lóonch. E spalàancum le pòorte: cusé ne piàas andàa lìber in tōti i pòst e vedér j acampamèent nemiich, la

pianüura dešèerta, la spiàgia abandonàada. “Gh’éra i Dòlopi chì, el terìbil Achìle ‘l éera acampàat là in fóont, chì i tiràava a sèch le nàavi, e là de sòlit i vegniiva a cumbàter”. Quaidöön in förlòorum el vardàava el regàl micidiàal de la véergine Minèerva e cun amirasiòn chél mùuster de ‘n cavàl; Timéete per prim el diis de purtàal dèenter in de le müüre e de metiil in àalt sö la ròca, sia cùma sègn de ‘n tradimèent, e sia perché el dumàan de Tròja el vuriiva cusé. Invéce Capi (20) e de àalter, cun el còo püsèe a pòst, i diis che chél regàl lé de i Gréeci, miia tàant bèl el sàga ficàat in de’l màar o brüšàat, e che i so fiàanch i sàga squinternàat e la so pàansa vardàada in profunditàa. La gèent la se diviit in de dò divèerse upiniòn. Alùura, cumpagnàat da tàanta gèent, rabiit me’n càan, Laocóonte el véen šó da la ròca là in àalt e ‘l vùuša da luntàn: “Citadéen disgrasiàat, che matiisìa éela la vòosta? Credii che i nemìich i sàga ‘ndàt via dalbòon e che i regàj de i Gréeci i sguàarni miia ‘n ingàn? Cugnüsii gnamò Ulise? O j Achìivi i se sguàarna in chéesto lègn büüs, o la màchina ‘l è fàta per spiàa de là de le müüra fin dèenter le nòoste cà e rivàa a pìch sö la citàa, o gh’è sóta en quàal àalter tranél: stèe luntàn da’l cavàl, o Trujàan, el sàga che ‘l che ‘l sàga. Me fà paüüra i Gréeci, àan s’ii pòorta d’i regàj”. Dòpo el tiira cun tàanta fòorsa la làancia gràanda in de la pàansa cüürva de’l cavàl de lègn. La làancia trabalèenta l’è ‘ndàta dèenter in de’l lègn, el vóot de ‘l fiàanch ciapàat el gh’aa mandàat, in de’l rimbumbàa, tàa’me na vùus picenìna. Ah, se el Destéen el füdes miia stàt cuntràari e le nòoste téeste òorbe, Laocóonte el n’arès cunvinciit a sbrišulàa el gnàal de i Gréeci; e té adès, Tròoja, te sarèset amò in pée, e té, càara la me ròca de Priamo, te sarèset amò bèla là in àalt!

(20) Capi, uno dei compagni di Enea.

(21) La costellazione di Orione portava le tempeste autunnali.

● SINÒON

Intàant che s’è adrée a raggiunàa, rìiva na ciòpa de pastùur che i se tiira adrée en gréeco prešunéer: Sinòn. Interugàat da Priamo, l’invèenta na stòoria

meraviliùuša che la cunvìinc e la cumóof i Trujàan, che i la libera e i ghe dumàanda per che ragiòn i Gréeci i gh'aa fàt en cavàl cušè gràant. Sinòn el cöönta alùura na mócia de bàle, e el diis che 'l cavàl l' è stàt fàt cu'l dešidéeri de riparàa a na bröta stòoria: a'l fàto de 'l Palàadio rubàat in de'l tèempli de Minèerva. En cavàl, de chéle dimensiòn lé, el gh'ares duiit rèender miia pusibil purtàal dèenter in de la citàa, perchè chéesto monümèent de lègn el gh'ares fàt diventàa Tròoja sicüüra de éser màai pö inturciàada da i nemiich.

Ma ècula che di pastùur trujàan i se tiira adrée davàanti a'l rè, in méša a 'n vušamèent, en giüinòt màai vist prima, cun le màan ligàade didrée a la schèena: el s'éera cunsegnàat de per lüü a i pastùur per dàa 'l üültim cùlp a 'l imbròj e dèerver cušé Tròoja a i Gréeci, deciis in de 'l ànim de purtàa a bòn féen la misiòn o d'endàa incóontra a na mòort sicüüra. Töta la giuentü trujàana la vèen da ògni pàart vèers de lüü, la ghe và intùurno per vedìil, la fà a gàara per dìighe adrée de le rubàse.

Adès scùulta bèn i tröch de j Argiivi e impàara a cunùsei töti da la carugnàada de öön apéena de lùur...

Quàan sèensa fòorsa, pièen de paüüra, el s'è fermàat in méša a nuàalter, e el vardàava i nòoster gueriéeri, el gh'aa dît: "Uramàai che tèra, che màar pudarà ciapàame cun amùur? Cuša pudarà màai fàa en disgrasiàat che gh'aa miia pòst a'l móont per stàa in méša a i Gréeci, e el so sàanch i nemiich Trujàan adès i vóol per vendéta? Chél caragnàa el gh'aa frenàat la nòosta ràabia, el n'aa calmàat. Alùura ghe dumàandum cùma 'l se ciàma, da che sàanch 'l è vegniit fóora, perchè 'l éera lé: el ne dìga per che manéera gh'arèsum de fidàase de 'n prešunèer Gréeco. Finalmèent, mìa šó ògni paüüra, el gh'aa dît: "O rè, cunfesarò la veritàa, sücéeda ògni ròba che vója: intàant mé sùunti de l'Argòlide, el néeghi miia; la sòort catiiva la gh'aa fàt de mé en tuajàan, ma màai 'n imbrujòn e en büšiàader. Fóorsi t'è rivàada a l'urécia nutiisia de'l nùm gluriùus de Palaméede (22), el Bélide, che i Gréeci i gh'aa mandàat a móorer inucèent, cun l'acüüsa a tòort de tradimèent cun na càüša trücàada, perché 'l éera cóntra la guèra; adès, mòort, i la piàans.

El me pòover pàader el m'aa mandàat a chéesta guèra enfina da i prim àn, cumpagn de Palanéede che l'éera ligàat cun mé per sàanch. Fin tàant che lüü el gh'aa mantegniit na gràn pušisiòn e impurtàansa in de le riüniòn de i rè, àan mé gh'òo viit la stèsa sudisfasiòn, àan mé sùunti stàt unuràat. Ma quàant Palaméede per inviddia de Ulise (dìši ròbe che tóti i sà) 'l è spariit da la tèra, me tiràavi adrée a pùus de tót na vita da caragnòn, de per mé, e in lüto, svergugnàat per la sventüüra de 'l me sòcio inucèent. Sùunti végniiit màt, gh'òo miia saviiit tàašer! Gh'òo prumetiit che gh'àresi fàt vendèta se se fùdès presentàat l'ucašìòn, na vòolta turnàat Àargo cun la vitòria in màan: gh'òo mis in pée na campagna d'òodio cun chéle paròole. Chéesta l'è stàta la càüša di méé guàj: Ulise el gh'aa scuminciàat da alùura a stremiime cun sèemper nóove parulàse, cu' méter in giir de le balòte tra la gèent, a cercàa de fàame màal, cunviint de la so cùulpa. E gnàanca el s'è fermàat, fin a tàant che, cun 'l aiòt de Calcàante... Ma perché ricurdàa per nièent chéle sitüasiòn dularùuše? Perché stàa chì a ciciaràa se gh'ii in òodio tóti i Gréeci e ve bàasta savii che sùunti Gréeco? Cupèeme a la svèelta: 'l è chél che vóol Ulise, 'l è chél che j Atriidi i sarès dispòst a pagàa a gràan préesi!"

Brüšum da la vója de fàaghe de le dumàande per savii el perché de la so fùüga, sèensa pensàa a la perfiidia e a l'astüsia de i Gréeci. Intàant che 'l tremàava, el và avàanti, cu' l cóor de 'n büšiàader, e el ne diis: "I Gréeci tàante vòolte i gh'aa dešideràat de 'turnàa a cà, de giràa la schèena a Tròoja e scapàa jà, fiàch de chéesta guèra che la finis pö. Aah se i 'l ès fàt! Tàante vòolte la tempéesta fastidiuüša la gh'aa saràat tóte le stràade de 'l màar e per el teribil Àustro i gh'aa duiit fermàase (23).

Bèle l'éera in pée el cavàl fàt de tràaf de àalbera; alùura cùma màai prima i tempuràai i ciucàava per tót el céel. Nervùus màandum Euripalo a interugàa 'l uràcol de Apollo, e lüü 'l è turnàat indrée cun na rispòosta miia tàant bèla: "Vuàalter gh'ii calmàat i vèent cu' l sàanch de na véergine

cupàada quàant sii rivàat la prìma vòlta sö le spiàge de Tròoja, o Gréeci: adès gh'ii de impluràa la manéra de turnàa Indrée cun de 'l àalter sàanch, gh'ii de sacrificàa n'ànima de Àargo!" (24) Töti i s'è meraviliàat quàn la vùus l'è rivàada a le uréce de'lpòpol, en stremisi šelàat el s'è infricugnàat in töti j òs de la gèent: chii màai gh'aràa de móorer, chii sarà màai la vitima reclamàada da Apollo? In chél mumèent lé, Ulise el se tiira adrée, in méša a la gèent che vušàava per la surpréeša, 'l indüéen Calcàante e a chéesto el ghe dumàanda spiegasiòn sö chél ch'ii vurarès i Dèei.

E in tàanti i me dīšiva de 'l bröt imbròì de che'l falsòon, e i prevediiva in silènsi el dumàan. Calcàante el tàas per dées dé saràat sö in se stès, e el vóol mīia numinàa nisöön, de mandàa quaidöön a móorer. A la féen, quàaši per fòorsa, sbürlàat da'l vušamèent de Ulise, el pàarla cūma siūum d'acòordi, e el càta fóora per 'l altàar de'l sacrifici pròpia mé. Töti i dīs de sé, cuntèent cūma tàante böbe, i gh'aa permetiit che chél che töti i gh'īiva paüüra per sé stès, el fūdès destinàat a 'n àalter. E bèle siūum vešéen a chél dé disgrasiàat, e bèle per mé se preparàava el sacrifici, le bèende da méter intùurno a la téesta, el furmèent salàat: gh'òo dīt 'maraméo' a la mòort, el cunfési, gh'òo stripàat le còorde e in de la nòt me sùunti sguarnàat in méša a l'èerba e a la fàanga de'n bóodri, fin tàant che i gh'ès mīia de pàarter, cun la me preghiéera che i gh'ès de pàarter delbòon. Spéeri pö de póoder véder cà mia e i me càar fióoi e àanca el me pàader dešideràat: j Atriidi fóorse i vurarà fàa la so vendéta sö de lùur per la me fūüga, cušè j andarà a pàari per viime mīia cupàat. Perciò tre préeghi, el me càar rè, per i Celèst e töti i Dèei ch'ii cugnùs la veritàa, per la féede, se gh'è amò en pòo de féede tra la gèent de'l móont, pietàa de tàante me mišéerie, pietàa de'l me cóor che 'l patìs sèensa nisöna cùulpa".

Ghe regàlum la vita. Sùuntum cumòs da tàant piàanšer, el cumpatìsum tàant. El stès Priamo l'ùurdina che ghe véгна tiràat via i ligàm e le manéte, e el ghe dīs cun amiciisia: "Te pódet éser töt e nisöön, ma té desmentéga i Gréeci, cùnsiderete de i nòoster. Ma dīime la veritàa: el perchè de 'ste cavàl cušé gràant? Chii 'l àa inventàat? A cùša sèervel? El n'ufèerta a Chéi che stà in Céel o 'n machinàari de guèra?"

Sinòon, en canél campìon per imbrujàa e de trapùle gréeche, el gh'aa levàat vèers le stéle le màan liberàade da le manéte, e 'l gh'aa dît: "Ciàmi a testimuniàa vuàalter, fóoch sèemper impìs, la vòostra divinitàa che gh'um da rispetàa, e vuàalter altàar e vuàaltre spàade che m'ii miia ciapàat, e vuàaltre biinde sàacre che quàant s'éeri na vitima gh'ò purtàat: m'è permès udiàa i Gréeci e d'ii töt chél ch'ii sguàarna; ghe n'è miia de légi che me la impedìs. O Tròoja, té mantéen le to prumése, e mé te salvarò (dìši la veritàa, e te darò in càambi de la vita en servìsi gigantèsch): réesta dònca tacàda a la to sàanta paròola. Le speràanse de i Gréeci per la guèra ch'ii gh'iiiva cuminciàat le se basàava sèemper sö 'l aiöt de Pallade. Ma 'n dé Dioméede e Ulìse, inventùur d'imbròj, i vurìiva stripàa da'l tèmpli el fatàal Palàadio. Cušé, cupàade le sentinéle che gh'éera lé, i pòorta via la statüa sàacra, e j è stàt bòn infina de tucàa cun le màan spùurche de sàanch le bèende de la véergine Minèerva: da alùura le speràanse j è calàade, le sparìs, le fòorse le s'è indebuliide, la mèent de la Déa l'è vegniida catiiva, nemiiga. Minèerva de Tritòonia la ghe la fàt capii cun de le manéere sicüüre. Apèena i gh'aa metiit la so statüa in méša a 'l acampamèent, in d'i so óc querciàat gh'è vegniit fóora de le fiàme de ràbia, en südüur salàat 'l è bris'ciàat in töt el so còorp; per trè vòolte la Déea (miràcol incredibil) la gh'aa fàt en sàalt da tèra cun in màan el scüudo e l'àasta che vibràava. Calcàante el dà 'l aviis che bišögna menàa via per màar, che Pèergamo la pudarà màai cascàa sóta le làance se se tùurna a'l siit de Àargo a dumandàa prutesiòn, e a purtàa là el Palàadio per metiil pò a'l so pòst. Adès, àan se i tùurna indrée cu'l vèent a favùur vèers la pàatria Micéene, i céerca nóoe àarmi, Dèei chi sàga amìich, e se a la sveltina i se mèet a rinavigàa amò 'l màar, i rivarà a l'imprüiisha: cušé Calcàante el vèt le ròbe de'l dumàan. Amò Calcàante 'l è riesiit a cunviincer tóti a lasàa lé el cavàl a'l pòst de'l Palàadio per riparàa l'uféeša a la Déa e a pagàa el dàn de'l sacriléegi dišunèst; e el gh'aa urdinàat de fàal cušé gràant, cušé bèen tegniit sö da i tràaf – en möc de lègn che 'l rìivi fina in céel – che 'l póda miia pasàa in de le

pòorte, perché i Trujàan i póda miia riéser a metiil in citàa a prutéger el pòpol in de l'antìiga e sàanta manéera. Perché se le vòostre màan le ghèses miia de tratàa bèn el regàl sàant de Minèerva (i Dèei i ghe la fàga pagàa chéesto prešagi, prima a Calcàante!) na disgràasia pràan gràanda la brigularès adòs a 'l impéeri de Priiamo e a i Trujàan; invéce se riesarii a sbürlàa el cavàl insìma a la citadéla, sarii vituriùus, purtàarii la guèra infina sóta le müüra de Pélope (25): chéesto 'l è 'l destéen che spetarà a i nòoster néeot". Gràasie a le balòte de'l büšiàader Sinóone, la stòoria l'è stàta crediida: e chéi che 'l Chìle e el Téedide e dées àn e na möcia de nàavi j è miia stàat bòn de viincer, j è invéce 'ndàt sóta cun 'l imbròì e le làagrima fàalse de 'n Gréeco tuajàan.

- (22) Palamede, figlio di Nauplio, re dell'Eubea. Fu colui che guidò l'ambasceria per costringere Ulisse a partecipare alla spedizione contro Troia. Infatti dimostrò che la pazzia dell'eroe era finta e Ulisse fu costretto a partire. Ma l'Itacense non dimenticò l'affronto e riuscì a far accusare Palamede di tradimento e a farlo uccidere.
- (23) La flotta greca, riunita in Aulide, non riusciva a far vela verso Troia a causa dei venti avversi, suscitati da Diana, della quale Agamennone aveva ucciso una cerva sacra. Calcante profetò che per placare la dea occorreva sacrificare la figlia di Agamennone, Ifigenia, e così fu deciso. Ma Diana ebbe pietà della fanciulla, la sostituì con una cerva e la fece sua sacerdotessa, trasportandola in Tauride, l'attuale Crimea.
- (24) Argo, in greco Άργος, città della Grecia, situata nel Peloponneso nord-orientale (nomo Argolide).
- (25) Le mura cosiddette "di Pelope", così quelle di Argo e di Micene, furono costruite dal re Pelope, che dette poi il nome alla regione del Peloponneso.

• LAOCÓONTE

'N àalter fàto püsèe amò spaventùus 'l vegniit alùura a 'l imprüiisha a dàane di penséer: disgrasiàat! Elegiit préet de Netùuno, Laocóonte el sacrificàava en tòor gigantèsch a i pée de 'l àaltar püsèe gràant. Ed èco chì (me vèen infina el simur a diil) dùu serpèent, rivàat da Tenéedo in de l'àaqua càalma, che i se drisa in pée sö 'l màar e i bùfa tàa'me dùu tòor e i và inséma vèers la spiàgia: le so pàanse le se vèt de luntàan, le créeste cu'l culùur de'l sàanch j è püsèe vàalte de j óonde, el rèst de'l so còorp 'l è quàaši a gàla: i schenòn i se imbiirla in céerchi sö 'l màar che, picàat da le cùe, el fà

en s'ciümòon màai vïst prìma. E i véen a rìiva: i gh'ìiva j óc che lüšìiva de fóoch e de sàanch, la lèengua che se muìiva in de le bùche che le fiiva en sòon fastidiùus. Scàpum sübit de chì e de là, cun la fàcia ceriida davàanti a chéi mùuster. Sèensa stàa lé a pensàaghe asùura, i serpèent i pùunta sö Laocòonte. E prìma de töt i ciàpa, cun j anéi de la péI, i dùu fióoi pícoi de chéesto, e i ghe sgàgna a tuchéi el còorp. Pò i và adòs a Laocóonte, che armàat el curiiva in aiöt di pütéi. E i la strèens in de'l so fisich de bestiòon: bèle dùu giir cun en grùp i gh'aa ciapàat dèenter la vïta e 'l còl: le dò téeste le stà vàalte sö 'l so còorp. Inchiculàade le sàacre bèende de bàava e de veléen, Laocòonte el se sfòorsa de liberàase da i grùp cun le màan e intàant el vùuša tàa'me 'n màt fina a le stéle, in de na manéera che la pariiva chéla de 'n tòor scapàat via da 'l àaltar, intàant che 'l se tìira via da'l còo el sigüròt che 'l àa apéena ferìit. A la féen i dùu serpèent i và vìa a rašèent a la tèra fina a i tèmpli püsèe vàalt e i rìiva a la citadéla de Minèerva catiiva, e i se sguàarna a i pée de la Déa sóta el céerchi de 'l so scüüt incavàat. En terùur nóof el briis'cia dèenter in de le ànime de tóti nuàalter che tremàavum: in tàanti i diis che Laocóonte el gh'aa pagàat el so delit bislàch, lüü che cun la làancia el gh'ìiva cucàat la stätüa de quèercia cu'l viighe ficàat in de la schèena la pùunta disgrasiàada. I vušàa tóti che bišögna tiràase adrée el cavàl a Tròoja, cun l'intercesiòon de la santitàa de Minèerva...*

*spire

• EL CAVÀL IN DE LA CITÀA

Ficum šó en tòch de müüra che gh'è intùurno a la citàa. Tóti i cùr a dàa na màan per metiighe de le róode bùne per fàa 'ndàa el cavàl e a ligàa de le còorde lùunghe a'l so còl. La màchina de mòort la gh'aa bèle pasàat le müüre, pièena de àarmi, intàant intùurno de le fióole miia spušàade e pütéi i càanta di cumpunimèent lirich, cuntèent de tucàa per giòoch le còorde cun le màan. La màchina la véen avàanti, la briis'cia cancarùuša in méša a la citàa. O pàatria, cà de tóti i Dèei, e vuàaltre müüra de Tròoja che tàanta guèra gh'aa rendìit famùuše: quàter vòlte el s'è fermàat vešéen a la pòorta e in de'l stès tèemp in de la so pàansa gh'aa

ciucàat j armamèent de la mòort! Nuàalter pèensum a nièent e 'ndóm avàanti, òorp urbòn in de la nòostra matiışia, fina quàant métum a pòst el mùuster maledèt dèenter in de la sàanta citadéla. Áanca Casàandra alùura la gh'aa derviit la bùca – màai crediida da i Trujàan, per voluntàa de Apóllo – e la n'aa dit chél che sarès sücediit. Per nuàalter chél dé el gh'iiva d'éser 'l ööltim: ma (disgrasiàat!) se métum a fàa püsèe bèj i tèempli de i Dèei per tóta la citàa cun di bròch pièen de fóje.

Intàant el céel el se impiirla sò se stès, la nòt la véen sò da 'l océeano, e la bràsa sò cun de j óombre néegre la tèra, el céel e 'l imbròj de i Mirmidoni: in tôte le cà i Trujàan i fà féesta per pò tàașer, e na sbadacèera la gh'aa infricugnàat i so còorp. E bèle l'armàada gréeca la véen sò da l'iışula de Tenéedo in de 'l silèensi amiich de la löna möta, in de na manéera perféta, e la vèers le spiàge bèen cunusiide, e bèle la nàaf che cumàanda l'indrìsa la fiàma de 'n segnàal de lüüs: Sinòn, prutegiit da i dișèegn nemìich de i Dèei, a la svèelta el libera i Gréeci saràat in de la pàansa de 'l cavàl e el dèerv i spurtéi de piàanta de péen. Veriida la màchina, el fà végnér fóora i gueriéeri: i vè šó cun na còorda, cuntèent de menàa le tòle da chéla pàansa, Tesàandro* e Stenéelo, el catiiv Ulìse e Acamàante, Toàante e Neotoléemo Pélide, Macaòon el gràant e Menelàao, e a la féen Epéeo, el pensadùur de 'l ingàn. I ciàpa la citàa sutràada da la sbadacèera e da 'l véen: i cùpa i guardiàan, i dèerv le pòorte e i fa végnér dèent cùma d'acòordi i cumpàgn, e i s'è catàat inséma a lùur. L'éera l'ùura che a tóti ghe véen el prim sòn e bèen gradiit el s'infìlsa in di so còorp cùma regàl de i Dèei: ed èco, in chéesto sòn m'è pariit de véder davàanti a mé 'n Ètore caragnèent, spùurch ribùus de pùulver insanguanèenta, i büüs de le rédene in di pée sacagnàat; tàa'me quàant, na vòolta, 'l è stàt tiràat adrée da 'l rabiòn de la biiga de 'l Chile. Per la masnòna cùma 'l éera cóons! Cùma 'l éera divèers da 'l Ètore che gh'éera turnàat vituriùus de Pàtroclo, vestiit cun j àarmi de 'l Pélide, dòpo viighe ficàat le tòorce trujàane cóontra le nàavi de i Gréeci!*

*Sta per Greci

*v. nota 27

El gh'ìiva na bàarba inturcèenta, i cavéi slambrutàat de sàanch e per el còorp le tàante ferìide che 'l gh'ìiva quàan 'l è mòort sóta le müràje de Tròoja.

Alùura m'è pariit de piànšer a parlàa a chéla óombra per prim, cun na vùus pièena de dulùur: "Óoh lüüs de la Tròoade, speràansa püsèe gràanda de i Trujàan, perchè sèet chì dòpo en bèl pés? Da che tère sèet rivàat, o Ètore fin tròp spetàat? Cušé te védum amò, fiàch, dòpo i lóonch tribuléeri de i Trujàan e de ìlilio, dòpo 'l lüto gràant de i tóo. Cùša gh'àa sbrašeliit la to bèla fàcia? Perchè chéeste ferìide?" El m'àa miia rispòst: sèensa metiighe en pòo de atensiòn a le me dumàande. Ma, àan cèert mumèent, el gh'àa tiràat fóora en suspiir lóonch e el m'àa dît: "Scàpa, scàpa, o fióol de na Déea, sàlvate da le fiàme! El nemiich 'l è padròn de le müüra e bèle Pèergamo la véen šó da là in àaria. Gh'ùm fàt àanca tròp per la pàatria e per Priamo: se Tròoja la gh'ès pudìit difendiise cun le màan de j òm, sarès stàta asèe le miè. ìlilio la te cunségna i so Penàati sàacher: ciàpei, che i póda cumpagnàate in de'l dumàan, càta per lùur le müüre che te tirarèet sö meraviliùuše dòpo tàanti viàc pièen de fadiiga in sö 'l màar!" E cun le so màan el m'àa dàt le bèende sàacre, el fóoch etèerno, la figüüra in dišègn de Vèesta, la gràanda. Intàant la citàa l'è tóta rüinàada da la tragéedia e àanca se la cà de me pàader 'l è in de 'n siit miia in viiſta, sguarnàat da le piàante, el cašéen e el vušamèent i divèenta sèemper püsèe ciàar e i véen sèemper püsèe apróof el ciucamèent de j àarmi. Me dersédi finalmèent e vòo in sìma a'l tée, cun j uréce bèle vèerte. Cùma quàant la fiàma la dà fóora de màt tra le biàade intàant che 'l vèent el sùfia, o en turèent s'cióonf de àaqua de muntàgna el quàarcia i càamp, el rüina le cultivasiòn, el sbràaga el lauràa de 'l aràat, el se tìira adrée le piàante, ràmm rôt, ciòp de spiighe tajàade e ligàade inséma, sàs; sèensa savii nièent el pastùur el stà màal a sèenter là in àaria in muntàgna chël rumùur cušé gràant. Töt alùura gh'òo capiit: 'l ingàn de Sinóone e de i Gréeci i tröch. E bèle el gràan palàs de Deifobo el cróoda majàat da'l fóoch, bèle brüüša la cà lé vešéen de Ucalegóonte; la vàampa de 'l incèendi la fà splèender el màar per en bèl tòch. Se léeva en gràan

vušamèent e 'l sòn che rìiva de le tróombe. Fóora de mé, me àarmi, sèensa savii dùa cùrer cušé armàat: ma el me cóor el gh'aa apéena vója de catàa ma ciòpa de sòci per cumbàter intant che 'ndóm sö vèers la citadéla. Me dà fòorsa la ràbia e 'l òodio, e ricòordi àan che 'l è bèl móorer in guèra.

In chél mumèent rìiva Pàanto, en gràan sacerdote de 'l tèmpli de Apollo, scapàat da le fréce de i Gréeci. El pòorta cun le so màan j aréet sàacher, i Dèei scunfit e 'l so neudéen; el cùr tàa'me 'n màt a cà mìa. "Dùa gh'è el perìcol püsèe gràant - ghe dumàandi – o fióol d'Òtris? La citadéla éela amò nòostra?" En de 'l rispóondeme el cridàava: "Gh'è rivàat 'l ööltim dé, l'ùura de la mòort de Tròoja, che se póol pö fermàa. Sùuntum e-stat! Nuàalter Tèeucri sùuntum e-stàt, Pèergamo 'l è stàta, la gràan glòoria trujàana 'l è stàta! ... Adès pö nièent: Giòove catìif el gh'aa dàt töt a Áargo. I Gréeci i dòmina sö la citàa incendiàada; el süpèerbi cavàl àalt in méša a le müüra el trà sö de la gèent armàada; Sinòn vituriùus el spantéga fóoch e carugnàade.

De j àalter a le pòorte, a mìla e mìla, quàanti màai j éera vegniit prima da la gràanda Micéene. Áalter i fà amò la guàardia in d'i vicoi stretéen: na sées de fèr da le póonte che brìla la véen sö da ògni pàart, murtìfera. Rešist apéena le sentinèle a le pòorte, le cumbàt cun j óc saràat".

Sbürlàat da chéeste paròole e da la voluntàa de i Dèei me fìchi in méša a le fiàme e a j armàat indùa me ciàma l'Erini màai cuntèenta, el ciucamèent de le tìighe e el cincél che rìiva fina a le stéle. Inséma a nuàalter véen àan Riféo cu' l furtìsim Épito, che ricugnùsi al ciàar de la löna; e po' rìiva Dimàante, Ìpani e el fióol giuéen de Migdóone, Còrebo. Cheschì 'l éera rivàat a Tròoja pròpia da pòochi dé; inamuràat ciùch de Casàandra, el vurìiva purtàa 'n ajöt a 'l pupà de la so murùuša e a i Trujàan: pòor regàs, se 'l gh'ès scultàat le previšiòn de la so murùuša!...

Quàant j òo vist tötì inséma deciis a cumbàter, gh'òo dèt: "Càar i me gueriéer che cerchèe per nièent la glòoria, se dalbòn vurii 'ndàa adrée a 'n òm próont a töt, cerchèe de capii la sitiüasiòn: 'l è tràgica. Tötì i Dèei che i n'aa dàt na màan a méter sö l'impèeri trujàan, i n'aa 'bandunàat

inséma a i tèmpli e a j altàar; adès vuàalter vegnii in aiöt de na citàa che brüüša. Sö, ‘ndóm a móorer, ‘ndóm in méša a’l badüél! Gh’è apéena na salvésa per chi pèert, speràa miia in de nisöna salvésa”. Cuśé gh’òo fàt végnér püsèe gràanda la ràbia in de chéi cóor che scutàava.

Tàa’me di lùf catiif che na fàm gràma gh’àa sbürlàat fóora in de la fümàana a la bèle mèj (e in de la tàana di lüpachiöt ‘bandunàat j àa spéta, cun la bùca séca), ‘ndóm via in méša a le fréce, in méša a i nemìich vèers na mòort sicüüra, in de’l pasàa pròpia in méša a la citàa. La néegra nòt la tötta atùurno cun la so óobra büüša. Chii pudarès cüntàa cun paròole el masamèent de chéla nòt; e i mòort? Chii pudarès truàa töt el piàanšer che ucurarès a i nòoster dulùur? La citàa antiiga che la gh’iiva regnàat per tàanti àn la véen šó; de chì e de là gh’è in tèra na möcia gràanda de còorp sèensa vita, arèent a le stràade, in de le cà, a ‘l ingrès di tèmpli. Ma j è miia apéena i Trujàan a pagàa le so cùulpe cu’l sàanch; de le vòolte àan in de’l cóor de chii pèert tùurna el curàc, e i Gréeci che viinc i móor. In ògni siit gh’è ‘l lüto püsèe gràant, in ògni àangol terùur e tantisim spetàcoi de mòort.

Se prešèenta per prim Androgéo, ‘cumpagnàat da tàanti Gréeci; sèensa savii cùma stà le ròbe, el ne ciàpa per sòci e ‘l ne pàarla cun simpatia: “A la svèelta, a la svèelta o gueriéer! Perché sii cuśé fiàch? Chéj àalter i mèt a sàch Tròoja incendiàada e vuàalter apéena adès vegnii chì da le nàav gràande?” Sübit (la rispòosta che i gh’iiva dàt l’éera miia asèe per fàal stàa tranqüil) el gh’àa capiit d’éser finiit fra i nemìich. Stremiit el gh’àa tašìit e el gh’àa cercàat de fàa màarcia indrée. Cùma chii, intàant che ‘l và piàan bèl bèl in campagna, sèensa vurìil el mèt el pée sö na bìsa sguarnàada tra i spéen e el tréma töt. Alùura el scàpa in frésa da la béestia schifùuša, che la se drisa rabìida e la s’cióonfa el còl ašür: cuśé Androgéo el scapàava stremiit. Cùrum tötì in avàanti e se métum töt atùurno cun na sées de làance a i Gréeci, svantagiàat da’l terùur e per el fàto de cugnùser miia chél pòst lé. I ficùm šó de chì e de là: la fürtöna de chéesto prim asàalt l’è da la nòostra pàart. Alùura Còrebo, che ‘ste fàto el ‘l iiva ešaltàat e incuragiàat,

el gh'aa dît: “Cumpàgn, la sòort la se dimùustra nòostra amiiga e la ne fà véder la stràada per salvàase: ‘ndóme ghe adrée! Càambium i scüüt, metùmese adòs le inségne gréeche. Imbròj o valùur? Chi se ne fréega! Cóntra ‘l nemiich töt ‘l è bòn! Lùur stès i ne darà j àarmi”. Sübit el se mè in téesta ‘l èelmo cun tàanti cavéi lóonch de Androgéo, el còca sö a‘l bràs àan el so scüüt, e po' el se mè a‘l fiàanch na spàada gréeca. La stésa ròba i fà Riféo e Dimàante; pò tóti chèi j àalter giüinòt i se àarma cun j àarmi de i nemiich cupàat. ‘Ndóm avàanti, in méša a i Gréeci, sènsa ‘n Dìo che ‘l ne dàga na màan. ‘Ndóm a ‘l atàch, cumbàtum per en bèl pòo dèenter in de ‘l fùsch de la nòt e spedisum tàanti nemiich a cà de ‘l Óorco, el dño de la mòort. De j àalter i scàpa vèers le nàavi e i cùr a la spiàgia sicüüra, àalter ciapàat da ‘n terùur càrich de vergógna, i se rampéga n'àaltra vòolta sö ‘l gràant cavèl e i se sguàarna in de ‘l fóont de la so pàansa. Ma se i Dèei i n'è cóntra ògni speràansa gh'ùm de lasàala in de‘l casèt. Védum in de chél mumèent la véergine Casàandra, fióola de Priamo, purtàada via a fòorsa da‘l tèempli de Minèerva, i cavéi siòolt, j óc de fiàama svalsàat per nièent vèers el céel: j óc perchè le màan tenerine j éera strenšide in de‘l fèr. El rabiit Còrebo el supòorta miia chéla vüista e, deciis a móorer, el se infricùgna tra i nemiich. Nuàalter tóti ghe ‘ndóm adrée strenšit sö ‘l öön cun ‘l àalter, càrich de àarmi. E chì ne riiva adòs le fréce che i nòoster i ne fica adòs da in àaria, da‘l tèempli, imbrujàat da j àarmi e da j èelmi de i Gréeci: en véen fóora na stràage tremèenda. Pò i Gréeci, cumòs e pièen de dulùur in de ‘l vediise scapàa jà Casàandra, i se mét inséma da ògni pàart e i ne véen adòs; gh'è Ajàace terìbil, ‘l ešèercit de i Dòlopi e tóti dùu j Atrìidi. Cušé s'ciòpa de le vòolte el tempuralòon e i vèent cuntràari i se fà la guèra e i se dà de le crapàade fra de lùur, Šéfiro, Nòoto e Èuro cuntèent de i bèi cavài de ‘l Urièent: i bòsch i criida e ‘l dño Neréeo pièen de s'ciòma cu‘l so tridèent el và avàanti a dàaghe na muüida a i màar fin šó in de‘l fóont. Fina chéi che prima gh'ùm fàt scapàa ‘me légùur cun i nòoster tröch in méša el fùsch de la nòt néegra e gh'ùm mandàat fóora da la citàa, adès j è chì

*amò: i fa prèst a curšisen che le inségne j è fàalse e j àarmi
‘l istès e i capis che la manéera straniéera de‘l nòoster parlàa.
A la svèelta sùuntum schisàat da‘l nömer; Còrebo ‘l è ‘l prim
a móorer per màan de Peneléeo sö ‘l altàar de Minèerva
gueriéera; pò móor Riféo, sicüramèent el püsèe bràavo frà
i Trujàan (i Dèei i la pensàava fóorsi diversamèent). Móor
àan Ìpani e Dimàante, masàat da i stès Trujàan, e te muriivet
àan té Pàanto; nè el to sèens religiùus, la to pietàa, la bèenda
sàacra a‘l diò Apollo i t’aa prutegìit. O sèner de Tròoja, fòoch
che te gh’èet fàt sparìi i mée, vegnìi chì a dìi la veritàa de
quàant gh’òo miia giràat la schèena a i perìcoi, e sòo miia
scapàat da le fréce e sarèsi mòort chì, se ‘l destéen el ‘l arès
vuriit, sóta la ràbia de i Gréeci, cun pièen mérit. Mòlum chél
pòst lé, Ìfito, Péelia e mé: el prim cun na gràan pàansa, Péelia
lèent per en cùulp partiit da la màan de Ulìse. En gràan sàm
el ne pòorta a le cà de Priamo. S’è impisàada na guèera
spietàada, cùme se in tòta Tròoja ghe füdès e-stàta la pàas,
e nisöön füdès adrée a móorer in de‘l rèst de la citàa. Che
tiighe tremèende! I Gréeci cun gràan viulèensa i se pòorta
sö ‘l palàs e j aséedia la pòorta e i se quèercia cun i so scüüt.
I pògia le scàale a i müür e i gueriéer, davàanti a la pòorta,
ustinàat i và sö e amò i và sö, cun i scüüt tegniit vèalt in de
la mansina a‘l ripàar de le fréce, la dèestra che bèle la ciàpa
el curnišòon. I Dàardani*, de sùura, i fà a tòch el təc, i fica
só le tūr (i se prepàara a la rüina che gh’è adrée a rivàa, a
difendiise cun ògni àarma, a la vigìilia de la mòort) e i se tiira
adrée, per fàale cascàa sö ‘l còo de i nemiich, le tràaf duràade,
glòorie de i pàader; àalter cun le spàade in pögn, i stà a la
gàta vešéen a le pòorte da bàs, tòti tacàat ‘l öön cun ‘l àalter.
L’idéa de ‘ndàa a dàaghe na màan a le cà de ‘l rè, e incuragiàa
i gueriéer e cunfurtàa chéi che j è adrée a pèerder, el ne
infiàma. Gh’éera na pòorta segréeta cun en curidùur che el
tegniiva ünìide le vàarie pàart de la régia: de lé la sventüràada
Andròmaca la pasàava de sòlit de per lée e de spès, quàn
el règn ‘l éera amò in pée, per andàa da‘l meséer e da la
madùna per purtàa Astianàte da i nòoni. Vòo sö de là, fina
insìma a la teràsa püsèe in àalt, tegniida in fòorsa da i
Trujàan che i se difendiiva cùma i pudìiva. Chì gh’éera na tūr*

a pióomb, altísima, da dùa se pudìiva véder tóta Tròoja, le nàavi e el càamp de i Gréeci: cun di gràan pìch de spàada sö le pàart méen a pòst, sarès a dïi sö le tràaf nüüde che tegniiva sö töt el rèst, e cun de le gràan sbürlàade sùuntum riesiit a fàale burlàa in tèra. La tùr a l'imprüiisha la véen só e la finis malamèent, con en gràan ciòch, sö le schèene de i Gréeci. Ma en riiva amò sèemper di nóof, e la tempestàada de sàs e de àaltre ròbe de ògni sòorta la finis miia pö.

(26) Tessandro: eroe sconosciuto. Stenelo, figlio di Capaneo. Acamante e Toante: anche questi sconosciuti. Neottolemo Pelide. Pirro, figlio di Achille. Macaone, figlia di Esculapio. Epeo, valente guerriero e costruttore abilissimo, con l'aiuto di Minerva, del cavallo.

• LA MÒORT DE PRÌAMO

Sö la pòorta, pròpia davàanti a 'l ingrès, el püsèe bràavo 'l è Pìro, che 'l brilàava cun le so àarmi de bróons che le lüüšia infina. Cusé tùurna a la vïta, cun el mangiàa de le èerbe velenùuse el serpèent che 'l frèt de 'l invèerno el 'l iiva custringiit a sguarnàase in de na tàana caldina sóta tèra: en splendùur de giüentüü, töt nööf, perdìida la vécia péel, l'imbiirla la schèena che brüis'cia, vàalta in de'l sùul, el davàanti drìt, cun la léengua a trüi tòch che 'l móof tàa'me na frécia. Inséma a Pìro i céerca de 'ndàa dèenter in de'l palàs el grandisim Perifàante, el viulèent Automedóonte, auriiga de i cavàj de Achìle, tóti i giuèen de Sciiro, e i làancia sö 'l téc de le tòorce impìse. Tra i prim gh'è Pìro che el ghe dà dèenter miia de rider. Ciapàat in màan en sigüròt a dùu tàj, el màanda a balòn la pòorta rivestiida de bróons: el spàca a més na tràaf, el sfóonda el fòort lègn, per rivàa a viighe en sbragamèent fóora de mišüüra. Ècula che se vèt bèle la cà de dèenter, i lóonch curidùur, la šòona de l'intimitàa de Priamo e de i rè antiich: se vèt àan i suldàat a guàardia de 'l ingrès. El palàs 'l è pièen de gèent che crüida e da 'n casòt disperàat, le càmere püsèe guarnàade le rimbóomba de 'n cridamèent de dóne e de regàse: en cincél che riiva sö infina a 'l òor de le stéle. Le màader stremiide le cùr tàa'me màte per tóta la gràan cà e le bàaša i batitòj de le pòorte, e le ghe làsa 'l sègn. Pirro el và avàanti cun na fòorsa dègna de so pàader Achìle. Sbaramèent e guàardie i riès miia a fermàal:*

*una bipenne

la pòorta la bàla a i tàanti cùulp de 'l ariéete, i batèent i véen šó tiràat fóora da i pòlech. J Argiivi i se fà stràada de fòorsa, i rìiva in de na möcia in de'l palàs, i sbràaga šó töt e i cùpa sübìt i prìm difensùur, e j impièena la cà de suldaat. En fiöm che spöma e che 'l gh'aa rumpiit j àaršen e le diighe cu'l so andàa catiif, e pò el quèercia cun l'aaqua i càamp e 'l se tiira adrée in de l'óonda pràan vàalta le béestie cun tôte le so stàle, 'l méen spaventùus, méen uribil. Mé stès gh'òo vist Pirro ciùch de cuntentésa intàant che'l cupàava quaidöön . Gh'òo vist a 'l ingrès i dùu fradéi Atriidi, gh'òo vist Écuba inséma a le so cèent nóore e, tra j àaltar, Priamo fàa 'l spurchès cu'l sàanch in de'l fóoch cunsacràat da lüü stès. Chéi cinquàanta lét, prumésa de tàanti neóot in avàanti, le pòorte d'òor barbàrich cun tàanta süpèrbia e de trufèi, j è vegniit šó: i Gréeci j è in tötì i pòst, el fóoch 'l è rivàat in de j àangoi dùa gh'è mèia de nemìich. Vòoret fòorsi savii quàale la siès stàta la sòort de Priamo? Quàant el vèt la so citàa cascàa šó uramàai cucàada, quàant el vèt le pòorte de'l palàs tiràade sö e 'l nemìich rivàa me 'n bóo dèenter in de la cà, el véc el ciàpa sö le spàle che tremàava per l'etàa le àarmi da tròp tèmp lasàade stàa; el ciàpa na spàada che serviiva nièent per móorer in méša a i Gréeci. In méša a'l palàs, in curtiil, a la vèerta sóta 'l céel, gh'éera en gràant altàar e lé apùus na gràan piàanta de laür che la dàava óombra a i Penàati. Chì stàava setiide tôte inséma atùurno a 'l altàar, a brasàa sö le figüüre celèesti, la regìna Écuba cun le fióole: le pariiva culóombe scapàade de frésa da na néegra tempestàada. E Écuba, quàn' la gh'aa vist Priamo vestiit cun chéi armamèent che 'ndàava bèen pütòst a 'n giüinòt, el gh'aa dît: "Òm disgrasiàat, che matiışia t'è vegniit in mèent per ciapàa in màn la spàada e la làancia? Dùa cùret? Chéest' ùura disgrasiàada la gh'aa mèia bişógn de àarmi tàa'me le tùe, de'l bràs de 'n véc. Le stès Ètore (se el me Ètore el füdès viif e amò chì) el pudarès fàa nièent. Véa, alùura, l'umbria di chéesto altàar la prutegiarà té e tötì, sinò tötì murarùm!" Intàant che la diřiiva cuşé la gh'aa tiràat vèers de lée Priamo e la gh'aa fàt pòst lé veşéen a

'l altàar. In chél mumèent Pòlite, öön di so fióoi, scapàat da 'l masamèent de Pirro, el cùr in méša a le fréce, in méša a i nemìich, ferìit, per i pòortech lóonch e le càmere vóode. Cun en rabiòn adòs, Pirro el ghe cùr adrée per ciapàal e quààsi el ghe la fà, cun la làancia didrée a la schèena. A la féen, pròpia davàanti a j óc de i genitùur, Pòlite el brigùla in tèra in de 'n làach de sàanch, e 'l ööltim bùf el tìira fóora. Priamo, àan se 'l éera bèle sóta l'àala de la mòort, 'l è miia stàt bòn de frenàa l'emusiòn e la còlera: "Oh té - el vùuša – che te sèet stàt bòn de fàa chél che gh'òo vùst! Se in céel gh'è amò la pietàa e la giüstìisia, i Dèei i te la fàsa pagàa per viime custringiit a véder la mòort de me fióol: tremèent spetàcol sacrilèch per j óc de 'n pàader. 'Chìle, chél 'Chìle che te dišet a tòort d'éser nasiit da lüü, 'l è miia stàt cušé catiif tàa'me té vèers Priamo; ma el gh'aa respetàat i dirìt de chii préega e el m'aa dàt indrée el cadàaver de Étoire perché el pudès éser sutràat, e pò el m'aa fàt turnàa indrée a Tròoja". Intàant che 'l dišìiva cušé el véc el gh'aa lanciàat en giavelòt sèensa fòorsa, che a'l bróons de 'l scüüt de Pirro el gh'aa fàt apèena catiigol. La làancia da fàa rider la s'è mìa a pindulàa in de la pàart in méša de'l scüüt. E Pirro: "Alùura vàaghe té a prutestàa da me pàader. Ricòordete de parlàaghe de mé, d'i me tòort, de Pirro disgrasiàat: e adès móor!"*

El l'aa tiràat a 'l àaltar che'l tremàava, che'l bris'ciàava sö 'l sàanch de'l fióol. Cun la mansina alùura e l'aa ciapàat per i cavéj lóonch e, tiràada fóora la spàada che la lüšìiva, el ghe l'aa infilsàada in de'l fiàanch quààsi tòta. Chéesta l'è stàta la féen de Priamo. El Destéen el gh'aa purtàat via de màala mòort – intàant che 'l vediiva Tròoja a brüšàa, Pèergamo na rüina – 'l òm che in tèemp indrée 'l éera stàt gràan duminadùur de tàanti pòpoi e de tàanti paées de l'Áašia. En fòst gigantèsch che ripòoša adès in de 'n spiins dešèert de la pàatria, na téesta biànca stripàada via da chél fòst: en còorp sèensa nùm.

Chì per la prima vòolta sùunti stàt ciapàat da 'n terùur fóora de'l bùl, che 'l m'aa giasàat el servél. Quàant gh'òo vùst chél véc, cun j àn de Anchiìše, sbàter fóora el bùf de la vita sóta 'l fèr asaséen, m'è vegniit in mèent la fàcia de me pàader: e pò

Crèuša de per lée, la cà fóorsi casàada šó e la sòort de Jùulo picenéen. Me sùnti giràat indrée a vardàa quàanti amò me vegniiva adrée. Nisöön. Töti i m'ìiva abandunàat, stràch de fàa la guèra: chii s'éera lanciàat in de'l vóot cun en sàalt teribil, chii gh'è brüšàat in de le fiàme.

Siivi restàat de per mé uramàai; ma a 'l ingrès de'l tèmpli de Vèesta, sguarnàada in silènsi in chél pòst segréet, védi Élena, la fióola de Tìndaro: la lüüs de'l brüšamèent la me fiiva véder töt, in ògni pòst indüa 'ndàavi. Fifüna de i Trujàan che i la udiàava per la sitüasiòn de Pèergamo, cun la paüüra de la vendéta de i Gréeci e la còlera de'l spùus tradiit, Erinni de Tròoja e inséma de la so pàatria, Élena la s'éera sguarnàada, miia viista, in sö 'l altàar. En fóoch me brüšàava in de l'ànima. La còlera la m'òa dit de vendicàa la pàatria che la vò in rüina cun la mòort de chéla disgrasiàada.

“Chilée - gh'òo pensàat - la se salvarà, la turnarà regina e la vedarà el triüunf de Spàarta e de la pàatria Micéene! La vedarà el so òm, la cà, i pàader e i fióoi, padrùna de na schièera de schiàave e de schiàavi trujàan. E Priamo el murarà de spàada, ìlìo brüšàada, la spiàagia de i Trujàan la se sarà tàante vòlte quarciàada de sàanch! Nòo, la sarà miia cusé. Áan se gh'è miia unùur in de 'l pünii na dóna, àan se vitòorie de'l gèner le pòorti miia la glòoria, in tàanti i me ludarà per vèighe distrügiit en mùuster de'l gèner: alméeno gh'àaro cuntentàat l'ànima cun el fóoch de la vendéta e gh'arò cuntentàat àan la sèner di méé”. Cusé dišìivi, stravòolt da la ràbia, quàant èco la sàanta me màader, bèla cùma l'ìivi màai viista, che la se prešèenta a i me óc, che la brilàava in de la nòt de na lüüs püüra. La s'è fàta véder cùma na véera Déa, gràanda cùma i la vèt de sòlit i Celèst; la m'òa tegniit féermo, la m'òa ciapàat, e cun la so bùca de róoša la m'òa dit:

“Che dùluur te fà végnier fóora la to ràbia màai dumàada? Perché te rabìset cusé tàant, e te gh'èet miia cüüra de mé e gnàanca di tóo? Cür prima a véder to pàader Anchiiše fiàch fiachèent de i so àn e Ascàanio picenéen, se j è amò viif! Töt intùurno a lùur se móof i suldàat de i Gréeci; sèensa la me prutesiòn le fiàme j arès bèle ciapàat dèenter

e la spàada de i nemìich la j arès bèle cupàat. ‘L è miia stàata la fàcia udiùuša de la Spartàana, e gnàanca Pàride maledèt a sbragàa sö la putèensa trujàana, in de’l sbatìila šó da la sìma de la so altésa, ma l’è stàata la cativéeria de i Dèei. Sé, de i Dèei. Té vàarda (farò ciàar de i niigoj che te sguàarna i to óc puarèt e che i te véen apróof pièen de ümit; viighe miia paüüra de chél che te diis to màader e übidis a i so ùurden) chì, dùa te védet cà a tòch e sàs impirlàat sö, dùa te védet giràa en niigol de pùulver e de fòm, Poseidòon cu’l so ras’c a trii dèent el sbàt in àaria le müüra e i fundamèent, el sbràaga la citàa cumpletamèent. Chì, Giunòone catiiva l’è rivàada per prìma a le pòorte Scee e rabìida ‘me ‘n turél, armàada in de na manéera màai viista, la ciàma ‘l ešèercit amìich da le nàavi...

Püsèe de là (la vàarda indrée) Minèerva, che la lüšìia in de ‘n niigol de lüüs da fàa paüüra e armàada cun l’Égida de la Medüüša, la s’éera mìa in pée insìma a la citadéla.

Giòove stès ‘l incuràgia i Gréeci, e el ghe dà na màan cu’l sbürlàa i Dèei cóontra j armàat trujàan.

Fióol scàpa, làsa lé, mùchela cun le to fadiighe! Mé te sarò sèemper vešéen, te purtarò sèensa ris’c a la cà de to pàader”.

Dòpo viighe dìt cušé, l’è spariida in méša a le òombre de la nòt. In de ‘n lampès véen fóora davàanti a mé le figüüre baldràche de i Dèei nemìich de Tròoja...

Oh, alùura tóta Tròoja la me pariiva andàa sóta tèra tra le Fiàme e végnér tóta šó! Cùma quàant in sö le muntàgne i paišàan a gàara i se sfòorsa de ficàa šó na piàanta vécia e i ghe la mèt tóta cun tàanti manaréen: el gràan ciümél el tréma e el fà paüüra perchè el póol cascàa šó, fintàant che, sacagnàada da le ferìide, la piàanta piàan bèl bèl la crìida per l’ööltima vòolta e stripàada da la muntàgna la rìiva bèle culegàada in tèra.

Végni šó per le stràade in fùrlòorum e cun ‘l ajöt celèst riési a pasàa in méša a’l fòoch e a i nemìich; le fréce le me rispéta, le fiàme le se ritiira. Ma quàant riivi a ‘l ingrès de la cà antiiga de la me famiilia, me pàader, che vuriivi salvàa per prim e purtàa in muntàgna, el vóol pö viiver dòpo la féen de Tròoja e patii ‘l éšìli. “Vuàalter - el me diis – che gh’ii el sàanch giùen e

sàan, vuàalter che sii in de 'l pièen de le fòorse, scapèe...
Se chii stà in céel el gh'ares vuriit fàame scampàa de pö, el
gh'ares salvàat la pàatria. M'è bastàat viighe vüst na vòlta
la me cità diströta, la rüina, i masamèent. Lasèe che el me
còorp el ripòöshi chì, cuśé: salvèel e andèe! Truarò prèst la
mòort per màan de'l nemiich, che 'l garàa pietàa de mé e
el vurarà el me còorp e-stèench. A vurii miia el sepùulcher
'l è miia difìcil. Andèe! Da na möcia d'àn me la mèeni cun
chéesta vità da nièent, inàbil, miia vardàat bèen da i Celèst:
da quàant Giòove pàader de i Dèei e rè de j òm el gh'aa
bufàat sö de mé el so fjöölmìn e el m'aa tucàat cu'l föch.
Cuśé el dišìiva, bèen persüaas in de'l so gràm prupòšit.
Se métum a cridàa per nièent, mé, Crèeuša, Ascàanio, tötta
la cà, perché Anchiise el cambiès paréer in de'l vóorer spacàa
sö töt (sé stès e ògni ròba), cu'l fàa diventàa amò püsèe
gréeva la sòort che la ne minàcia. Lüü el se refüüda de
müise. Alùura me prepàari n'ältra vòlta per metiime
a cumbàter, cun la vója de móorer. Cùša me restàava de
fàa se miia chéesto? "Pàader, speràavet dalbòon che mé
pudèsi scapàa sèensa de té? Paròole cuśé gréeve j è
vegniide fóora da la to bùca? Se i Dèei i vóol che ghe réesta
pö nièent de na citàa cuśé gràanda, se pròopia i l'aa deciis,
e se té te vóoret che tötì nuàalter gh'abium de móorer,
inséma a té, la pòorta de la mòort l'è vèerta: bèle 'l è adrée
a végnir Pirro quarciàat de'l sàanch de Prìamo, Pirro che
'l cùpa el fióol davàanti a'l pàader e 'l pàader davàanti a
'l àaltàar sàacher. O màader veneràada, per chéesto te
m'èet salvàat in méša a le fréce, in méša a le fiàme? Perché
gh'àabia de véeder el nemiich végnir in cà mià, me pàader
(e Crèeuša vešéen a lüü) mòort 'l öön cu'l sàanch de chél
àalter? Áarmi, o gueriéer, purtèeme de j àarmi! Chéesto
'l è 'l ööltim dé per chii gh'aa perdiit, e el ne ciàma. Turnùm
tra i Gréeci, lasèeme cumbàter de nóof! Murarùm tötì, da 'l
prim a 'l ööltim, ma miia sèensa vendéta".
Alùura me quèerci amò de fèr, sostéemi a'l bràs el scüüt e
vòo fóora da'l palàs. Ma pròpia sö la pòorta la me dóna la
se slóonga a i me pée, e la j àa bràsa sö in de'l dàame in
mùan Jùulo: "Se te cùret in frésa a móorer pòorta cun té

àanca nuàalter, indù a te vóot: se invéce per to esperièensa te gh'èet amò fidücia in de j àarmi che te gh'èt ciapàat, prima de töt difèent chéesta cà. A chii vóot lasàa Jùulo picenéen, to pàader e mé, che na vòolta te ciamàavet la to càara dóna?"

Crèeuša la impieniiva la cà de làagrime. Ma èco che véen fóora na ròba màai viista prima. Intant che bàašum cridèent e fùm le càare a Jùulo, na lèengua legéera de fóoch la pariiva impisàase insima a la so téesta: na fiàama da nièent che la sfiuràava i so cavéi mòorbit e la ghe giràava töt intùurno a la téesta. Stremiit, barbelèent de paüüra, ghe dùm en scurlòt a chéi cavéi in fiàme, céercum de smursàa la fiàma sàacra cun l'aaqua. Ma Anchiise el gh'aa svalsàat j óc a le stéle, cun felicitàa, e indrisàade le màan a'l céel, el gh'aa dît: " O Giòove, té che te pódet töt, se te vóot lasàate cumóover da le urasiòn de la gèent, dà 'n uciàada a nuàalter! Apéena chéesto te dumàandi. E se la nõostra pietàa el la mérita, dàane en sèegn, pàader sàant, e dàane la cunféerma de chéesta profesìa".

El gh'iiva apéena parlàat che sübit da la mansina che s'ciupàat en tròon e na stéla cascàada šó da'l firmamèent la s'è misa: a cùrer in méša a la nòt e la gh'aa fàt en dišègn de lüüs.

La védum, che la brilàava, sfiuràa el téc de cà nõostra per andàa a sguarnàase – tàa'me per diine la stràada – in de i bòsch de l'Ìlda: el so viàc l'è stàt ilüminàat per en bèl pés e töt intùurno gh'è vegniit šó en vapùur de šùulf che 'l te inciudàava.

Vinciit da chéesto miracól me pàader el se léeva in pée e 'l se mèt a pàarla a i Celèst, in adurasiòn de la stéla sàacra. "Mìia pò, mìia pö, sta chii a menàmela – el n'aa dît – ve vegnaròo adrée, in tóti i pòst che vurarii. Dèei de la pàatria, salvèe la me gèent, salvèe me neóot! 'L aügüüri che me fèe 'l è ciàar e capìsi che sii amò da la pàart de Tròoja. Dìši pö de nò a 'l vóorer végnar cun té, càar el me fióol!"

• LA FÜÜGA

Bèle el se sèent püsèe catiif el s'ciupàa de'l fóoch che 'l brüüša per tóte le müüra: le fiàme j è bèle lé apróof: "Càar el me pàader, sö, sistémete sö le me spàle próonte a

tegniite sö: el to pées el sentarò gnàan. Indùà ‘ndarùm el pericól el sarà preciis per töti e per töti ghe sarà la salvésa. Jùulo che ‘l è picenéen el me cumpàgni, Crèeuša la me véгна adrée da luntàan. Vuàalter servidùur, stèene a sèenter: apéena fóora da la citàa gh’è na culìna cun en véc santüàari de Cérere, abandunàat. Lè apróof gh’è en ciprés antiich, veneràat per tàanti àn, che ‘l è sàacher a i nòoster antenàat: catùmese töti lé, ma gh’ùm de ‘ndàaghe ognöön per na stràada diferèenta.

Té, pàader, ciàpa per màan j aréet sàacher e i Penàati de la pàatria: el sarès en sacrilèegi se mé gh’ési de tucàai

- cušé spùurch de masamèent, vegniit fóora da le tiighe de guèra – sèensa esiime lavàat in de n’àaqua ciàara”.

Dòpo viighe dit cušé, mìs in sö le spàle en mantél e na Pelicia de leòn, me cùci a tóo sö el pées de me pàader.

A la màan dèestra se tàca cun la manìna Jùulo, el me picenéen, che ‘l s’è metiit a ‘ndàa adrée cun i so pàs cüürt chéi lóonch de mé, de so pàader. Didrée véen la me dóna.

Ciàpum le stràade püsèe a’l scüüri, e mé che prìma gh’iivi mìia paüüra de le fréce che i me tiràava adrée da töte le pàart e gnàanca de i bataliòn de i Gréci, adès trémi per ògni ventešél, per ògni ciòch, paurùus e ansiùus per me fióol e per me pàader.

Sùunti rivàat apróof a le pòorte e bèle me parìiva de viighe pasàat töti i ris’c de la stràada quàant en cincél de gèent che caminàava el n’è vegniit apróof a l’imprüiisha; e me pàader intàant che’l vardàava in de l’óombra, el gh’àa dít: “Scàpa, o fióol, sùunti chì! Védi i scüüt che fiamegiàava e j àarmi che le fiiva i lampès”. Alùura sòo mìia che divinitàa nemìiga la m’àa stravòolt la mèent imbirlàada. De gràan cùursa vòo per viè travèerse, sguarnàade, sèensa ‘ndàa per le stràade püsèe cugnusiide. E chì, mé disgrasiàat, el destéen el me pòorta jà la dóna! Fóorsi Crèeuša la gh’àa sbaliàat e stràada, südinò fiàca la s’è fermàada a setiise šó? El sòo mìia; ma da alùura l’òo mìia pö viista. Me sùunti mìia giràat a vardàa se la se füdès perdiida e gnàanca gh’òo màai pensàat a lée prìma d’èser rivàat

a la culina de Céerere, a'l vèc santüàari.

*Chì, tóti riüniit, na sùla persùna gh'éera miia cu'l
dispiašeer d'i cumpàagn, de'l fióol e de 'l so òm.*

*Chii, de i Dèei e de j òm, gh'òo miia acüšàat, cun la téesta
rimbambiida de dulùur? Cùuša m'è pariit de viighe vüst
in de la citàa miisa a tòch che la fùdès püsèe dulurùuša?*

*Ghe cunségni Ascàanio, el pàader Anchiise e i Penàati
de Tròoja a i me cumpàagn, che mé cumpàgni po' a*

*sguarnàase in de na lóonga vâl. Dòpo tùurni indrée in
citàa cun adòs de j àarmi che brilàava. Sùunti deciis a
ricuminciàa de nóof, a traversàa tóta Tròoja cùma 'l è
làarga e a fàame véder àanca se sùunti amò in perìcol.*

Tée 'l chì che sùunti amò a le müüre e a la pòorta dešèerta

*e scüüra de dùa siivi vegniit fóora: camìni sò i me pàs, a
l'indrée in de l'óombra, e intàant vardàavi cun atensiòn
i pòst dùa séeri bèle pasàat. In ògni pòst me se impièena
l'ànima de urùur: el silèensi stès – la mancàansa de sègn
de vita – el me fà végnier i sgrìisoj a j òs. A la féen riivi a
cà miia, per véder se per càašo Crèuša la fùdès turnàada.*

*Gh'éera 'ndàt dèenter invéce i Gréeci e i gh'iiva ocüpàat
el palàs intréech. Uramàai el fóoch, che tót màangia, 'l è
sbürlàat da'l vèent fina a'l təc, le fiàame le véen fóora
cušé vàalte, che j è diventàade padrùne de'l céel.*

*Intàant che vòo avàanti, vèdi amò na vòolta le cà e la
citadéla de Priamo. Pròopia chì, sóta i pòortech sulitàari
de'l tèempli de Giunóone, Fenice e 'l Ulise t'àan' catìif*

*- che i g'iiva chéesto cóompit – i fiiva la guàardia
a la ròba rubàada. I tešòor de Tròoja, purtàat jà da le
cà incendiàade de tóta la citàa, j è lé da véder in de 'n
bèl 'móc, vàalt miia de rìder: ròba de mangiàa sàacra
a i Dèei, de le cópe d'òor püür e vestiàari rubàat.*

*Tót lé arèent, in lóonga fila, ghe stà i pütéi e le dóne
stremiide. Gh'òo 'nfina viit el curàc de metìime a vušàa
in de l' óombra e gh'òo impieniit le stràade de sàm:*

*fiàch, gh'òo ripetiit per nièent el nùm de Crèeuša, l'òo
ciamàada amò e pò amò. E intàant che la cercàavi la
citàa, m'è vegniit fóora la so figüüra de pasiòn - el
grandisim so fantàasma - püsèe vàalta e gràanda de*

*cùma gh'èsi màai pudìit vìila vìista. M'è vegniit le pé
d'òoca: i cavéi i me s'è 'ndrisàat in téesta, la vùus la me
s'è ingrüggnàada in gùla. "Perché te fèet ciapàa da'l dulùur
sèensa resiister, càar el me òm?", la m'aa dît Crèeuša per
calmàa i mée penséer. – Chél che sücéet l'aa deciis la
vuluntàa féerma de i Celèst; el destéen cun el rè de l'Uliimpi
i vóol miia che té te póda purtàate adrée Crèeuša. Te
gh'arèet de 'ndàa incóontra a 'n éšili lunghisim, te gh'arèet
de traversàa en spàsi bèl gràant de màar. E a la féen te
rivarèet in de'l paées de l'Espéria, dùa el Tévere el cùr cun
càalma tra i càamp bèen aràat da j òm de lé. E là te spéta
le ròbe bèle de'l règn d'Itàalia e na mujéer cu'l sàanch de rè.
Criida miia per la to càara Crèeuša. Mé vedaròo miia le cà
süpèerbe de i Mirmìdoni o de i Dòlopi e gnàanca andaròo a
sèerver in Grécia, mé che sòo de la ràsa de Dàardano e
sùunti nóora de Vénere; la gràan màader Cibéele la me tèn
in d'i so pòst, in etèerno. E alùura te salüti, ricòordete de mé
in de 'l amùur de Jùulo".*

*La m'aa lasàat in de l'àaria sutìila, intàant che la cridàava e
mé che vurìivi parlàaghe amò. Trè vòolte gh'òo cercàat de
brasàala sö e trè vòolte la so figüura la m'è scapàada,
preciiša a 'n sógn alàat. Apéena alùura, finiida la nòt, gh'òo
pudìit véder amò i me cumpàgn.*

*Cun tàanta meravìilia védi che s'è mìs inséma de la gèent
nóoa, in de 'n gràan nömer, òm, dóne, giüinòt, na möcia de
puarèt deciiša de pàarter per 'l ešili. J è vegniit da ògni
pàart, cun pòoca ròba adrée e tàant curàc, próont a vegnìme
adrée in qualsiasi pòst gh'èsi vurìit andàa, al de là de'l màar.
E bèle nasiiva Lucifero là in àalt sö le póonte de l'Ìlda, e el
se tiràava apróof el dé nóof. I Gréeci i fiiva la guàardia
atèenta a tôte le pòorte: gh'éera miia speràansa de
'ndàaghen fóora a la mèj. Cušé, custringìit a mulàa töt,
gh'òo ciapàat me pàader in gròpa e me sùunti purtàat
vèers le muntagne.*

● TÈERS CÁANT

Rivàat sö le buschine de le muntagne de l'Ìlda e scapàat da la càcia de i Gréeci, i Trujàan in füuga i pàsa 'l invèerno cù'l méter in pée na flòta de viint nàavi. Quàant

gh'è rivàat la primavéera i se imbàarca per andàa in Tràacia, na tèra che stà in méša a la Macedònia e a'l màar Néegher. Chì Enéea el vurarès costrüi na citàa nóoa, ma ghe fà cambiàa paréer öna de le tàante magie che cumpàgna chéesto òm segnàat da'l destéen. Infàti, intàant che'l preparàava en sacrifici prupisiàatori e el stripàava en quàal ramèt de miirto, e el vèt végnér fóora de'l sàanch da'l föst de la piàanta e 'l sèent àanca na vùus. In de'l miirto lé, gh'è stàt trasfurmàat Polidòoro, fióol de Priamo che de j àan prima 'l éera stàt mandàat in Tràacia da'l re Polimnèestore (che 'l éera 'n siuròn), per tegnìil fóora da la guèra.

Per rubàa el tešòor, Polimnèestore el gh'iiva cupàat chél giüinòt lé. Polidòoro el céerca alùura de cunviincer Enéea a scapàa da chéla tèra gràma, e el la préega de'l suiràal in de la tèra, cun rispèt e onùur. Enéea dòpo el fà chél che gh'iiva dèt Polimnèestore e 'l se mèt in viàc per màar in diresiòn de Déelo, dùa el vèen uspitàat da'l rè Ánio, amìich de so pàader. Dòpo el vè a fàaghe de le dumàande a 'l oràcol de Apollo, che el ghe diis de metiise sübit in viàc vèers la tèra antiiga de la so gèent. Lüü el crèt che la sàga l'iisùla de Créeta, da dùa gh'éera rivàat Tèucro, e el vè per chéla pàart lé. Ma na gràan tempestàada el la pòorta a riparàase a le iisùle Stròfadi. Chì, intàant che i menàava via da Tròoja, i s'éera tóti mìs a sacrificàa bóo e péegure a Giòove e a mangiàa. E lé i vèen atacàat da le Arpiie e per fòorsa de ròbe j è custringiit a difendiise cun j armamèent.

Öna de le Arpie, Celéeno, la ghe diis che lùur i sarès rivàat in Itàalia, ma prima i gh'arès patiit la fàm, tàant de dùui mangiàa i piàat de *farro* sèch.

I vè amò in màar e i riiva a'l prumuntòori de Áansio, in de 'l màar Jònio, vešéen a'l tèempli de Apollo. Chì i mèt in pée i so giòoch de sèemper, i fà i sacrifici e i pàsa cušé 'l invèerno. Dòpo i pàart amò in viàc e i riiva in de 'l Epiiro, a Butriinto, dùa régna Éleno, fióol de Priamo, che 'l gh'aa spušàat Andròmaca, na dóna màai cuntèenta. Quàant i s'è catàat, la dóna de Ètore e Enéea, i s'è brasàat sö. J éera tàant cuntèent. E j óc de tóti dùe j è diventàat ümit. I trujàan i vèen uspitàat in chéesta citàa che ricòorda per cùma l'è mìsa, in de le costrüsiòn de in de le vie, l'antiiga Tròoja.

Prima de salüdàa Eléeno per riprèender el viàc, Enéea, che 'l sà che 'l so sòcio 'l è 'n gràado de léger el destéen, el ghe dumàanda cuša ghe sücedarà in de'l dumàan. Eléeno el ghe diis che lüü, Enéea, el gh'arà de fundàa en gràan règn e el ghe diis cùša

el gh'arà de fàa in viàc per rivàa a la tèra prumetiida. El gh'arà de 'ndàa apróof a la Màagna Grécia sèensa andàa šó lé, el gh'arà de stàa atèenti a Scilla e a Cariddi, Quàant el truarà, a la féen de 'n fiòm gràant, 'n èelce e na ròja cun trènta nimaléen, lé el gh'arà de fundàa na citàa.

Salütàat Eléeno cun en scàambi de regài e de prumése, Enéea el ciàpa amò el màar e dòpo miia tàant el vèt a bunùura végnér fóora l'Itàalia. Töti i vùuša per la cuntentésa. Custegiàada la Calàabria i rìiva in Sicìilia a pée de l'Ètna. Chì j incóontra Achemènide, en cumpàgn de Ulise desmentegàat sö l'ìisula. Lüü el cöönta 'l epišòdi de Poliféemo e el li àa préega a scapàa e de catàa sö àan lüü. Difàti, el chì che 'l véen fóora el mùuster che 'l véen a rešentàase la l'urèenda ferìida. I gh'aa apéena el tèemp de menàa le tòle da la rìiva e per scapàa da 'l atàch de Poliféemo e de àalter Ciclòopi.

• VÈERS 'L ÉŠILI LUNTÀAN

Dòpo 'l divertimèent, sènsa téesta, de i Célest de squinternàa 'l impéeri de l'Àašia e la gèent de Priamo, dòpo che gh'è vegniit šó lìlio la sùpèerba, e 'l terèen pièen de fòm 'l è stàt töt quarciàat da le rüine brüşàade de Tròoja, sbürlàat da j aügüüri de i Dèei, gh'ùm decidiit de 'ndàa a catàa de le tère dešèerte e 'n ešili luntàan. Cušé, sóta l'antiiga Antandro (28), pròpia a i pée de l'ìida, mètum in pée na flòta, ciàmum töt i cumpàgn sènsa savii dùa i ne purtarà i Fàati, dùa pudarùm fermàase. Gh'éera apéena scuminciàada la primavéera quàant me pàader Anchiiše el gh'aa urdinàat de méter a pòst le véele miràade vèers el destéen. Me sò mèis a cridàa quàant gh'òo abandonàat le spiàge, i pòort de la pàatria, i càamp 'ndùa na vòolta gh'éera Tròoja. Me sùunti mèis a cùrer per el màar gràant, ešiliàat, cun i cumpàgn, el fióol, i Dèei gràant e le figüre de i Penàati pícoi.

(27) Antandro: piccola città portuale a sud di Troia.

• POLIDÒORO

Gh'è miia tàant luntàan en paées de pianüüre gràande, sàacher a Màarte, dùa ghe stà i Tràaci, e duminàat na vòolta da Licùurgo el catiif. Chél paées lé, fintàant che la Furtöna l'è stàta amiiga, 'l éera sòcio de Tròoja, in de'l sègn de 'n 'antiiga uspitalitàa e de na sàacra aleàansa. Pròpia chì vòo a sbarcàa; sö la spiàagia mèisa a gómet, sbürlàat da 'n destéen nemiich, méti in pée le prime müüre de na citàa che ciàmi Enéead, da'l me nùm. E ufrìivi en sacrifici en tòor belisim, sö la spiàagia àalta, a i Dèei prutetùur de'l lauràa scuminciàat e a me màader Vénere. Gh'éera per càašo, lé vešéen, en muntešél quarciàat in sìma da curnióoi e de 'n buschèt de

piantine de mիրտո. Me sùnti fàt apróof cu'l penséer de stripàane quaidöna da la tèra per quarciàa pò j àaltar cun chéi bròch pièen de fóje: ma m'aa šelàat en miràcol tremèent, da mìa créder.

Apéena strìpi sò la prima piantunéla, èco che na gùsa de sàanch néegher la véen fóora a spurcàa la tèra. 'N urùur frèt el me fà sgingurlàa el còorp, per la paüüra el me sàanch el se giòsa.

E me méti sübit a tiràane fóora 'n àalter, e intàant céerchi de capii da dùa el füdès rivàat lé chél sàanch schifùus; e amò na vòolta le gùse le véen fóora e le riiva só da 'l fóst rót de la piàanta. Intàant che pensàavi a tàante ròbe, pregàavi cun töt el cóor le Niinfe de la tèra e 'l pàader Màarte, prutetùur de i camp de i Géeti (28), perché chél fàto lé el purtès mìa sfürtöna, che 'l füdès mìa en sègn de bröte ròbe.

Céerchi àan de tiràa sò na tèersa piantunéla, cun na fadiiga püsèe gràanda, e fòo la lòta in šenóc cóontra la düüra sàbia. E pròpia lé sèenti da'l muntešél la vùus de öön che pianšiiiva, na vùus che la dīs: "Perchè te me fèet màal, Enéea? Viighe pietàa de chii 'l è sutràat, spùurchete mìa le màan pietùuš. Sùnti mìa straniéer, ma Trujàan, e el sàanch che te védet végnér fóora el véen mìa da la légna. Ah! Scàpa da chél pòst chì bastàart, da chéesta spiàgia ingùurda! Mé sùnti Polidòoro: tàante fréce de fèr le m'aa infilsàat e j è cresiide cun radiis rübööoste e cun de le gème sutiline".

Cùma sa gh'èsi ciapàat na canelàada sò la cràpa, sùnti stàt lé cun la bùca davèerta, me s'è indrisàat i cavéi, m'è 'ndàt via la vùus.

El pòover Priamo, en pòo de tèemp prima, quàant in de'l véder le müüra asediàade da i Gréci el speràava pò in de la vitòoria trujàana, el gh'iiva mandàat so fióol Polidòoro da'l rè de Tràacia, cun tàanti sòolt adrée, perché el pudès créser sèensa viighe la guèra atùurno. Apéena la putèensa de i Tèucri 'l è stàta mìa a tòch, apéena la Fürtöna el li àa abandonàat, cheschì el s'è metiit da la pàart de chii 'l éera adrée a viincer. E 'l è 'ndàt adrée a Agamennone: el gh'aa giràat le spàle a ògni giüstiiisia, el gh'aa cupàat Polidòoro, el gh'aa rubàat 'l òor cun la fòorsa. Indua te séet in gràado de sbürlàa i cóor de j òm, bislàca de na féevra de 'l òor, che te végna en cùulp! Apéena me sùnti desedàat da'l stremisi, gh'òo cüntàat,

prima de töt, chéla ròba chì a me pàader e a j àalter capitàni, e gh'òo dumandàat en paréer. La rispòosta de tóti 'l è stàta chéla de menàa le tòle da chéla tèra disgrasiàada e impustùura, e de méter le véele a'l vèent. Alùura fùm el fùneraal a Polidòoro. Svàalsum en gràant móont de tèra per fàa la tóomba: métum sö de j altàar caragnèent de néegre piàante e de dràp e-scüür per i Màani, e intùurno a j àaltar ghe stà le dóne d'ìlìo cun i cavéi a'l vèent, cùma gh'è l'üşàansa. Vóodum le scüdéle, che s'ciöma de làt, e cùpe de sàanch, sàarum l'ànima in de'l sepùulcher, e a gràan vùus per l'ööltima vòolta ghe dùm el salüüt püsèe gràant.

(28) I Geti erano popoli bellicosi che abitavano a nord del Danubio.

- **DÉELO**

Apéena el màar 'l è pariit miia bröt, apéena se càalma i vèent cun el lasàa le óonde a'l so pòst e cun el bòon Àustro che sèensa fàa de'l sàm el ne ciàma a'l làarch, i cumpàgn i tìira le nàavi in àaqua e j impièena el màar lé apróof. Végnum fóora da'l pòort, citàa e tère le se luntàana. Gh'è in méša a'l màar en pòst sàant, che 'l ghe piàas püsèe de tóti chéj àalter a 'l gréeco Netùno e a la màader de le Nerèeidi, 'n iišula che en tèemp la giràava intùurno a le spiàge e a i pòst de màar, fin quàant Apollo che'l pòorta 'l àarch el l'aa impiantàada tra Giàaro e l'àalta Micòono, e 'l gh'aa vuriit che la se pudès miia pö móover, e fàta giugatàa da'l vèent e che la fùdès veneràada. Riivum chì pròpia in de chél'iišula chì, pacífica, che la ne bràsa sö in de 'n pòort sicüür, fiàch cùma siivum. Vegniit fóora da le nàavi 'ndóm a unuràa la sàacra citàa de Apollo. Ànio, rè de chél pòpol e àanca sacerdot de Féebo, el ne vèen incóntra, cun in téesta 'l alòor sàacher e de bèende, e el ricugnùs Anchìise, so véc amìich; cùma gèent vegniida da luntàan ghe strèensùm la màan e 'ndóm dèenter in cà sù. Adòorum el santüàari de'l Dìo, fàt cun préeda antiiga: "O Apollo, dàane na cà nòostra; sùuntum fiàch! Deh, dàane de le müüra: na rása e na citàa che la gh'àbia de dūràa 'n pés! Sàalva la nóoa Pèergamo, reliiquia

trujàana scampàada a la ràbia de i Gréeci e de'l Chìle catiif. A chiì gh'ùm de 'ndàaghe adrée? Dùa gh'ùm de 'ndàa a catàa na pàatria? Pàader, fàane 'n aügüüri, véè dèenter in de l'ànima nòostra".

Ed ècula: pariiva che ghe fùdès vegniit la tremaréla a töt, a le pòorte, a 'l laür de'l Diò; la muntàgna pariiva che la se fùdès muìda, tremàava töt, el sgabél a trii péè el fiiva el vèers de'l bóo in de'l tèempli vèert.

Cuciàat šó a bašàa la tèra, sèentum na vùus che la ne diis: "Vuàalter Trujàan sii fòort. La tèra da dùa sii nasiit, prima cõna de i pàader, la ve vedarà turnàa in de'l so sèen de màader, cùma se fùdèses turnàat da la guèra. Sö andèe a cercàa la màader antiiga! Indùa la gèent de Enéea, i fióoi de i so fióoi e püsèe in avàanti i neóot, i duminarà en spàsi grandìsim de tèra e de màar".

Cušé el gh'àa dīt Féébo; e n'a alegrìa gràanda gh'è vegniit fóora in tóti nuàalter. Tóti i dumàanda cùma le siès le müüra prumetiide, indùa Féébo el ciàmi nuàalter a šübianèent e el ne ùurdini de turnàa indrée.

Alùura me pàader, tiràade fóora da l'ànima le memòorie de la gèent eròica de na vòolta, el gh'àa dīt: "Scultèe, cumpàgn, ve digarò indùa se tàca la vòostra speràansa. In méša a'l màar gh'è Créeta, l'iišula sàacra de Giòove, dùa gh'è la muntàgna de lida: la primìsima cõna de la nòosta nasiòn. Ghe stà tàanta gèent: cèent citàa gràande, famùuše in de'l prodüšer tàanta ròba.

Pròpia da lé, se ricòordi bèen chél che de spès gh'òo scultàat, el pàader antiich Tèucro el s'è muìit vèers le còoste de la Tròade, e el li àa catàade fóora cùma so cà. ìilio e le citadéle de Pèergamo le gh'éera miia gnamò; i Tèucrici i stìiva in de le valàade püsèe in bàs.

Da Créeta gh'è vegniit la Màader divìna de'l Cibéele, i bróons de i Coribàanti e el bòsch sàacher de l'ìida, da Créeta la manéera de celebràa in silèensi i mistéeri, da Créeta i léeon ligàat che i tiira el càr de la gràan regìna. Avàanti alùura, scùultum i diviìn precèt, 'ndom dùa lùur i ne pòorta! Fùm la pàace cun i vèent, 'ndóm a i règn de Cnosso. J è miia tàant luntàn: cu'l permès de Giòove

la flòta la rivarà a la còosta de Créeta in de la matina prèst de 'l tèers dé". Dòpo viìghe d'it cušé, el gh'aa sacrificàat sö in de j altàar de j animàai cùma se üšàava alùura: en tòor a Netùuno, en tòor a Apollo, na péegura néegra a la Tempéesta e öna biànca a i vèent amiich.

- **CRÉETA**

Gh'éera la vùus che 'l rè Idomenéeo, casàat jà da 'l règn de so pàader, el se sàga ritiràat da l'ìišula, e che le spiàge de Créeta le sàga dešèerte, e che le cà le sàga vóode de nemìich e che le so citàa le sàga abandunàade. Làsum a le spàle el pòort de Ortiigia e intàant che vulàavum sö 'l màar pàsum arèent a Nàsso, da i pìch de muntàgne che sùna de cincél in unùur de Bacco, vèers Donùusa, a Oleàaro e a Pàaro biànca cùma la néef, a le Cìcladi sparpajèente per l'aaqua, a pòst strét agitàat fra tère vešìne. Véen sö el càant di marinàar tàa'me in de na gàara in de l'àaria: "Vòogum vèers Créeta e vèers i nòoster antenàat!" En vèent nasiit da la pàart didrée el ne jöta in de 'l nòoster viaggiàa, fin quàant riivum a le spiàge antiìghe de i Curéeti. In frésa, sübìt costrüisi chì le müüra de la citàa insugnàada, la ciàmi Pergaméa e ghe d'ighi a la me gèent, cuntèenta de chéesto nùm, de amàa i nóof fugulèer, de svalsàa na muràja intùurno a le cà nóove. le E bèle töte le nàavi j éera in séca sö la spiàgia, i gioìn i pensàava de spušàase e àanca a i càamp nóof che i gh'arès duiit stàaghe adrée, e mé che metiivi fóora le légi e ghe dàavi le cà a töti: quàant a 'n cèert mumèent da l'àaria miia a pòst gh'è vegniit šó a sùura de nuàalter, sö i nòoster còorp, sö le piàante e sö i càamp insumenàat na pèesta tremèenda, che la distrügiiva töt, na stagiòn de mòort. J òm i gh'ìiva lasàat lé de góoder, südinò i se tiràava adrée i còorp malàat; la stéla Siirio la brüšàava i càamp e la so sumèensa; l'èerba la diventàava giàalda; el furmèent malàat el te impediiva de mangiàa. El pàader Anchiìše el ne préega de rituràa amò da Féebo a 'l santüàari de Ortiigia, a traversàa el màar cu' i rèm per impluràa na gràasia, per dumandàaghe quàant

vuraràal fàa finii le nòostre fadiighe, indùà el pèensa de méter riméedi a i nòoster màai, de cambiàa stràada. 'L éera nòt, sò la tèra le ròbe animàade le durmiiva: ed èco che le figüüre sàacre de i Dèei e de i Penàati de Friigia che gh'ìivi purtàat cun mé da Tròoja, in méša a j incèndi de la citàa, i m'è vegniit davàanti a j óc, intàant che runfàavi, bèi ciàar a'l lòm de la löna che in de la so lüüs pièena la filtràava da la finéestra. Alùura cun chéeste paròole le gh'àa dàt 'n aiöt a la me fadiiga. "Chél che te dišarès Apollo, se te gh'èset de 'ndàa a Ortiigia, el te la diis adès, sèensa giràaghe atùurno, cu'l mandàate nuàalter. Nuàalter che sùuntum vegniit adrée a té e a le to àarmi, quàant l'è stàta rüinàada Tròoja, che a'l to cumàand, sò la flòta, gh'ùm traversàat el màar e-s'cióonf, svalsarùm a le stéle i to neòot de'l dumàan, ghe regalarùm 'n impéeri a la so citàa. Té te drisarèet de le müüre grandissime per òm grandisim: ma te gh'èt miia de fermàate in chéesta lóonga fadiiga de la to füüga da Tròoja. Te gh'èet amò de pàarter: Apollo el t'aa miia sügeriit chéeste riive, el t'aa miia urdinàat de stàa in chéesta iisùla. Scùulteme. Gh'è 'n paées che i Gréeci i ciàma Espéeria, na tèra antiiga, fòorta in de le àarmi e generùuša; j Enòotri eròoi i gh'è stàt in de'l pasàat: adès se diis che i so disendèent i l'àbia ciamàada Itàalia da'l nùm de' so càpo. Chéesta l'è la nòostra pàatria, de chi gh'è vegniit el pàader Iàsio e Dàardano, el cèp de tóta la nòostra rása. Léevete sò e pòorta chéeste paròole sincéere a'l véciu pàader: chél céerchi le tère de l'Aušòonia e Còrito antiiga, pàatria de Dàardano. Giòove el te impedìs de stàa in d'i càamp de Créeta".

Stralünàat per la višìon e per le vùus de i Dèei (perchè 'l éera miia en sógn chél lé, ma m'éera pariit de vedìime davàanti viif e sàan i cavéi velàat e le fàce de i Dèei: en südüur šelàat el me se infricugnàat per tóta la persùna), me léevi sò da'l lét e pòorti vèers el céel le màan gióonte, e préeghi i Dèei e vèersi in sò 'l altàar de'l véen pürisim. Fàta la libagiòn, ghe diši cuntèent chél che gh'è sücès a me pàader Anchiisè e ghe spiéeghi ògni ròba cun càalma. E lüü el gh'àa ricugnusiit la nàsita dùpia de la nòostra famiglia e i dùu divèers antenàat,

Dàardano e Tèucro, e el gh'aa ricunusiit de esise sbaliàat. Dopo gh'è vegniit in mèent: "O fióol, che i destéen de Tròoja i te dà tàant de tribulàa, apéena Casàandra la me parlàava de'l dumàan. Adès ricòordi che de spès la dišiva che en gràan destéen la me ràsa la gh'arès viit, e la nùminàava l'Espéria e i règn de l'Itàalia. Ma chii gh'arès pensàat che i Trujàan i sarès rivàat a le spiàge de l'Espéria? E chii gh'ares crediit alùura a Cassandra? Stùm adrée a i cunsèil de Apollo, cercùm na fürtöna püsée bèla!" El diis cusé: intàant che i vušàava de felicitàa, tötì j übidis a le so paròole. Mèenum le tòle àan da Créeta e ghe làsum lé pòochi cumpàgn, dèervum le véele e se métum a cùrer sö le nàavi per el gràant màar.*

*consigli

• LA TEMPÉESTA E LE ARPË

El màar 'l éera bèl fóont, en siit infiniit sèensa nisöna tèra, apéena céel e màar, quàant a sùura a la me téesta s'è furmàat en niigol ašür, en niigol che 'l gh'aa quàarciàat el màar, el gh'aa fàt végnér fóora la tempéesta, invèerno e nòt. A l'imprüiışa i vèent i gh'aa tràt per àaria 'l màar, grandisime óonde le se léeva, sùuntum dispèers, sbatiit da l'aaqua de sà e de là.

Niigoì néegher i gh'aa quarciàat el dé, na nòt ümida la n'aa purtàat via la viista de'l céel; mièer de föölmin i gh'aa sbragàat i niigoì. 'Ndóm sèensa na diresiòn preciışa per óonde misteriùuše, néegre ma néegre tàant. Palinùuro stès el vùuša de capii pö quàal el sìes el dé e la nòt e de ricurdàase pö la stràada in méša a j óonde.

Cùsé 'ndóm a šübianèent trìi dé in méša a'l màar, a la ventüüra sèensa véder in de la nòt gnàa na stéla.

El quàart dé finalmèent n'è pariit de véder na téra che la se svalsàava àalta sö 'l màar, e védum de i móont in luntanàansa e 'n fòm che se turšiva in de l'àaria.

Tiràade šó in frésa le véele, se métum a remàa de fòorsa; i marinàar bèen impegnàat i sfrécia sö l'aaqua culuràada de ašür. A vegniine incóontra, sèensa pö viighe paüüra de'l màar, j è le spiàge de le iışule Stròfadi: ciamàade cusé cun en nùm gréeco. Le véen sö in méša a'l gràant Jòonio, e ghe stà la Celéeno cativa e le àaltre

Arpìe, da quàant le ghàa duiit 'ndàa fóora di péé da la cà de Finéoo, per paüüra, e da le so mèense antiighe. Gh'è miia en mùuster püsèe bröt de lùur, nisöön flagél de'l Céel püsèe catiif de lùur gh'è màai vegniit fóora da 'l Stiiige. J è uséi cun la fàcia de pütéla, da la pàansa i sigüta a fàa végnér fóora de la gràan mèerda, li gh'aa li màan cun j unséen, la fàcia smòorta sèemp' per la fàm... Apéena entràat in pòort, èco, védum de chì e de là in d'i càamp de le bèle béestie: j è bóo e tàante càavre miia a möc in de l'èerba àalta, sèensa nisöön guardiàan. Se métum a curiighe adrée armàat, e préegum i Dèei e Giòove stès, cun la prumésa de ufriighe na pàart de chél che gh'arèsum ciapàat; sistémum le mèense sö la spiàgia in cüürva e aléegher me i mèerlu fùm fóora chéla càarne bunìsima. Ma a l'imprüiisha véen šó da i móont, in de na manéera urèenda, le Arpìe, che le fà en gràan' sàm cun le àale in àaria, e le ne ròba el mangiàa, le smerdùla töt intùurno cu'l so palpàa da spurcaciùne; pò le scàpa e ghe réesta in de l'àaria la so vùus selvàdega in méša a de i niigoj gréef de 'n udùur schifùus. Per la secóonda vòolta prepàarum amò le mèense e impisum el fóoch in sö j altàar. Càtum en pòst sguarnàat sóta en móont mìs de sbiès, saràat töt intùurno da piàante che fà na gràant óombra; e na secóonda vòolta, da na pàart diferèenta de'l céel e da diusà induè, la ciòpa de'l gràan caséen la se mèt a vulàa sö la càarne in tàaula, e la la stripa cun j ungiòn, e el la inféta cun la bùca che la pariiva na pila. Alùura vùuši a i cumpàgn de ciapàa le àarmi per dàaghe de le tiighe a le spurcaciùne. Cušé i fà e i sguàarna in de l'èerba àalta le spàade e i scüüt. E apéena le Arpìe j è partiide da'l céel cun de'l sàm, e le gh'aa fàt ciucàa tóta la spiàgia cüürva, el trumbetéer Mišeenoo, che le stiiva de vedéta in de'n pòst in àalt, el gh'aa dàt en cùulp de tróomba. I cumpàgn i ghe và adòs a le Arpìe e i se mèt a fàa en cumbatimèent màai fàt prima, cun de le feriide a j uselàs de màar fàte cu'l fèr, dòpo vighe a chéesto fèr fàt el fiil. Ma le piòme le se muìiva miia, le spàade a chéeste schéene le ghe fiiva gnàan catiigol. Sèensa en sègn sö la

pél, le Arpie le tùrna a vulàa vèers el céel, dòpo viighe lasàat la càarne tóta trinciàada màal e viighe quarciàat ògni ròba de merdàm. Apéena Celéeno, che la s'è fermàada sö 'n pìch là bèen in àaria, da prufetésa da rider, la n'aa vušàat fòort: "Gèent imparentàada cun 'l eròich Laomedóonte, ve preparèe fóorsi - dòpo viine cupàat tàante béestie – a dichiaràane guèra? E vurii mandàa jà da 'l règn de la so pàatria le Arpie che le và fàt nièent de màal? Scrivii bèen in de'l cóor chél che ve diši: mé che sùunti la püsèe vécia de tôte le Fùurie, pódi dii chél che 'l Uniputèent el gh'aa prumetiit a Apollo, e Apollo el gh'aa prumetiit a mé. 'Ndèe püür in Itàalia, cu'l vèent amiich ghe rivarii, pudarii rivàa in de 'n pòort; ma metii miia in pée de le müüre a la citàa ch'ii và prumetiit, prima che na fàm da lùf - en castiich a penél per viine saltàat adòs – el v'àbia miia custringiit a sgagnàa enfina le mèense". Dòpo cun en vùl la s'è sguarnàada in de'l bòsch.

Gh'è šelàat el sàanch a tóti per el stremìsi: gh'ùm perdiit ògni curàc, e nisöön uramàai el vóol fàa amò la guèra a le Arpie, ma a'l cuntràari che dumàandum di piàašér cun tàante preghiéere, sèensa stàa lé a pensàaghe a sùura se lùur le füdès stàte de le divinitàa o apéena de j ušéi schifùus, e le préegum de lasàane stàa. El pàader Anchiise el pregàava da la spiàgia, cun le màan giòonte, i Dèei, chéi gràant, intàant che 'l sacrificàava en turél: "O Dèei de'l Céel, fèe sparii le minàce, sluntanèe da nuàalter cušé tàanta rüina e ve préeghi d'éser bòn per salvàa en pòpol religiùus!" Dòpo el cumàanda de sligàa la còorda che tegnìiva tacàada la nàave in de'l pòort e de mulàa le àaltre còorde e le sartie de cànef. Nòoto, el vèent de'l meridiòn, el stèent le véele; se cùr sö j óonde pièene de spöma indüa el marinàar a'l timòn e 'l vèent i dišégna la stràada sö 'l màar.

- **ÀASIO**

Èco che in méša a'l màar véen fóora Šaciinto pièena de bòsch, Dulìichio, Sàame e Nerìito cun le so ròce bèle drisàade in àalt. Sùuntum scapàat da i sasòn nüüt de Itaca, la tèra de'l

catiif Ulìse. Bèen prèst vé dum le muntàgne de Leùcate in méša a i niigoì e vé dum àan el tèempli de Apólo che 'l purtàava scarùgna a i marinàar. Fiàch e sgnìch 'ndom vèers chéla diresiòon e riivum in chéla citadìna, dùa ficum só j àancuri e méetum bèen in fiila le nàavi vešéen a la spiàgia.

Per éser rivàat finalmèent a tèra, che quàaši ghe speràaum pö, se pürificum in unùur de Giòove. Gh'ùm impisàat 'l incèens sö j àaltar e gh'ùm celebràat cun di giòoch a la manéera trujàana le riive d'Àasio. Nüüt e óont tóti d'óoli i cumpàgn i garégia cùma i fiiva a cà nòostra, cuntèent de esér scampàat a tàante citàa gréeche, e de viìghe pudìit menàa le tòle in méša a tàanti nemìich.

Intàant el sùul el se móof in de'l gràan céerchi de 'l àn e 'l invèerno giasàat el fà diventàa màte le óonde cu'l bufàa de la Tramuntàana. Mé tàchi a la pòorta de'l tèempli el scüüt de bróons, purtàat prìma de mé da'l gràant Abàante (1) e ghe scrìivi na dédica che la ricòordi el me regàl: ENEA EL CUNSAACRA CHÉESTE ÁARMI DE I GRÉECI VINCITÙUR.

Pò ùurdini de lasàa 'l pòort e a i vugadùur de setiise sö i bàanch. I sbàt el màar a gàara i cumpàgn, in de'l róomper le óonde. Bèen prèst gh'òo perdiit de viìsta i castéi in àalt de i Feàaci e, in de'l metiine tóti arèent a le spiàge de l'Èpiiro, èentrum in de 'n pòort, per andàa dòpo in de l'àalta citàa de Butriinto.

(1) Abante: antico re di Argo, il cui scudo era passato in eredità ad un nipote, ucciso e depredato sotto le mura di Troia da Enea.

• LA STÒORIA DE ANDRÒMACA E ELÉENO

Chì, ne riiva a le uréce na nutiisia fóora da'l bùl: Eléeno, fióol de Priamo, el régna sö le citàa gréeche, dòpo viìghe ciüfiit la curùna a Pìro e a la so dóna. Cušé Andròmaca l'è turnàada amò na vòolta a 'n òm de la so stésa pàatria. La surpréeša la m'aa šelàat el sàanch e m'è vegniit na vója màta de parlàa a 'l eròoe e de savii da lüü de le nóoe cušé gràande. Vòo luntàan da'l pòort e làsi lé la flòta e la spiàgia. Pròpia alùura, per càašo, Andròmaca la fiiva di sacrifici grandìuus a Ètore, a'l so ricòort, e la ghe ufrìiva di regàj càrich de tristésa inàans

a la citàa, in de 'n bòsch sàacher, vešéen a l'aaqua de fàals Simoénta. Lée la pregàava i Màani sò 'l möc te tèra vóot che la gh'ìiva cunsacràat a'l so òm, véert de gašòn pièen d'èerba, cun apróof dùu altàar dùa tóti j andàava lé a caragnàa. Màta matèenta la m'aa vist rivàa, vestiit de j àarmi trujàane che bèen la cugnusiiva; e alùura, fóora de la gràasia per en miràcol de'l gèner, l'è stàta lé stèenca, el calùur 'l è spariit da i so òs; l'è svegniida e dòpo tàant tèemp la m'aa dît: "Te séet véera, véra, pròpia véera? E 'l è pròpia la to fàcia chéla che védi, o fióol de na Déa? Te séet pròpia viif? E se te séet apéena n'òombra, diime, "Ètore in du' éel?", la s'è mîsa a caragnàa disperàada, e la vušàava. Ghe rispóondi a fadiiga cun pòoche paròole, cun na vùus che 'l dispiašéer el me j àa stréensìiva in gùla: "Sùunti adrée a viiver na vîta mîia tàant bèla in méša a sfurtöne püsèe gràande. Viighe mîia di dübi, Andròmaca, chél che te védet 'l è véera. Per la mišéeria, ma che vîta éela la tùa, vèdua de 'n òm cušé famùus? Opüür l'è véera che te sarès rivàada na fùrtöna püsèe bèla? Andròmaca de Ètore, séet sèemper la dóna de Pìro?".

La gh'aa sbasàat j óc e la n'aa parlàat cun vùus mudèesta: "Oh dóna cuntèenta, lée de per lée, püsèe de tôte chéj àaltre, Poliséena, la véergine fióola de Priamo, sacrificàada vešéen a na tóomba nemiiga sóta le müüra de Tròoja! Bèen per lée che l'è mîia stàta metiida schiàava a 'l incàant da i vincitùur, e la gh'aa mîia duìit 'ndàa a lét cun en padròn!

Dòpo 'l incèendi de Pèergamo, mé, purtàada a la luntàana per màar, gh'òo viit en fióol intàant che siivi schiàava, gh'òo duìit supurtàa la süpèerbia de Pirro, fióol de 'l Chìle. Pìro po', che 'l vurìiva spušàa Ermìdone de Spàarta, néeoda de Léeda, el m'aa dàt schiàava a'l so schiàavo Eléeno. Ma Orèeste, inamuràat màt per Ermíone, purtàada via da lüü, e sbürlàat da le Fùürie, el l'aa catàat de surpréeša e el l'aa mìs a tàašer per sèemper. A la mòort de Pìro, Eléeno el gh'aa viit in sòort na pàart de'l règn e lüü el gh'aa ciamàat chéesti càamp "caonii" e "Caòonia" la regiòn, da'l nùm de Caóone trujàan, e pò el gh'aa mìs in pée sò le culìne n'áltra Pèergamo, n'áltra citadéla de lìlio. Ma diime, che destéen e che tipo

de vèent gh'aa guidàat el to viac? Che Dìo t'aa purtatt, sèensa savii nièent, a chéeste nòstre spiàge? 'Sa fàal el picenéen Ascànio? Viivel, bùfel amò? Quàant 'l è nasìit, bèle Tròoja... E crìidel de le vòlte per la màader che gh'è pö? El pàader Enéea e so šio Ètore ghe fàai coràgio in de 'l ricurdàaghe l'antiiga fòorsa e de viighe le manéere da véero òm?" El pianšìiva fòort in de 'l dii cušé, e el tiràava fóora di lamèent lóonch, quàant 'l eròich Eléeno, fióol de Priamo, cun tàanti cumpàgn 'l è vegniit in avàanti e el n'aa ricugnusiit da le müüre: cuntèent el ne pòorta in citàa e intàant el pianšìiva de bröt tra na paròola e chel'altra. Vòo avàanti e védi amò na Tròoja picenìna, en Pèergamo picenéen che 'l è na còpia de chél gràant, e na spéece de fiòm miia tàant gràant batešàat Scamàandro e bràsi sö el limit de le nóoe pòorte Scée. Inséma a mè i Trujàan, tóti quàanti, i ricéef l'ospitalitàa de la citàa amiiga. El rè el li àa spetàat sóta di pòortech bèei làarch: in méša a'l curtiil, davàanti a de'l mangiàa che 'l fümàava dèenter a di piàt d'oor, i tastàava cu'i làber cun in màan le scüdéle. Pàsa 'n dé, pàsa 'n àalter, l'àaria la ciàma le véele e la téela la se s'cióonfa cun el vèent che 'l l'aa impièena; ghe dighi a'l pruféeta Eléeno chéeste paròole: "O Trujàan, che te capìset chél che vóol i Dèei, ispiràat da la vuluntàa de Féebo, che te cumprèendet el dumàan cun i scregniin de bróons a trìi pée e de i laür de Clàaro, che te séet bòn de léger le stéle, che te cugnùset el càant de j ušéi e el dumàan cüntàat da la so manéera de vulàa de frésa, te préeghi, pàarla (perché di uracùì pušitiif i m'aa bèle cüntàat tóta la stràada che gh'òo de fàa, e i Dèei i m'aa cunsiliàat de 'ndàa in Itàalia a cercàa de le tère luntàane; apéena l'arpia Celéeno la m'aa vušàat na sitüasiòn gràma, ràbia che pòorta màal e na fàm fóora de mišüüra): che pericoi gh'òo de evitàa per prim e in che manéera pudarò 'ndàaghen fóora?" Alùura Eléeno, dòpo viighe sacrificàat sübìt di bóo, cùma 'l éera in üüs in de'l so tèemp, 'l implòora el favùur de i Dèei e el sliiga le bèende sàacre da la so téesta: lüü stès el me pòorta per màan a la to entràada, o Féebo; ecitàat e cun la tremaréla per la to gràan putèensa. Pò 'l òm

religiùus el càanta de le prufesìe: “O fióol de na Déa (certamèent té te cùret per el gràan màar sóta de le magnìfiche prufesìe: in chéla manéera chì el rè de i Dèei el réegula el Destéen, e el móof le vicèende, in ùurden) te spiegarò pòoche ròbe tra le tàante, perché te sàga sicüür in de’l muüte in d’i màar furestéer e rivàa finalmèent in de ‘n pòort de Aušònia: la Pàarche le vóol miia che mé sàpia de pö e Giunóone la me prüibìs de parlàane. Prima de töt l’Itàalia, che te crédet chì apróof e sèensa saviil da chì en pòo te rivarèet a i so pòort, ‘l è separàada da té da tàante tère e da na stràada lóonga miia de rìder, cumplicàada e pericoluüša. El to rèem el gh’arà de fiacàase in de’l màar de Trinàacria, le to nàavi le curarà sö la distéesa de’l màar de Aušònia, le vedarà i làach de ‘l Infèerno e l’iisula de Ciirce, prima che ‘l siès pusìbil mèet in pée na citàa sö na tèra sicüüra. El sègn el sarà chéesto, tégnedel bèn in mèent: quàant te sarèet preocupàat per le tàante fadiighe in rìiva a ‘n fiöm luntàn te vedarèet cun meravìllia sóta a na piàanta na ròja biànca, fiàca per viighe apéena parturiit, tóta stràca in tèra vešéen a l’aaqua, gràanda fis, cun bèn trèenta biànch nimaléen intùurno a le tète. Alùura te gh’arèet truàat el pòst preciis per fàa sö la citàa, e chél lé el sarà el ripòos sicüür de le to fadiighe. Te gh’èet miia de stremiite de Celéeno, de ‘l bröt aügüüri de le mèense: el Destéen el truarà la manéera de salvàate, Féebo el te darà na màan. Tè mèena da chéeste tère, da chéesta spiàgia vešina de la còosta italiàana che ‘l nòoster màar el bàgna: in tôte le so citàa ghe stà de i Gréeci. I gh’aa metiit sö le müüre i Lucrées de Nàrice, Idomenéeo de Lìcto cun i so suldaat el gh’aa ocüpàat i càamp i càamp de’l Salèent e Filottéte, rè de Meliibeia, el gh’aa mìs de le müüre a lo so pìcula Petéelia. Quàant a la féen de’l to viàc, la flòta la sarà rivàada luntàn e a la féen la se fermerà, té te farèet de j àaltar sö la spiàgia, te ringrasiarèet i Dèei, te purtarèet a la féen la to sàacra prumésa: ma desmèentete miia di querciàate i cavéi e la téesta cun en mantél rùs, perché na quàal fàcia nemiiga la véegna miia in méša a i fóoch a menàa gràm. I to cumpàgn i mantégna sèemper chéla manéera chì de fàa quàant se

préega, fà cuśé àan té e, in avàanti, àan i to neóot. Ma quàant el vèent el t'arà purtàat a la còosta de la Sicilia, e la pòorta de'l strèt de Pelòoro la se verarà davàanti a té, alùura té tégnete sö la mansìna e gìira intùurno a l'iisùla, stà luntàan da chéla tèra lé e el màar a la to dèestra. En tèemp, i diis, che chéla vèerta lé la gh'éera miia, i dùu paées j'éera tacàat, prima d'éser stàt destacàat da na fòorsa straurdinàaria e da na rüina màai viista (cuśé el tèemp el pòol cambiàa le ròbe); el màar el gh'aa quarciàat cun tàanta viulèensa la tèra, el gh'aa veriit cun le óonde i càamp de l'Espéeria da chéi siciliàan, e 'l cùr cun fòorsa tàa'me en fiöm in méša a le citàa e i càamp che j'è spartiit da do spiàge. Scilla e stà a dèestra; la viulèenta Cariddi sö la siniistra: trè vòolte, da 'l so büüs scavàat in fóont a'l màar, la màanda šó el gràant muimèent de l'aaqua, e dòpo el la sbüürla cun fòorsa vèers el céel e la pìca enfina le stéle cun le óonde. Invéce Scilla, sguarnàada in de na cavèerna négra, la mèt fóora la téesta e la se tiira adrée le nàavi cóontra i scòogli. La pàart de sùura de'l so còorp 'l'è chél de la gèent normàale, fin sóta la pàansa 'l'è na bèla fióola da le tête bèle sòsule; el rèst 'l'è chél de 'n gràant mùuster maréen cun la cùa de delféen e na pàansa da lùf. De sicüür per té l'è mèj andàa a próof, piàan bèl bèl, a la póonta de càapo Pachìino e fàa en gìir lóonch, pütòst de véder àan apéena na vòolta la Scilla, cun le so sées téeste de càan, sguarnàada sóta la so cavèerna gràanda e le ròce che le sùna cun i bajàa de chéi càan ašür. Ma adès scùulta. Se Eléeno el vèt luntàan, se 'l'è vèera che 'l'è 'n pruféeta, se Apollo el me impièena l'ànima de veritàa, mé te farò da racumandasiòn, o fióol de na Déa, sultàant chéesto, sultàant na ròba per tôte e la ripetarò sèemper e sèemper, cu'l vušàate adrée: adòora prima de töt Giunóone, Déa gràanda, préeghela vulentéera, fàaghe di regài e dumàandeghe di piašéer; cuśé te rivarèet vituriùus, lasàada la Trinàacria, a i cunféen d'Itàalia. Quàant, rivàat là, te sarèet végniit šó da la nàave a Cùuma, a i làach sàacher, a 'l Avèerno pièen de bòsch e de vèent che se móof in méša a chéi bòsch, te vedarèet

*la Sibilla, màta matèenta, che a i pée de na muntàgna
la vèet el dumàan e la ghe dà el nùm e i nömer a le fóje.
Töte le prufesiè scrite a sùura le fóje, la véergine la jà
mèt in ùurden e la jà làsa saràade in de la cavèerna.
Le réesta lé féerme, lé, bèle da vardàa. Ma quàant en
ventešél el briis'cia dèenter da la pòorta vèerta, o l'àanta
in de'l veriise la fà en pòo de àaria, chéle fóje tènere le se
sparpàja, le vùla in de l'àaria e le càasca de chì e de là.
A la Sibilla ghe véen gnàan in mèent de tóole sö intàant
che le fóje le vùla per tóta la cavèerna, la ghe pèensa
gnàan de metìle a pòst cùma j'éera prìma, in ùurden:
chii gh'è vegniit a sèenter el so destéen el và via sèensa
rispòosta, e el se mèt a udiàa e a maledii el pòst d'ua stà
la Sibilla de Cùuma. Gh'ii miia de viighe paüüra de pèerder
en pòo de tèemp a Cùuma, àan se i to cumpàgn i gh'arà
vergóta da dii, e gh'arà àan frésa de pàarter, de sbürlàa
le véele in de'l màar luntàan, e i vèent j'è a pòst: cùr da
la Sibilla, préeghela de diite cùma 'l sarà el to dumàan.
E che la gh'àbia miia de scriiver de le paròole sö le fóje,
ma che la te pàarli lée, pròpia lé, cun la so vùus. Te
vedarèet: la te parlarà de i popói d'Itàalia e le guèere che
ghe sarà e in de che manéera té te póda evitàa le rógne
o süperàale. Ma té te gh'èet de pregàala, de fàaghe
unùur: lée la te regalarà en viàc fantàstich. Chéeste j'è
le paròole che a la me vùus gh'è permitiit de dii. Adès
và, pòorta, cun le to manéere de fàa, la gràanda Tròoja
in àalt, léevala fina a'l céel".*

*Dòpo viime parlàat cusé, cun na vùus amiiga, Eléeno el
fà purtàa d'i regàj a le me nàavi, òor e avòori; el möcia in
de le me stive tàant argèent, di gràant vàas de bróons,
ch'ii ciàma "lebéeti de Dodóona" e el me dà na curàsa cun
a sùura intreciàade trè cadèene d'òor e n'èelmo pràan
bèl cun en ciöf de pène culuràade, che le se muiva töte,
e de àarmi de Pirro. Áan me pàader el ricèef de i bèi regài.
Eléeno in pö el ghe gióonta d'i cavàj, el và a cercàa de
la gèent che la sàpia fàa navigàa le nàavi in sö 'l Adriàtich,
el fùurma a'l cumpléet le squàadre de marinàar, el ghe dà
j'àarmi a i mée bòn cumpàgn. Anchiise intàant l'urdiàava*

de sistemàa la flòta e de preparàa le véele, per miia pèerder el vèent a favùur. A lüü Elèno el s'è rivulgìit cun tàant rispét: "O Anchiise, dègn de Vénere süpèerba, prutegìit da'l Céel, per do vòolte stripàat a la rüina de Tròoja: l'Auðonia l'è là, davàanti a nuàalter, riiveghe dòn cun le nàavi. Però 'l è necesàari che te gh'àbia de lasàala per el mumèent indrée, in de l'andàa invéce a šübianèent in de'l màar: chél picol cantòn d'Itàalia che 'l ve spéta, cùma gh'aa prumetiit Apollo, 'l è amò tàant luntàn.

Té nàviga, cuntèent de 'l amùur de to fióol! Nàviga! Ma perché sòo chì a pèerder de'l tèemp a ciciaràa intàant che i vèent i se léeva a nòoster favùur? Navighèe!" Alùura Andròmaca, ceriida per chél ööltim salüüt, la pòorta a'l pütél Ascàanio i so regàj, sarès a dèi vestiit ricamàat cun de i fiil d'òor, e en mantél de la Frìigia: "Ciàpa chéesti regàj, o càar pütél, in ricòordi de le me màan, in memòria de l'amùur de Andròmaca, mujéer de Etòre. Ciàpa j üültim regàj de i tóo, o té che tàant te sumiillet a'l me Astianàte, che te pàaret delbòn el so ritràt! El gh'ìiva la to stésa fàcia, j óc preciis e le màan; el gh'ìiva la stésa etàa; se 'l füdès amò a'l móont el sarès tàa'me té, cun la stésa etàa". Intàant che partiivi, pianšìivi, e ghe dišìivi a lùur: "Vivii cuntèent, o vuàalter che gh'ii truàat el vòoster pòst: invéce nuàalter da 'n pericól sùuntum ciamàat da 'n àalter. Gh'ìivi a la féen truàat la pàas, gh'ìivi miia pö de 'ndàa per màar, gh'ìivi miia de cercàa i càamp de Auðonia che i se sluntanàava sèemper! Gh'ìivi en nóof Scamàandro e na nóoa Tròoja mìsa in pée da vuàalter stès, e me aügüri cun en dumàan divèers e méeno sóta tiir de le àarmi de i Gréeci. Se riesarò a entràa in de'l Tévere, in d'i càamp che lüü 'l bàgna, e vedarò la citàa prumetiida a la me gèent, farùm in manéera che l'öna e l'àaltra Tròoja, chéla itàlica e chéla de 'l Epiiro, üniide da tàant tèemp per sàanch, che le gh'aa viit Dàrdano cùme pàader antiich, pasàade in méša a facèende preciise töte dò, le sàga na ünica Tròoja, öna apéena in fóont a'l cóor: spéta a i nòoster neóot mantégner 'l impègn".

• L'ITÁALIA

'Ndóm avàanti sö 'l màar fin vešéen a i móont Ceràuni da dùa la via per l'Itàalia in méša a j óonde l'è püsèe cüürta. Intàant el sùul el vâ šó e le muntagne le se pitüüra de culùur ašór in de l'óombra. Dopo viighe tiràat a sòort chii gh'àres düiit restàa a guàardia vešéen a i rêm, se culéegum vešéen a l'aaqua, in de la pàansa de la tèra dešideràada, e chî e là, sö la spiàgia sôta, ristòorum le fòorse; e s'indurmèentum inséma a i nòoster còorp fiàch fiachèent.

La Nòt cumpagnàada da le Ùure l'éera gnamò rivàada a metàa de'l so viàc, quàant de frésa Palinùuro, che 'l guidàava la nàave, el se deséda e 'l intèruga tóti i vèent, e 'l scùulta i rumùur de l'àaria; el vàarda tóte le stéle che cùr in de'l céel silensiùus, Artùro, le làadi piuvùuše, le dò Ùurse e Orióone da l'armadüüra d'òor. Quàant el vèt che tót 'l è tranqùil in de 'l céel serèen el dà en segnàal ciàar da'l didrée de la nàave: déesfum sö 'l acampamèent e se métum in viàc e slàargum le véele. Bèle l'Auròora la diventàava rùsa e la fiiva scapàa le stéle, quàant in fóont védum de le culine scüüre e, a péelo de l'aaqua, bàsa bàsa l'Itàalia. Ácate per prim el vùuša cun tóta la so fòorsa: "L'Itàalia!"; "L'Itàalia!" i ripéet cuntèent in sègn de salüüt i cumpagn chi fà féesta. Alùura el pàader Anchiiše l'incurùna de fiùur na gràan cùpa piena de véen e-s'cèt e el préega i Dèei intàant che 'l stà drìt in pée sö 'l castél de la pàart didrée de la nàave: "Dèei putèent sö 'l màar, la tèra e le tempéeste, dèene en viàc fàcil in favùur de vèent e bufèe fòort in nòoster ajöt!" El vèent el crès, en pòort bèle vešéen el se vèt e el tèempli de Minèerva el véen fóora sö n'altüüra. I navigàant i gïira le póonte de le nàavi vèers la spiàgia e i tìira šó le véele. El pòort el fà na cüürva tàa'me 'n àarch cóontra el màar d'urièent, dùu prumuntòori i s'ciöma sôta le tiighe de j óonde e el pòort el stà lé sguarnàat; i scòogli cùma tûr i fà véder dùu bràs che i pàar müràje; el tèempli 'l è là in àaria, bèen luntàan da'l màar. E téé 'l chî en prim aügüüri: in méša a 'n pràat védi quàter cavàj biàanch tàa'me la néef adrée a mangiàa l'èerba. Alùura el pàader Anchiiše el gh'aa dît: "O tèra che te ne òospitet, té te ne

pòortet la guèra: 'l è per la guèra che se sistéma cun j àarmi i cavàj. Àan se de le vòlte i se lása tacàat a i càr e i gh'aa de supurtàa che nuàalter i féermum; sperùm in de la pàas!" Préegum alùura la sàanta divinitàa de Minèerva cun le so àarmi che ciòca, che per prima, tóti cuntèent, la n'è vegniida incóontra. Cun el còo quarciàat da 'n véel de la Friigia, stùm davàanti a'l fóoch de j àaltar e, per el cunsili che Eléeno el n'ia dàt - el püsèe impurtàant -, fùm de i sacrifici a favùur de Giunóone Satùurnia, la déa che la prutéc la citàa de Áargo. Fàt el riiito religiùus in ùurden, sübit, sèensa pèerder de'l tèemp, se mandòvra le àaste de lègn che téen sö le véele e làsum a le spàle chéi càamp pericolùus, en pòst dùa ghe stà na möcia de Gréci. Védum in luntanàansa Tarànto pòort d'Èrcole, se l' è véera la fàama, da l'àaltra pàart se vèt el tèempli de Laciinia, le citadéle de Caulóone e Squilàace che spàca le nàavi. De luntàn védum végnér fóora da l'aaqua la siciliàana Ètna, sèentum luntàn el cridàa furtisim de'l màar che 'l pìca sö i scòogli e che 'l se sbrìsula sö le spiàge, l'aaqua in fóont la se móof tóta, la sàbia 'l è terurissàada da'l muimèent de la maréa. "La là, la famùuša Cariddi – el gh'aa dît Anchiise -: "Eléeno el parlàava de chéeste ròce tremèende. Scàpum a la svèelta, cumpàgn; metìghela tóta sö i rèm". J ùurden i và a sègn: Palinùuro per prim el gh'aa giràat a mansìna la póonta davàanti de la nàave che la bufàava stremiida, tóti gh'ùm fàt 'l istès a fòorsa de rèm e cun le véele a'l vèent. Le óonde gràande, i cavalòn, i se s'ciunfàava e i se svalsàava fina al céel, e dòpo l'óonda tiràada indrée da'l màar la s'è sguarnàada in fóont, fina a le ànime de i Màani che gh'è là. Per trè vòlte i scòogli i gh'aa vušàat e per trè vòlte gh'ùm vist la s'ciöma de'l màar bagnàa le stéle.

• ACHEMÉENIDE E I CICLÒOPI

Vèent e sùul i s'è dàt na calmàada; fiàch e sgnìch, sèensa cugnùser dùa gh'àresum dùuit andàa, rìivum a le spiàge de i Ciclòopi. El pòort, sèensa vèent, 'l è gràant e pacifich, ma lé vešéen l'Ètna el trùna cun d'i dišàaster spaventùus; de le vòlte el fica fóora fina a'l céel en niigol néegher,

di bùf de fòm e de sèner che brüüša, el léeva sö ciòpe de fiàme a sfiuràa le stèle; de le vòlte el làancia fóora di tòch gràant de ròcia, cun el stripàa a la svèelta le büdéle de la muntàgna, el sbriüša in de l'àaria cun en lamèent de le ròce deleguàade, e el bùi in de 'l fóont de 'l so cóor. Se diis che la muntàgna el schìsi el fisich de Encelàado (1) més brüšàat da'l lampès, che 'l schìsa cun la sóo curpuradüüra l'Ètna che 'l péesa fóora de mišüüra e el sbàt fóora àan fiàme e lapili che scòta: se diis che tôte le vòlte che Encelàado, fiàch de chél pées, el se móof, el càambia el fiàanch, e alùura el se gìira, cun en ciòch che pàar che se sia stremiida tóta la Sicilia e el céel el se quàarcia de 'n néegher màai vùst prima. Per tóta la nòt, scundiit in d'ii bòsch, supòortum cun pasièensa le bröte ròbe che ne càpita, sèensa véder el perché de chél gràant cincél. Infàti brilàava miia i fóoch de le stéle, el firmamèent 'l éera scüür e el céel el parìiva na nìgula de per lée, la nòt che la se tegnìva püsèe in fóont, la sguarnàava la löna cùma adrée a n'àanta de fòm. El dé dòpo, a'l prim végner fóora de Lucifero, quàant l'Auròra la gh'ìiva apéena stripàat via da' céel l'ümida óombra, a 'n cèert mumèent gh'è vegniit fóora da'l bòsch na figüüra màai vùista prima, smòorta tàantu l'éera màagra e vestiida de stràs: 'l è 'n òm màai vùst prima che el slóonga le màan in céerca d'aiöt vèers la spiàgia. Se giirum a vardàal. El fàto d'éser töt inchiculèent e la so bàarba lóonga, el la sguàarna en pòo. El gh'aa i vestiit tóti stripàat jà, tegnìit inséma cun de le spine, ma 'l è sicüramèent gréeco, öön di chii suldaat che 'n tèemp i gh'aa fàt la guèra sóta le müüre de Tròoja. 'L òm apéena el s'è acurgiit da luntàn che siivum vestiit a la mòoda de la Dardàania e cun àarmi trujàane, el siiva pö sa fàa e, stremiit, el s'è fermàat: pö sübìt 'l è curiit de frésa vèers la spiàgia e 'l cridàava e el süplicàava: "O Trujàan, ve préeghi per le stéle, per i Dèei, per chéesta lüüs che se respiira in de'l céel, purtèeme jà dùa vurii, in qualsiàasi pòst: ghe n'aròo a sèe. El sòo, sùunti en Gréeco, sùunti vegniit adrée a la flòta, el cunfési, gh'òo purtàat la guèra a i Penàati de Tròoja. Chéesto per vuàalter éel en delìt che se póol miia perdunàa? Fichèeme a tòch in de le óonde, alùura

fèeme negàa in de'l màar. Se gh'òo pròpia de móorer, vóori alméeno móorer per màn de creatüüre ümàane!" El s'è ficàat per tèra e pò el s'è tacàat a i nòoster šenóc. Nuàalter ghe dìgum de diine chii lüü el sìes, da che sàanch el sàga nasiit, da che sòort el sàga stàt perseguitàat. Me pàader Anchiise el ghe dà próont la màn in pègn de fidücia. Alùura, calmàat, el diis: "Sùunti nasiit a Itaca, cumpàgn de'l mišer Ulise, el me nùm 'l è Acheménide, sùunti partiit per Tròoja per scapàa da la mišéeria de me pàader Adamàasto (vulèses el céel che füdèsi stàt puarèt in pàatria!). I me cumpàgn smemuràat, intàant ch'ii scapàava de frésa da 'l ingrès catiif de la cavèerna de Poliféemo, i m'aa lasàat chì. La gròta de 'l Ciclòope l'è tóta pièena de ròba màarsa, de càarni sanguanèente e dèenter se vèt nièent, grandisima. Lüü 'l è cušé vàalt che'l tùca le stéle püsèe in àalt (o Dèei, o Celèst liberèe la tèra da 'n flagél de'l gèner!), nisöön el póol vardàal, nisöön el póol parlàaghe. El màangia de le büdéle e de'l sàanch de i puarèt che 'l riès a cucàa. L'òo vist, mé stès, slungàat šó in tèra, in méša a la cavèerna ciapàa cun na màn gràanda me'n piasóol dùu de i nòoster e sbatiighe i còorp cóontra la düüra ròcia, fàa véegner fóora el sàanch cùma da na palidùura per töt el pavimèent; l'òo vist mé stès sgagnàa chéi còorp che i sgusulàava de sàanch; i bràs amò càalt che i gh'ìiva amò le palpitasiòn sóta i so dèent spietàat. Ma el l'aa pagàada tóta! Ulise el puđiiva miia supurtàa en delit de'l gèner e el gh'aa miia desmentegàat, in de 'n perìcol cušé gràant, la so astüsia de prìma categoria. I letùur i gh'aa de savii che quàant Poliféemo 'l è stàt pièen in de la pàansa de ròba de mangiàa e de véen, 'l è pö riesiit a tégner drìta la cràpa, e el s'è slungàat šó gigantèsch in de la gròta, e el gh'aa tràt sö sàanch in de'l dòormer, e tòch de càarne e véen sanguanèent; alùura, pregàat i Dèei e spartiit a sòort i cóompit, 'l ùm circundàat e gh'ù büšàat cun en pàal a póonta 'l ünìch óc che 'l gh'ìiva, sguarnàat sóta la fróont catiiva, tàa'me el scüüt de i Gréeci o cùma el diisco de'l sùul: cušé gh'ùm vendicàat, finalmèent, le Óombre de i cumpàgn. Ma scapèe, o disgrasiàat, scapèe e tajèe la còorda che ve

*liiga a la spiàgia a la spiàgia... Alméeno àalter cèent
Ciclòopi spaventùus i stà sö chéeste spiàge mìa tàant drìte,
de chì e de là, e i và a šübianèent per le àalte muntàgne,
töti gigantèsch e catiiv, preciis a Poliféemo che ‘l sàara le
péegure in de la cavèerna e pò el li a móonš. Bèle da trii
mées mé viivi a fadiiga in d’i bòsch, tra sguarnéen dešèert
e tàane de bröte béestie, e da ‘n pìch in muntàgna védi in
luntànansa i Ciclòopi gràant me j àalbere, trémi a sèenter
el ciòch di so pàs gréef e de la so vùus. I ràam de le piàante
i me dà en mangiàa da puarèt, de mirtìli, ribes e curnióoi,
me tégni in vita àan cun de le radiis. Stò sèemper a la gàta,
e vàardi sèensa fàame vedii ògni pòst e gh’òo vist sübit
chéesta flòta che la vegniiva apróof a la spiàgia. “Vò da
lée”, me sùn dīt, sèensa pensàaghe a sùura: me bàasta
stàa luntàn da i Ciclòopi spurchès. Masèeme püür in
de la manéera che vurariì”. El gh’iiva apéena parlàt che
in sima a na muntàgna vé dum Poliféemo che ‘l se muìiva
vèers la spiàgia, in méša a i péegur e cun töta la càarne
de’l so bògia. El ghe vèt pö, ‘l è ‘n mùuster sèensa na
fùurma preciiša, sèensa mišüüra; el véen avàanti cun in
màan en tróonch de péen, che ‘l sèerf a fàal mìa
brigulàa in tèra, e ghe stà töt intùurno le péegure, che
j è ‘l ünìch so piašéer, ‘l ünìch so cunfòort...*

*Rivàat a’l màar, ‘l è ‘ndàt en pòo avàanti, indüa l’àaqua
l’éera bèla vàalta, el gh’aa lavàat el sàanch che vegniiva
fóora da ‘l óc vóot, e el se lamentàava e el fiiva véder i
dèent cùma fà i càan quàant i bàja catiif. El camìna in
méša a’l màar e l’aaqua la ghe bàgna gnàan i fiàanch
cušé vàalt. Nàalter fùm a la svèelta a scapàa de là cun
paiüüra, dòpo viighe catàat sö cun méerit el Gréeco,
tàjum sèensa fàa de’l sàm la còorda, se métum a i rèm
e spàcum el màar cun i rèm a töta fòorsa.*

*Poliféemo, in urécia, el gh’aa capiit che scapàaum. E el
gh’aa capiit àan che’l pudìiva pö ciapàane o vegniine
adrée a travèers el màar Jòonio. El gh’aa vušàat che i
‘l àa sentiit in töta la Trinàacria*. Gh’aa tremàat el màar
e le óonde. La tèra d’Itàalia l’éera töta ceriida, l’Ètna el
se lamentàava da’l fòont de le so cavèerne impirlèente.*

*Sicilia

Alùura la ràsa de i Ciclòopi, ciamàada fóora da i bòsch e da i móont, la cùr a'l pòort e l'impieràna la spiàgia. Védum tóti in fiila sö la spiàgia chéi fradéi de l'Ètna, che i póol fàa nièent e i ne vàarda cun óc catiif, le cràpe vàalte che tùca 'l céel, cumpagnìa urèenda: i pàar de le giàande de'l céel u ciprès, cun i fröt in fùurma de còoni, drit in sima a la muntàgna, in de'l bòsch sàacher a Diàana.

(1) *Encelado*: uno dei giganti ribelli a Giove che lo fulminò e lo seppellì sotto l'Ètna.

• LA MÒORT DE ANCHÌISE

*Na tremèenda paüüra la n'aa sbürlàat a desligàa in frésa i càav de càneva de la nàave, e sistemàa le véele in fàcia a i vèent bòn, per scapàa via sübit. Ma el penséer de Eléeno, che'l vediiva el dumàan, el ne ùurdina de stàa luntàan da Scilla e Cariddi, creatüüre sòce de la mòort. Deciidum de turnàa indrée, vèers urièent. Èco che rìiva Bòrea, el vèent de'l nòrd, che 'l vèen da le strèt de'l Pelòoro. Sùuntum sàalv! Vòolum dòpo el fiòm Pantàagia**

*torrente Porcari a Lentini

che el se scàava in de la ròcia la manéera de 'ndàa in de 'l màar, dòpo 'l insenadüüra de Megàara, pasàat Tàpso. El ne dišìiva tóti chéi pòst lé, per dùa gh'éera pasàat in sèens invèers, Acheménide cumpàgn de sventüüra de'l sfürtünàat Ulise. Slungàada davàanti a'l insenadüüra de la Trinàacria, davàanti a la póonta de'l Gigàante, picàada da'l màar, gh'è 'n iisula ciamàada da j antiich Ortiigia. I diis che Alféeo, fiòm de l'Élide, el se siès veriit na stràada che nisöön cugnùs, sóta le óonde, fina là; adès el vè inséma a té, Aretùuša, el se cunfóont in de'l màar dùa te finìset té. Adès 'ndóm adrée a chél che i n'aa dît, e préegum le Divinitàa gràande de'l pòst; làsum indrée i càamp che le alüviòn de'l fiòm Elòoro le gh'aa rendiit bòn per l'agricultüüra, e tucum quàaši le tère vàalte e le ròce che véen fóora de Pachìino. De luntàan védum Camariina, che i Dèei i gh'aa miia vuriit che la cambiès, e le campàgne de la grandìsima Géela, ciamàada cusé da'l nùm de'l fiòm

che 'l la bàgna. El ne fà véder in luntanàansa le so müüre la gràanda Agrigènto, en tèmp famùša per i so cavài generùs. Sbùrlàat da vèent amiich te làsi chì, o Selinùunte pièena de pàalme, e briis'ci via da i fundài periculùs, pièen de ròce sguarnàade de'l càapo Lilibéeo.

A la féen me vèen incóntra el pòort e la spiàgia miia tàant alégra de Tràpani: dòpo viighe süperàat tàante fadiighe, tàant màar agitàat, ahimè pèerdi me pàader, ünich cunfòort d'ogni sventüüra, d'ogni preocüpasiòn. Chì té, te me làset fiàach fiachèent, pàader bràavo e bòn, stripàat per nièent a tàanti pericoi gràant! E 'l indüéen Eléeno, che püür el m'iiva parlàat de tàante ròbe tremèende, e che el m'iiva miia dît de chéesto lüto; e gnàanca la Celéeno catiiva el me l'iiva anünsiàat! 'L è stàta la me üültima próoa, la féen de le lóonghe stràade che gh'òo fàt. Dòpo, en Dìo el m'aa ciapàat per màan e 'l m'aa cumpagnàat fin chì a le vòostre riive. In méša a l'atensiòn de tóti, el pàader Enéea el cüntàava cusé i so viàfc, e el rifàava la stràada de'l destéen deciis da i Dèei. Pò, finalmèent, el gh'aa tašit, el gh'aa lasàat lé de ciciaràa, e fiàach el s'è ripušaàt.

• QUÁART CÁANT

La lóonga ciciaràada de Enéea la gh'aa fàt diventàa püsée gràant amò 'l amùur che Cupiido el gh'iiva impisàat in de'l cóor de la regina. Dòpo na nòt sèensa dòormer, Didóone, cumbatiida da upòst sentimèent, che 'l sarès a dii, in de 'l stès tèmp, la fedeltàa a'l mariit Sichéo e la nóova pasiòn che la la majàava tÿta per el trujàan famùs, la gh'aa dumandàat en cunsili a so suréla Anna. Quéesta la la préega de céeder a la pasiòn, cunsideràat el fàto che i Cartaginées e i Trujàan i pudarès metiise inséma, in de 'n pòpol ünich, e scuminciàa cusé en règn càrich de putèensa.

Giunòone, alùura, la gh'à fàt parèensi de acetàa la sitüasiòn che la gh'iiva davàanti a j óc, e la gh'aa prupuniit a Vénere de dàaghe na màan per fàa che Didóone e Enéea i gh'ès de spušaase, e s'cuminciàa cusé la stòoria de 'n règn putèent. Giunòone la fà alùura la fintùna in de l'acetàa el dišègn de chél'altra e la ghe fà la prupòosta a Vénere de dàaghe na màan per fàa che Didóone e Enéea i gh'ès de spušaase. La pensàava, in de chéla manéera chì, de ritardàa el mumèent che i Trujàan i rivès tròp prest in Itàalia. Vénere la diis de sé, sicüüra che la vuluntà de i Dèei la pudarà miia éser cambiàada. E, difàti, el dé dòpo, in méša a na partiida

de càcia, en viulènt tempuràal el farà scapàa i dùu persunàc in de na gròta, indùaa i gh'aa viit cusé manéera de cugnusiise bèen, in de'l sègn de 'l amùur. La Fàama, na déea mustrùuša,

che la góot in de 'l spütanàa töti, la mèt in giir in töta la regiòn la nutiisia che la regina la s'è spusàada.

làarba, el rè de i Mauritàan, che a so tèemp la regina el l'iiva mandàat a cà cun tütte le so vùje de spusàala, el ghe stà màal e el dumàanda na giùsta vendéeta a'l pàader Giòove Ammone. El pàader de i Dèei, che 'l se ricurdàava la prumésa fàta a Vénere, el màanda el mesagéer Mercùurio in tèra per ubligàa Enéea a lasàa sübit Cartàgine e fàa le tòle vèers l'Itàalia. Enéea el ghe réesta màal per chél ùurden lé rivàat da 'l Céel, ma el dà 'l ùurden a i so marinàar de sistemàa la flòta e de preparàase a pàarter. Didóone 'l è sübit infurmàada da i sóo e la vè rabìida de cùursa a parlàa cun el trujàan, che el ghe dà la cùulpa a Giòove per chéla decišiòn che lüü, de per lüü, el gh'àres màai ciapàat. E in cóor sóo, el diis, 'l è na suferèensa gràanda véder la disperasiòn de la regina. Amò na vòolta Didóone, che la vool miia rasegnàase, la pàarla cun so suréla Anna, che la vè dòpo a pregàa Enéea de ritardàa la partèensa, per rèender méeno penùuša la separasiòn e fàa in manéera che Didóone la gh'ès de abitüàase a l'idéa de vediil pö. Ma Enéea el refüüda cun fòorsa el cumprumès. Didóone, uramàai sicüüra de la decišiòn de la persùna amàada, la ùurdina de preparàaghe en fugòn per sacrificàa a i Dèei l'inferi e per brüšàa i regàj che i Trujàan i gh'aa fàt. El sacrifici el vèen fàt respetùus de la tradisiòn e Didóone, che la stiiva màal, tiràada da sentimèent upòst, la deciit a la féen de sbàter via la vìa.

Mercùurio, intàant, 'l è 'ndàt a truàa in sógn Enéea e el la préega de levàa da'l màar le àancure per evitàa la rispòosta viulèenta de i Cartaginées. A la viista de le nàavi sèen püsèe luntàane da la spiàgia, Didóone la màanda vèers Enéea la so üültima maledisiòn e la se infiilisa cun la spàada. La suréla Anna la càta sö el so üültim respiir e dòpo Giunóone, in sèens de pietàa, la gh'aa invidàat ìride a tajàaghe el cavél sàacher a Diite, che 'l gh'aa metiit féen a la vìa sö la Tèra de la regina.

• LA PASIÒON DE DIDÓONE

Intàant la regina, che bèle da tèemp 'l è cùma malàada da na gràanda pasiòn, la cunsèerva in de le so vèene la feriida e la se màja la vìa cun na fiàma in de'l cóor.

Ghe ritùurna in mèent el valùur straurdinàari de 'l eròoe e la glòoria de la so ràsa che la tùca 'l céel; la pòorta inciudàat in de 'l cóor le so paròole e la so

fàcia, e la tróoa miia ripòos, chél fóoch el ghe dà miia pàas. El dé dòpo l'Auróra la inluminàava la tèra cun la lüüs de'l sùul, e la gh'ìiva mandàat jà da'l céel bèle tóta l'óombra ümida, quàant Didóone, tàa'me na màta, la pàarla a so suréla, che la la sèemper capiida: "Anna, suréla miia, i sógn i me spavèenta e i me téen in agitasiòn! Gh'òo màai vist 'n òm tàa'me el nòoster òospit furestéer! Cuśé nòbil in de la so figüüra, d'ànim valurùus e fòort in de j àarmi! Crédi pròpia (e 'l è véera!) che 'l sìes de na ràsa de'l Céel, perchè 'l è 'l ànim de i viliàch che 'l fà véder se öön 'l è schifùus. Per la miśéeria da che destéen 'l è stàt sgagnàat, cùma lüü el dišìiva! De guère el n'aa fàt tàante. Se gh'èsi miia deciis de vuriime màai pö spuśàame cun nisöön, dòpo che 'l prìm amùur el me l'aa rubàat la mòort e el m'aa lasàat cuśé, delüüša e pièena de òodio per töt chél che me ricòorda el matrimòni, gh'àresi fóorsi pudìit céeder a chéesta ünica cùulpa a in de'l so gèner.

Anna, te 'l cunfési che dòpo la mòort de'l me prìm òm, Sichéeo, dòpo che 'l fradél el gh'aa cupàat el fradél, chéesto òm chì 'l è 'l ünich che 'l m'aa fàt bàter fòort el cóor: 'l ünich che m'àbia culpiit i sèens, 'l ünich che'l m'àbia fulguràat l'ànina, cuśé da fàala trabalàa: cugnùsi i sègn de l'antiiga fiàma!

Ma che 'l fóont de la tèra el se vèera sóta i me pée o 'l Pàader uniputèent el me màandi 'n fóolmin in de l'óombra, in méša a le ceriide Óombre de 'l Infèerno e la nòt, prìma che mé póda ufendiite, sàacher Sentimèent castigàat, e 'ndàa cóontra le to légi. Chél che per prìm el m'aa tacàat a'l so destéen d'òm, el s'è ciapàat töt el me amùur, adès el se la tégna töt per lüü, el la pòorti in de'l sepùulcher". La s'è miisa alùura a cridàa e le làagrime j è curiide šó da jóc per el so còorp. Anna la ghe rispóont: "Suréla püsèe càara de la lüüs, ma diime! Vóot pasàa la giüinésa sèemper de per té e a caragnèent, sèensa 'l amùur de i fióoi e gnàanca de chél che póol fàate pruàa Vénere? Créedet che chéesto el póda impurtàa a la sèner o a l'Óombra de chì 'l è mòort e sutràat? Stàame a sèenter. Capisi che el cóor*

*pudore

pièen de dulùur el gh'àbia miia pudìit éser piegàat da nisöön pretendèent de Liibia e gnàanca de Tiio; capisi che té gh'àbia mandàat fóora da le gnòle Jàarba e i rè de chéesto paées africàan bèen siör in fàto de conquiiste; ma perchè vóot miia créder a 'n amùur véera? Te ricòordet pö in che tèra te tróoet, in méša a che tipo de gèent? De chì te gh'èet apróof i pòpoi de la Getùulia, na ràsa che gh'aa màai batiit nisöön in guèra, i Numiidi sèensa cugnisiòn e la Siirte che la póol miia véder i furestéer; de là na regiòn dešèerta che la móor de la séet, e chéi de Bàarca in de la Cirenàica, che và in gèir tàa'me di màt a rubàa e a cupàa. Cùša gh'òo de dèi pò de le guère cóontra Tiio e de chél che gh'aa in de la cràpa de màal nòoster fradél? Crédi delbòon che le lóonghe nàavi de Tròoja le siès rivàade fina chì sóta el respiràa de'l vèent cun j aügüri del Céel e 'l ajöt de Giunóone. Che gràn citàa te vedarèet végnér sö, o suréla, che règn da 'n matrimòni de'l gèner! Cun j àarmi de i Trujàan apróof a té, diusà per quàante vòolte se levarà la glòoria de i Cartaginées! Té implòora la gràasia de i Dèei, apéena chéesto, e dòpo viighe finiit de pregàa 'l Céel viighe cüüra de'l furestéer in cà tùa, tróoa la manéera perchè el se féermi en bèl pés, fiin a tàant che in de'l màar ghe sàga amò 'l invèerno a fàa 'l màt e Oriòone che 'l fà sèemper pióover, fiin a tàant che le nàavi le sàga miia a pòst e che 'l céel el fàsa miia pö 'l stüpit".

Cun chéeste paròole la gh'aa impisàat l'ànima de 'n amùur che brüüša, la gh'aa dàt speràansa a'l cóor pièen de dübi e la gh'aa vinciit la timidésa. La và sübìt a i tèempli e la dumàanda la gràasia davàanti a tóti j àaltar; la sacrìfica, cùma 'l éera d'üüšo, péegure a Cérere, a Féebo, a'l pàader Liéeo e, prìma de töt, a Giunóone, la patròona de le üniòn fra mariit e spüüše. La bèla Didóone la vèersa de per lée la scüdéla, cun la màan dèestra, in méša a i còorni a fùurma de méša löna de na biànca manšulina; e davàanti a le figüüre de i Dèei, a pàs de cerimònia la camìna vèers la diresiòn de j altàar tóti quarciàat da ufèerte.

La cumiincia la so giurnàada cun sacrifisi e preghiéere e, in

céerca de 'n bòn aügüüri, intàant che la se cuciàava sö 'l fiàanch squarciàat de le béestie, la léc chél che le бүдéle che pàlpita le diis in fàto de prufesià. O inteliigense che sà nièent de i indüéen! A cuša sèervei preghiéere e tèempli a na dóna fóora de téesta? La fiàma la ghe màja la tènera càarne e sóta el so böst ghe stà na möta ferìida. Didóone, tàa'me na disgrasiàada, la brüüša de ràbia e la và rabiida 'me pòochi per tòta la citàa, e la pàar chéla cèerva miia füürba che - dòpo isiighe stàt adrée cun le fréce – en pastùur in méša a le buschine de Créeta de luntàan el gh'aa ferìit cun na frécia preciìša, e sèensa savìil el gh'aa lasàat tacàat a'l so fiàanch chél fér vulàat lé: lée la scàpa jà de cùrsa bufèent, cun tàanta fàm, per le furéeste e le muntagne de'l Diicte, cun infilsàada in de'l fiàanch la frécia e la mòort. Adès lée la cumpàgna Enéea in méša a le müüre, e la ghe fa amiràa le fürtöne purtàade da Sidóone e la citàa bèle próonta: adès la cumiincia a parlàa e ghe màanca la vùus, la se féerma a metàa de'l discùurs. Finìida la giurnàada, la dumàanda sèemper el stès banchèt, tàa'me na màta la vóol sèemper scultàa la stèsa stòoria, e la pindùla sèemper da i làber de lüü. Pò, quàant i s'è separàat e infina la löna la divèenta scüüra, e la fà calàa el so lüšùur, e le stéle le và só e le te cumpàgna a dòormer, in de le so stàanse vóode la se màja 'l fidèch, de per lée, e la fà 'n girèt in de 'l pòst indüa ghe stiiva Enéea intàant che'l mangiàava a sèena, e che adès el gh'aa lasàat lé vóot. Lée 'l è luntàana da lüü, epüür in de j óc la gh'aa sèemper la so figüüra, la vùus de lüü luntàan la ghe l'aa sèemper in de le uréce. E de le vòolte, incantàada da la sumiliàansa cu'l pàader, la tèn in bràs Ascàanio e la céerca de imaginàa 'n amùur che 'l se póda fàa véder a töti. In de la citàa le tùr le incumiincia a fermàase in de'l més, i giüinòt i se prepàara pö a cumbàter, và pö avàanti la costrüsiòn de'l pòort e de le diféese de guèra: e, lasàat andàa, el réesta lé 'l lauràa, cun de i müür chi fà paüüra, impalcadüüre che le tùca 'l céel.

- **GIUNÓONE E VÉNERE**

Quàant la gh'aa vùst Didóone, cunsàada in de chéla

manéra lé, cun na pasiòn che la la pudìva miia frenàa gnàan el pericòl de murmurasìon e de scàndui, Giunòn Satùurnia, la càara mujéer de Giòove, l'è saltàada adòs a Vénere in de chéesta manéra: “Té e to fióol gh'ii viit delbòn na bèla vitòria e de le gluriùuse medàje! ‘L è pròpia en bèl vàant per vuàalter che na pòera dóna la sàga vinciida da ‘n imbròj de dùu Dèei putèent.

Certamèent, mé capisi bèen che té te gh'ivet paüüra de le me müüra e te tegnìvet in sö l'àaspa el suspèt sö le cà de l'àalta Cartàgine. Ma diime, quàai saràale le manéere e le conclüsiòn de'l nòoster tacàa a liite? Metùmese d'acòordi pütòst per na pàace che la düüri ‘n pés, cun en bèl matrimòni. Té te gh'èt töt chél che te gh'èet vurii: Didóone la brüüša d'amùur fina in fóont a j òs. Regnùm alùura inséma a sùura en stès pòpol; Didóone la se méta a'l servìsi de lüü e la cùci ‘l còo a ‘n mariit che ‘l véen da la Frìgia, e che la te cunségni In dutasiòn el pòpol de Tiïro”.

Vénere la gh'aa rispòst che la finalitàa de Giunóone, sarès a dii purtàa via a l'Itàalia l'impéer per regalàaghel a la Liibia: “Chii saràal cusé màt de vóorer miia ‘n acòordi de'l gèner e de preferii di fàate la guèra, sèemper cun ‘l idéa che chél che te dumàndet el póda viighe fürtöna? Ma sùunti miia sicüüra de i Fàati, sùunti miia sicüüra che Giòove el dîga nièent che Tiïri e Trujàan i gh'àbia na citàa tötta sù, che ‘l sàga de'l paréer che i dùu pòpoi i se méta d'acòordi tra de lùur e i se mèes'ci. Té te séet so mujéer, e apéena té te pòdet fàaghe cambiàa paréer cun de le preghiéere. Và püür avàanti. Te vegnarò adrée”.

Alùura Giunóone regina: “Me la sbriighi de per mé – la gh'aa dît. – Scùulta, te spiegarò in pòche paròole cùma se póda fàa chél che te interés. Enéea, cun Didóone inamuràada, el se prepàara per ‘ndàa a càcia in d'i bòsch, dumàan, apéena el sùul el se farà véder e in de'l stès tèemp el farà àan véder töt el móont cun i so ràc.

Mé, intàant che i batidùur i sarà impegnàat a méter šó réet sö i pàs de la muntàgna, farò rivàa a tèra en niigol néegher de tempéesta, farò ciucàa de tròn el céel.

I cumpàgn i se perdarà quarciàat da'l fùsch de'l dé:

Didóone e el càpo trujàan i truarà ripàar in de la stésa

*cavèrna. Mé sarò lé, se té te séet d'acòordi, farò
ligàa Didòone a lüü cun en grùp bèl düür, la farò sùà.
E ghe sarà cun mé àan Imenéeo*". Vénere la gh'aa dît de
sé e la gh'aa fàt na bèla ghignàada per l'idéa.*

* Dio dei matrimoni

● LA CÀCIA E 'L MATRIMÒNI

*L'Auròora intàant che la vegniiva fóora la bandunàava el
Màar. Na giuentüü catàada fóora apòosta, nasiit el sùul,
la se móof fóora de la citàa cun de le réet a màje làarghe,
ligàm e lóonch giavelòt; i cavaliéer de la Nümìidia i galòpa
in méša a müüde de càan da le našéle màgiche. I càpi
cartaginées i spéta la regina che la s'è fermàada in de la
so càmera da lét: en cavàl fregiàat d'òor e de pùurpura el
spéta intàant che 'l sgàgna el fréno che 'l fà la s'ciöma.
Ma ècula che la rìiva, in méša a na möcia de gèent in cortéeo,
quarciàada da 'n vestiit che 'l gh'aa 'l òorlo ricamàat;
la gh'aa 'l astùcio per le fréce d'òor e na rèet d'òor insìma a
i cavéi, na fiibia d'òor a la vestìna de pùurpura.
In de'l stès tèemp véen avàanti i Friigi e Jùulo, cuntèent;
püsèe bèl de tóti l' éera Enéea che el s'è prupòst de fàa la
scòorta a la biànca Didóone e el mét inséma i dùu
schieramèent. Tàa'me se 'l fudès Apollo, quàant d'invèrno
'l abandùna la Lìicia e el fiöm Xànto, e 'l tùurna a véder
la Déelo matèrna e el diriic i còori; mes'ciàat intùurno a
le piàante j è tóti nervùus i Drìopi, i Cretées, j Agatiirsi tóti
tatüàat; lüü 'l vè per la muntàgna de'l Cìinto e el se mèta
pòst i cavéj siòolt cu'l metiighe atùurno na strupéla e cun
de l'òor tàa'me na curùna; le fréce le ghe ciòca in spàla.
In de la stésa manéera, próont e gajàart vegniiva Enéea,
e tàant 'l éera bèl che la so fàcia de nòbil òm la ghe lüšiiva
tòta.*

*Quàant se rìiva a le muntàgne e a i sìit dùa se póol mìa
'ndàaghe dèenter, èco le càavre selvàdeghe che le sàalta
šó da le ròce e le pàsa de cùursa a travèers a le altüüre;
là in fóont i cèervi i cùr per la campàgna e i svàalsa niigo
de pùulver, tóti inséma, e in frésa i làsa indrée la muntàgna.
E el fiulèt Ascàanio in méša a le valàade el cùr a gàmbe in
spàla cun tàanta fòorsa e cun el cóor pièen de cuntentésa
el süpera tóte le béestie che gh'è lé intùurno. El spéera cun
tòta l'ànima che in méša a chéle béestie pacífiche ghe végna
davàanti en cinghiàal rabiùus o che en léeon rùs el rìivi šó*

da le muntàgne.

Intàant cun en gràn sàm el céel 'l incumìincia a fàa miia bèl e rìiva sübit só en niigol pièen de àaqua e de tempéesta: stremiit i Fenìici, i giuèen trujàan e Jùuolo, neóot de Vénere, i se rintàana de chì e de là in céerca de ripàar per i càamp; di turèent stracàrich de àaqua i véen só a precipìsi da i móont.

Didóone e Enéea i se ripàara in de na stésa gròta. Per prìme la Tèra e Giunóone le s'è mise a preparàava töt el necesàari per el matrimòni e le dà el segnàal: di lampès s'è vist in de l'àaria a festegiàa chél sóo metiise inséma, e in àalt só la póonta de le muntàgne le Niinfe le s'è mise a vušàa.

Chél lé 'l è stàt el prìm dé de la mòort, la prìma ragiòn de tàanti màaj; la Didòon la pèensa miia a le ciàcere, la pèensa miia a la so dignitàa e la gh'aa miia paüüra de 'l scàandul, uramàai la sguàarna pö 'n amùur segréet, el la ciàma matrimòni, la ghe mèt pö na pésa a sùura.

● LA RÀBIA DE 'L RÈ JÀARBA

La s'è mìa a cùrer sübit per tôte le citàa de la Liibia la Fàama fresuša, el gràant guàj püsèe ràpit che ghe sia. La stà in pée perchè la se móof, ghe véen püsèe fòorsa perchè la và; prìma pìcenina tàant, pièena de paüüra, a la svèelta la se léeva vàalta in de 'l céel, cun i pée la tùca tèra, e i niigoj cu' l còo. Se diis che la màader Tèra la gh'àbia parturìit chéesta so üültima fióola, suréla de Encelàado e Céeo, per la ràbia cóontra i Dèei. 'L è 'n mùuster che 'l fà schìfi, gràant 'me na muntàgna, svèelt d'àali e de pée, cun el còorp töt quarciàat de pène; sóta a ògni pèna gh'è 'n óc che 'l cuntròla 'sa gh'è in giir, na lèengua, na bùca che la fà de 'l sàm, e n'urécia drìta. De nòt la vùla a metàa fra 'l céel e la tèra, la dà fastiidi cu' l so pasàa in de l'óombra, la sàara màai j óc cu' l dòormer; de 'l dé la stà de vedéta sö 'l cùulmo di təc o in sìma a le tūr vàalte, la stremìs le citàa gràande, mesagéera de 'l véer e de 'l fàals. La Fàama la se divertiiva a impièener la gèent de ciàcere, cu' l dii el véer e de le bàle: la cüntàava che Enéea nasiit de sàanch trujàan 'l éera vegniit a Cartàgine, che la bèla Didóone la s'éera degnàada de metiise cun lüü, e che i pasàava l'invèerno in d'i piašéer, vöön tacàat a chel'àaltra, cu' l desmentegàase de i so

règn, ciapàat da na pasiòn disgrasiàada.

La Déa tremèenda la gh'aa mìs in giir stòorie de'l gèner de chi e de là per mèso de le ciàcere de j òm. Dòpo, sübit, la s'è mìsa a cùrer da 'l rè Jàarba, cu 'l metiighe in de l'ànima de le fiàme scutèente e a fàal rabii fóora de mišüüra. Chéesto òm, fióol de Ammone e de na Niinfa purtàada via a i Garamàanti, el gh'iiva tràt in pée in unùur de Giòove, in töt el so gràan règn, cèent tèempli de na grandésa màai viista prìma, e sö cèent altàar el gh'iiva cunsacràat en fóoch che se smursàava màai, in unùur per sèemper de i Dèei: lé apróof, la tèra sèemper spùurca de'l sàanch de le béestie sacrificàade, j ingrès j éera sèemper tegniit bèn cun de le curùne de fiùur de tàanti culùur. Cun la téesta fóora da'l bùl e rabiit per la bröta nutìisia, se diis che el preghès tàant Giòove, in šenuciòn, a màan gióonte, davàanti a j altàar, in méša a le figüüre veneràade de i Dèei.

“O Giòove uniputèent, a té el pòpol de la Mauritània, dòpo viighe mangiàat sö i lét ricamàat, el béef de'l véen presiùus, védet cuša càpita? E fèet nièent? O fóorsi, pàader, gh'ùm paüüra apéena quàant te ne màandet i föölmin?

Éei òorb i fóoch che in méša a i niigo i fà paüüra a j ànim? Éei nient'àalter che ciòch da nièent? Na dóna che, rivàada da luntàan in de'l nòoster teritòori, dòpo viighe cumpràat el terèn, la gh'aa mìs in pée na picula citàa, e a lée gh'ùm dàt na spiàgia da nièent in prupietàa da méter a pòst, ma la gh'aa miia vurìit spušàase cun mé. E adès l'è adrée a uspitàa Enéea cùma ünìch siör! E adès chéla spéecie de Pàride, cumpagnàat da més òm, cu'l berèt de Friigia ligàat a la bašiòola, i cavéi prüfümàat, la so selvagìna el góot. Ah, l'è véera alùura che ghe dùm dalbòon d'i regài per negòt a i tò tèmpli e ghe dùm spàsi a na glòoria che vàal nièent!”

• LA DECIŠIÒON DE GIÒOVE

Intàant che la dišìiva cušé, e la tegniiva la màan pugiàada sö 'l altàar, el l'aa scultàada 'l Uniputèent e el gh'aa giràat j óc vèers le magnìfiche müüra e a i dùu amàanti che i s'éera desmentegàat de ògni àaltra ròba. El gh'aa dit alùura a Mercùurio: “Và, fióol, cùr, ciàma i vèent, và in àaria e vùla e pàarla a'l càpo trujàan, che 'l pèert el so tèemp a Cartàgine e el pèensa pö a le tère che 'l Destéen el gh'aa destinàat, và per l'àaria a ricurdàaghe el me gràant cumàant.

Miia cušé la me n'aa parlàat so màader belisima; el l'aa miia scampàada dò vòlte per chéesta ragiòn a j armamèent de i Gréeci: ma perché invéci el vàga a regnàa l'Itàalia agitàada per la guèra, che pò, lée, la farà nàser 'l impéri. Cušé el farà nàser per sèemper la rása de Tèucro cu'l so nòbil sàanch, perché la póda detàa légi a'l móont. Se el la impisa miia lüü 'l unùur de ròbe tàantu gràande, se el vóol miia fàa fadiiga e gnànca ghe interésa miia la glòoria, perché pròpia lüü, so pàader, el vóol miia regalàaghe a Ascànio le citadéle de diféesa rumàane? Cùša crédel de fàa? Che speràanse gh'aa a stàa in méša a gèent nemiiga sèensa pensàa a'l dumàan, a tóti chéi so parèent che en dé el gh'arà in Itàalia, in de i càamp de'l Làasio? El vàga amò de cùrsa per màar: cheschi 'l è 'l me ùurden: che te sàga té el me mesagéer".*

El gh'aa dît cušé. E Mercùurio sübit el se prepàara a übidii a'l gràan sègn de'l pàader; prima el se liiga a i pée i sandàai d'òor, cun j àale, che i la pòorta in àalt a vulàa sùura ai màar e sùura la tèra, ràpit tàa'me el vèent. Pò el ciàpa la véerga d'òor per ciamàa le smòorte Óombre da 'l Òorco, àaltre el n'aa màanda šó da'l Tàartaro, el dà e 'l pòorta jà el sòn, el sàara j óc che la mòort la gh'aa bèle sigilàat. Cun la véerga in màan el màanda jà i vèent, el pàsa in méša a i niigoj pièen de tempéesta. E intàant che 'l vùla el vèt bèla la sìma e i fiànch de'l düür Atlàante, che 'l téen sö el céel cun la téesta; Atlàante da 'l còo pièen de péen, curunàat sèemper da niigoj néegher, sbatiit da'l vèent e da'l pióover; na làarga möcia de néef la ghe quèercia le spàle, i fiöm i véen šó a la svèelta da la bašiòola de'l gràan véc, la bàarba de péel düür l'è giasàada. Chì el s'è fermàat in de 'n prim mumèent Mercùurio, nasiit sö 'l móont Ciléene in Arcàadia. El gh'aa lasàat lé Atlàante, so nòono da pàart de màader, e 'l è vulàat vèers la còosta sabiùusa de la Lìibia tóta séca. Apéena 'l è rivàat vešéen a déle antiighe cašòte, el gh'aa vïst Enéea che 'l éera adrée a dirìiger la fundasiòn de tùr e la costrüsiòn de cà; el gh'iiva 'na spàada cun sö le stéle de diàaspro rùs, en mantél cüürt de pùurpura tiiria el ghe lüšìiva šó da le spàle, fàt da le màan de Didóone, siöra tàa'me pòoche, che la gh'iiva trapuntàat el tesüüt de fii d'òor sütii. Sübit el gh'aa burìit adrée: "E cušé, adès, te laùret a le fundasiòn de la vàalta

*le rocche

Cartàgine, sóta tàa'me na ràana de to mujéer, te fèet bèla la citàa e te desmentéghet de 'l to destéen e de 'l to règn! El rè stès de i Dèei, che cun la so voluntàa el fà giràa el céel e la tèra, el me cumàanda de dàate in méša a l'àaria ràpida chéesti ùurden: cùša gh'èet in mèent? Cun che tipo de speràanse te pèerder el to tèemp in de la tèra de Liibia? Se la glòoria de le prumése gràande la te diis nièent, se te vóot miia fàa de le fadiighe per la to, a le speràanse de Jùulo, che 'l gh'arà de viighe in màan in de 'l dumàan el règn d'Itàalia e la tèra de Róma".

Mercùurio a metàa de 'l so discùurs el gh'aa menàat le tòle da la viista de la gèent, e 'l è spariit luntàan da j óc in de l'àaria sutiila.

Enéa rabiit me 'n càan el gh'aa tašiit a chéla viista, ghe s'è drisàat i cavéi in téesta per 'l urùur, ghe s'è fermàat la vùus in gùla. El vóol sübìt cùrer via, lasàa a le spàle le tère che püür le ghe pàar bùne, dòpo la tiiga de 'l cumàant che gh'è rivàat da 'l Céel. Ma cùma faràal? Con che paròole adès el gh'arà la fòorsa de parlàa a la regìna inamuràada e rabìida? Da dùa el scuminciarà la so ciciaràada? El gh'aa pirlàat de chì e de là el penséer, cun l'idéa de divèerse solüsiòon che 'l gh'aa pešàat òna per òna. A la féen, àan se 'l gh'aa sèemper el dübi, el crèt de viighe truàat la manéera püsèe giöösta. El ciàma Mnèsteo, Sergèesto e el fòort Serèesto; che i méta a pòst sèensa fàa de 'l sàm le nàavi e sö la rìiva i ciàmi i cumpàgn, e i prepàari ògni ròba sèensa fàa capii el perchè de tàanta nüitaa; intàant lüü, per el fàto che Didóone la sà nièent e la crèt che 'n amùur cusé gràant el póda miia rumpiise a més, el cercarà la manéera püsèe giöösta per parlàaghe.

Töti j übidis cuntèent e i fà chél che Enéa el gh'aa dît.

• LA CICIARÀADA CUN LA REGÌNA DIDÓONE

Ma la regìna (chii póol inganàa na persùna che àama?) la gh'aa capiit töt per prìma chél che gh'éera adrée a süccéder: cun la paüüra che la gh'iiva de ògni ròba, infina de chél che pariiva püsèe sicüür. La Fàama disgrasiàada in persùna la gh'aa dît che le nàavi j éera próonte per la partèensa. Cun la matiisia d'amùur, l'ànima pèersa, la và fóora de téesta, cun l'andàa a sübianèent per la citàa, la pàar na "baccante" cun le scalmàane tàa'me na

Mèenade quàant se vèt la féesta andàa fóora d'i pàaj, quàant a'l vušamèent de Bacco la mèt in pée de j òorge ògni trii àn, quàant el Citeròn de nòt el la ciàma cun tàant cincél. A la fèen, la pàarla a Enéea per prima, cušé: "Pèerfit, e té te speràvet infina de sguarnàa tàant màal e pàarter da la me tèra in silèensi? Te téen miia chì el nòoster amùur, la màan che 'n dé la t'è stàta dàta, Didóone che la stà per móorer de na mòort urèenda? E invéce té, sóta le stéle d'invèerno, te séet adrée a preparàa le nàavi e te gh'èet frésa de 'ndàa per el màar, in méša a d'i vèent catiif, o pièen de cativéeria. E perché? Se te gh'èset miia de cùrer vèers tère nóoe, vèers paées che te cugnùset miia, ma se amò la fùdès in pée l'antiiga Tròoja, t'endarèset a Tròoja cun le nàavi per el màar pièen de óonde? Diime, ghe 'ndarèset? A scapàa da mé? Per chèesto me caragnàa e per la to màan, per 'l amùur che gh'ùm scuminciàat e per la nòostra üniòn, se in de na quàal manéera gh'òo meritàat da té, se vergóta de mé t'è piašit, viighe pietàa per la cà che véen šó, te 'l védet, e làsa 'ndàa chéesto penséer, te préeghi, se se póol amò pregàate. I pòpoi de la Liibia i me òodia a caüša tùa, i tiràn de la Numiidia i me òodia per caüša tùa, infina i Tiiri i me òodia per caüša tùa; a caüša tùa el pùdùur 'l è mòort, 'l è mòorta la fàama e apéena per lée rivàavi a le stéle. A chii me làset quàaši mòorta? O Enéea, uspitàat da mé! Uspitàat! Apéena chéesto nùm pòdi dàa a chél che 'n tèemp ciamàavi el me òm. Ma alùura? Fóorse sòo adrée a spetàa el fradél Pigmaliòn che 'l brüüši le me müüra, o el rè Jàarba che 'l me pòorti in Getùulia a sèerver? Oh, se prima de la to fùüga gh'èsi viit alméeno en fióol da té, 'n Enéea picenéen che per le càmere el giughès e el me ricurdès la to fàcia! Oh, alùura me pararès miia de'l töt d'éser stàta abandunàada e d'éser stàta imbrujàada!" La dišiva cušé. Ma lüü per le amunisiòn de Giòove el tegniva j óc féermi e cun fadiiga el sbüürlàava dèenter a'l cóor el travài. A la fèen el rispónt cun pòoche paròole: "Regina sarò miia mé a negàa che te gh'èet tàanti mérit quàanti te pòdet cüntàane a paròole, e me desmentegherò miia de té fiin tàant el spìrit el tagnarà sò chéesto fišich, fiin tàant che me ricurdarò de me stès. Ma scùulta. Mé speràavi miia de scundiite chéesta

*fjüuga, crédeme, e de'l rèst màai t'òo fàt di discùurs de
matrimòni o gh'òo pensàat de spušaate.*

*Se 'l Destéen el me dèss el permès de viiver cùma n'arès vója,
a secóonda di me véer dešidéeri, sarèsi restàat a Tròoja
véšéen a i tènèr ricòordi di mée. I tée vòalt de Priamo i sarès
amò in péee e cun le me màan gh'arèsi fàt a i trujàan na
Pèergamo nóoa. Ma adèss Apollo de Grinio* el me cumàanda
de andàa in Itàalia: in Itàalia i me ùurdina de andàa àan
j uràcui de Lìicia. Chéesto 'l è 'l me amùur, chéesta la me
pàatria. Se té che te séet Feniicia te àamet tàant le
citadéle* de Cartàgine, chéesta bèla citàa de la Lìibia,
perché te vóoret miia che i Tèeucri i gh'àbia a la féen
ripòos in de la tèra d'Itàalia? 'L è permès àanca a nuàalter
cercàa spiàge luntàane da cà nòostre. Tòte le vòolte che la
nòt la mèet intùurno a le tère de l'ümìda umbrìa, tòte le
vòolte che véen fóora le stéle pièene de fóoch, in sógn
l'òombra de'l pàader Anchiise, agitàada, la me vùuša
adrée e la me fà stremìsi. Inséma a lée me vùuša adrée
Ascànio, pòover pütél, per el tòort che fòo a'l so dumàan,
perché ghe pòorti via el règn d'Espéeri e de i càamp de'l
destéen. E pròpia adèss Mercùurio, mesagéer de i Dèei,
mandàat da Giòove (el giüüri per le nòostre dò vite) el
m'aa purtàat in frésa per l'àaria chéesto cumàant:
"Nàviga!". Gh'òo vist, mé stès, el Diò in de na lüüs praan
ciàara, végnèr dèenter per le müüra e cun chéeste me
urée gh'òo sentiit la so vùus: "Nàviga!". Alùura, dònca,
làsa lé de méeter el fóoch adòss a mé e a té cun chéesti
lamèent, mé vòo miia in Itàalia de me voluntàa".*

*Intàant che 'l dišìiva cušé, lée el l'aa vardàava de sbiès
bèle da 'n pòo, cu 'l pirlàa j óc de chì e de là, e la ghe
fiiva le mišüüre cun de le uciàade in silèensi; a la féen
rabìida 'l è s'ciupàada cun chéeste paròole: "To màader
l'è miia stàta na Déea, la to ràsa la véen miia da Dàardano,
o pèerfit, ma el Càucašo selvàdech, àasper de ròce, el t'aa
mìs in péee. Tìigri de l'Ircània, na regiòn sèemper de'l
Càucašo, le t'aa dàt el làt da pütél. Ah, ma perché me fòo de
le ilüšìon, cùša me spéti püsèe de chéesto? Fóorsi lüü s'éel
cumuviit a'l me caragnàa? El gh'aa miia muìit na pàalpebra:
gh'è miia vegniit fóora en suspìir: el gh'aa miia viit pietàa
de la Didòn! Cùša imaginàa de pés? Uramàai gnàanca la
gràanda Giunòn e el pàader Satùurnio i vàarda cun*

*sito in Asia Minore

giüstisia chél che sücéet. Gh'è pö nisöna bùna féet, in de nisöön pòst. L'òo catàat mòort de fàm, ficàat sö la spiàgia da la tempéesta, gh'òo dàt in màan el me règn, màta sùn stàta! Gh'òo stripàat da la rüina, da la mòort, la so flòta pèersa in de'l màar, inséma a i so cumpàgn. Ah, che ràbia me infiàma! Pròopia adès Apollo, che 'l vèt el dumàan, e j uràcui de la Liicia i ghe pòorta per l'àaria chéesti cumàant tremèent! Certamèent 'l è stàt mandàat da Giòove in persùna el mesagéer fresùus de i Dèei! Oh dalbòon i Dèei i gh'aa miia de pensàa a de 'l àalter, se 'n penséer de'l gèner el ghe dà fastiidi a la so pàas! Ma vóori miia stàa adrée a le to paròole, vóori gnàa purtàa via el to tèemp. Và, móoete, và via cu'l vèent in Itàalia, céerca el to règn a travèers a le óonde. Mé spéeri apéena, e i pietùus Celèest i gh'aa en quàal mèšo, che te me pagarèet "el fio" in méša a i scòogli, cu'l ciamàa el nùm de Didóone. Didóone! Ma mé luntàana te starò sèemper sö 'l còo cun i fóoch infernàai: e quàant la frèda mòort la te striparà da'l còorp l'ànima, in ògni pòst dùa te 'ndarèet mé ghe sarò, pàlit spìrit, fantàasma vegniit a fàate rabii. Te pürgarèet la to péena, té sacrilech, e mé vegnarò a savii: chéesta bèla nutiisia la me rivarà tra j Óombre".

Cusé la parlàava e pò la làsa a més la ciciaràada. Feriida da'l dulùur, la scàpa via e la se tiira jà da j óc de Enéea, che el la mòla lé pièena de dübi e de paüüra, cu'l dešidéeri de diighe tàante ròbe. Le cameréere le riiva e i la pòorta a'l so lét de màarmo svegniida, i bràs e-stèench e le gàmbe in de la stésa manéera e i la mèt šó.

Ma àan se 'l dešideri fàaghe pasàa el dulùur e cunsulàala, e calmàaghe cun paròole bùne el travài, àan se 'l è püsèe tènèr per 'l amùur, àan se ghe rinchrès tàant, el pìio Enéea 'l übidis a 'l ùurden diviin e el ritùurna a la flòta. I Trujàan i se dà de fàa a purtàa le nàavi in màar da la spiàgia àalta. Le nóoda le póonte de le nàavi spalmàade de piigula, j òm da le buschine i pòorta di bròch pièen de fóje e rüer intréeghe, i gh'aa frésa de pàarter.

I riiva cun tàanta frésa da tóta la citàa, cùma fà le néegre furniighe quàant le ròba, cun in mèent 'l invèerno, na gràan möcia de furnèent e i la sguàarna in de le so dispèense: la lóonga ciòpa scüüra la camina per i càamp e la pòorta la ròba rubàada travèers a l'èerba per en sentéer picenéen,

na pàrt a fòrsa de spàle la pòorta i gràan püsèe gròs, na pàart invéce la fà la cumandina in de'l dirìiger la màarcia, la téen a pòst la fiila, la ghe vùuša adrée a chii 'l pindùla, e tóta la stràada l' è in fermèent.

Cun che cóor, o Didòone, te vardàavet töt chéesto, che caragnàade te fiivet intàant che te vardàavet da la citadéla l'agitasiòn sö la spiàgia in lóonch e in làarch e töt el màar el rimbumbàava de sàm e de vušamèent! Amùur, amùur catiif, a cùša te sbüürlet mìa i cóor de la gèent? La chì amò Didóone custringiida amò a caragnàa, amò a cercàa de cunviicer Enéea cun le preghiéere püsèe penùuše e a méter sóta, cu'l dumandàa pietàa, la pròopia dignitàa a la pasiòn; prima de dàase la mòort la vóol pruàale tôte.

“Àna véedet mìa che frésa che i gh'aa sö la spiàgia, vegniit da ògni pàart; la véela la ciàma bèle i vèent, i navigàant j incurùna aléegher le nàavi.

Se mé gh'òo pudìit véder végner avàanti en dulùur cusé gràant, o suréla, pudaròo supurtàal de sicüüra.

Àna, amò na vòolta, fàa cuntèenta la to Didóone sfürtünàada cun en piašeer: perchè chél dišunèst l'unuràava apéena té e el cunfesàava a té àan i segréet püsèe misteriùus, e apéena té te sìivet le stràade püsèe adàte e i mumèent püsèe bèj per dumandàaghe vergóta. Và, dònca, té da lüü, suréla, a pregàa a chél nemìich pièen de bòoria.

Diighe che mé gh'òo mìa giüràat in Àulide cu'i Gréeci de cupàa tóta la ràsa Trujàana, e gnàanca gh'òo mandàat le nàavi cóontra Pèergamo, diighe che gh'òo mìa mancàat de rispét o gh'òo mìa straminàat la sèner e l'Óombra de so pàader. Perché vóorel mìa scultàame? Indùà cùrel? El ghe làsi alméeno chéesto üültim regàl a la so mišéera amàante: che'l spéti a scapàa en mumèent püsèe bèl e di vèent mìa bröt. Dumàandi gnàan pö l'antìiga ünìon tradiida, e gnàanca che 'l rinüünci a'l bèl Làasio e a'l règn de'l dumàan; dumàandi apéena de'l tèemp, de'l tèemp da nièent, en mumèent de sòosta fin tàant che se càalmi el rabiòn e la Fürtöna la me inségna a supurtàa el dulùur. Chéesta üültima gràasia dumàandi (viighe pietàa de la pòera to suréla!), dòpo el pàarta püür: se 'l gh'ès de dàamela gh'éela daròo indrée multiplicàada cun la me mòort”. Cusé la parlàava: chéei lamèent lé la fà e pò

la fà amò àan dòpo la suréla disgrasiàada. Ma Enéea el se cumóov miia per nisöna caragnàada e gnàanca el scùulta cun pasièensa nisöna vùus: gh'è cuntràari i Fàati e 'n Dìo el ghe stùpa j uréce.

Cùma sücécet de le vòlte a i vèent de le Àalpi de chì e de là, che per giugàa, intàant che i bùfa, i céerca de stripàa da tèra na rùer vécia: i màanda di sòn fastidiùus da i ràam vòalt e i quàarcia la tèra de fóje tôte le vòlte che se móof la piàanta: ma chéesta l'è bèen tacàada a la ròcia e cùma la riiva cun la so sìma in de l'àaria in àalt in céel, a la stèsa manéera cun le radiis la riiva fina a'l Tàartaro; cusé de le vùus le sigüta a picàa Enéea sèensa fermàase de chì e de là, e lüü el téen dèenter en dulùur tremèent, che 'l póol miia scultàa. La so mèent la se móof miia, le làagrima le véen só per nièent.

• LA MÒORT DE DIDÓONE

Alùura la pòera Didóone, tàant stremiida da'l so destéen, la ciàma la mòort; ghe dà fastiidi la viista de'l céel impirlèent.

Gh'è vegniit fina le scalmàane e la deciit de abandonàa la lüüs de la vita quàant la gh'aa vist l'aaqua de le cerimòonie de pürificasiòn pèerder de trasparèensa, intàant che la metiiva só le ufèerte sö j altàar che i fümàava d'incèens e el véen travašàat cambiàase in de 'n sàanch teribil e spùurch. La gh'aa dīt nièent a nisöon, gnàanca a la suréla.

In de'l palàs de i rè de Cartàgine gh'éera na capeléta de màarmo che la ricurdàava el mariit antiich, e che Didóone la veneràava in de na manéera tóta sù, töt quarciàat de làana biànca e de ràam de féesta. Da chél cantòn lé gh'è pariit che ghe füdès rivàat la vùus de 'l so òm che la ciàmàava intàant che la néegra nòt la diventàava padrùna de tôte le tère. E gh'è pariit de sèenter bruntulàa da i caméen, de spès, el barbagiàni sulitàari cu'l so càant miia tàant bèl, che 'l caragnàava e el filàava di vèers praan lóonch; e sùura 'l prési, cun na gràan paüura, l'aa stremiida chél che gh'aa dīt i sàacher indüéen.

Enéea stès l'éera lé, dèenter le so nòt de urùur perché el vegniiva fóora in de i sógn de lée, màta de pasiòn disperàada; e sèemper ghe pariiva de cùrer per na lóonga stràada, sèensa nisöon, intàant che la cercàava per nièent i Tìiri per na stràada dešèerta.

In de la stésa manéera Pentéeo, diventàat màt, el vèt la möcia de le Euménidi e el sùul el ghe pàar dùpi, e dùpia ghe pàar Téebe; cuśé sò 'l palcuscénich se àgita Orèeste, fióol de Agamènnone, quàant scàpa la màader armàada de tòorse e de néegher serpèent, e le Füürie de vendéta le sèt šó a 'l ingrès de 'l tèempli.*

*torce

Vinciida da 'l dulùur, impetàada da le Füürie, sicüüra de móorer, la stüüdia de per lée la manéera e 'l tèemp de méter in àto la so deciśiòon; e in de 'l parlàa a so suréla, che 'l è 'l spéc de la tristésa, la sguàarna però el so prupòšit, e quàaši la pararès brilàa de na nóova speràansa.

“Fàame na bèla céera, suréla. Gh'òo truàat - la diis – la véera stràada per viighe amò indrée el me amùur o per desmentegàal. A 'l limit de 'l Oceàano, dùa el sùul el vè šó, gh'è el paées lontanìsim de j Etiopi, indùa el grandìsim Atlàante el móof cun le so spàale 'l às de 'l céel pièen de stéle che lüüs: i m'aa dīt che da là gh'è vegniit na stréa de ràsa masiila, che la fà la guàardia a 'l tèempli de le Espéridi, e che la dàava de mangiàa a 'l dràago e la ghe dàava àan sèemper 'n uciàada a i ràm de la piàanta sàacra e la spantegàava el méel liquit e papàaver.

La stréa la se vàanta de liberàa i cóor cun i so incantéešim cùma la vóol, e la stràmina in àalter cóor i guài, de fermàa l'aaqua d'i fiòm, de pirlàa indrée le stéle, de ciamàa i fantaašmi de la nòt. Te vedarèet la tèra fàa el vèers d'i bòo sóta i to pée, végnér šó le piàante da le muntàgne! Te 'l giüüri, suréla càara, sò tōti i Dèei e sò de té, sò la to téesta dùulsa, che sèensa vója me impégni cun la magia. Però segretamèent, te préeghi, prepàara 'n fugòon, bèn vàalt in de l'àaria a sùura na teràsa dèenter in de 'l palàs: e sò chéesto te ghe ficarèet j àarmi de Enéea, che sèensa religiòon el gh'aa lasàat tacàade a 'l vòoster lét, cun tōte le so reliquie, e el lét d'amùur che 'l m'aa perdiit. Cuśé vè fāt: la màaga la vóol che te róompa per sèemper ògni ricòort de lüü”.

Dòpo viighe dīt cuśé, la tàas cun la fàcia diventàada tōta smòorta.

Ma Àna la póol mìa créder che la suréla, cun chéeste magie nóove, la sguàarni en pensèer de mòort; la riès mìa a capìi na matiīšia de 'l gèner, la gh'aa mìa paüüra che sùcèeda vergóta de pés rispét a quàant gh'è mòort Sichéeo. Cuśé

la übidìs a j óordin...

Apéena sö la teràsa intèrna i gh'aa svalsàat in de l'àaria na gràan möcia de piini e de tróonch de na piàanta che la sumiliàava a na rùer, la regìna la l'aa querciàada de ghirlàande e la l'aa incurunàada cu'i ràam che se dupéra apòosta per i füneràai. E intàant che la pensàava a la tragédia che l'éera adrée a preparàa, la gh'aa mìs insìma el so riträt. Intùurno gh'éera tóti j altàar. La màaga cu'i cavéi despetenàat la ciàma a vušèent trè vòolte i nùm de cèent Dèei, el dìo de'l füsç Érebo, el Càos, Écate, ciamàada àan Triivia*, la véergine Diàana da le trè fàce divèerse.*

*leccio

*Luna, Diana, Proserpina

La meséda de l'aaqua per ricurdàa la funtànana de 'l Avèerno, la fa cercàa de j èerbe nuéle tajàade cun la ràanša de bróons sóta la löna, s'cióonfe de veléen néegher; la sešš fà dàa chél tòch de càarne che gh'aa i puléeder apéena nasìit, l'ippomane, purtàat vìa prìma che la cavàla el ghe la mangès.

Sèemper Didóone la spantéga el fàro, na spéecie de furmèent, cun le màan in preghiéera: e vešéen a j altàar, cun la véesta cüürta e cun en pée in pée per tèra, la se racumàanda a i Dèei e a le stéle che i cugnùs el destéen de tóti (léé che l'è adrée a móorer!).

A la féen la préega 'l Dìo, se màai ghe 'n füdès j öön, che 'l capìs j amàanti cun 'l amàante che'l se tiira indrée, perchè el fàsa vendéta, perchè el sàjes mìia desmentegòn, giöst e pietùus.

'L éera nòt: i còorp fiàch i se indurmentàava plàcit per tóta la tèra, ripušàava le buschìne e i màar selvàdech; 'l éera l'ùura de quàant tàas i càamp, le stéle le gh'aa bèle giràat per metàa de la so stràada; e tóte le béestie e j ušéi culuràat, quàanti i viif in de l'aaqua ciàara e in de le campàgne pièene de spéen, slungàat šó in de'l dòormer sóta la nòt silensiùuša, i fiiva pasàa la fiachìite e i cóor che se desmentegàava de tóti i so màaj.

Ma la Fenìicia la dòorma mìia, pièena de dulùur, màai la pèensa a vergóta de bèl o la riès a catàa in de j óc o in de'l cóor la serenitàa de la pàas de la nòt: el so tribuléeri el crès e el pàar na tempestàada amò tàa'me prìma, nàs amò 'l amùur, e la bàla lé apróof sèensa deciider 'sa fàa in méša a i vèent tempestùus de la ràbia.

Cušé sèemper de pö la se màaja 'l cóor, e la dñis dèenter

de lée: “E adès cùša màai faròoi? Gh’arò de pruàa a parlàa cun i rè che me vuriiva? Fàame tóo de bàla da lùur? In šenóc gh’arò de dumandàa de spušaame a i Numiidi che tàante vòlte gh’òo mandàat a catàa j urtiighe? O invéce gh’arò de ‘ndàa adrée a le nàavi de i Trujàan, e stàa a i so cumàant? Gh’òo fàt pròpia bèen a dàaghe na màan, na vòlta, e lùur i m’è sèemper stàt gràat. Ma se àanca gh’àresi vója de pàarter cun lùur, chì màai vuraràa dàame uspitalitàa, a ‘n udiùuša sò le nàavi pièene de bòoria? Per la martina, disgrasiàada, amò te cugnùset miia j ingàn e i giüramèent fàals de la ràsa de Laomedóonte, rè de Tròoja e pàader de Priamo? E pò: gh’arèsi de ‘ndàa de per mé cun i navigàant pièen de cuntentésa o gh’arèsi de purtàame adrée tóti i Tiiri, che gh’òo apéena stripàat a la citàa de Sidóone, cun el sbüürlai amò in màar, e cun el sistemàa amò le véele in de’l vèent. Ah, móor cùma te meritèt, spàca el dulùur cun el fèr! Suréla miia, suréla vinciida da’l me piànšer, te séet e-stàta pròpia té la prima, sèensa vuriil, la caüša de tàanti màai che me péesa in de’l còo: té te m’èet fàta diventàa màta, te m’èet cunsegnàada a’l nemìich. Ma perché gh’òo miia viviit catiiva ‘me na béestia selvàdega, da per mé, sèensa amùur né cùulpa, sèensa sufrii cusé tàant? Perchè sùunti miia stàta bùna de mantégner la fidücia en tèemp prumetiida a l’Óombra de Sichéeo?”.

Chéesti lamèent gréef i ghe vegniiva fóora da ‘l pèt. Enéea el stìiva sò la pàart vàalta de la nàave, deciis a pàarter, dòpo viighe preparàat töt chél che bišügnàava fàa. El durmiiva. E in de’l són ghe se prešèenta la figüura de’l Diò che ‘l vegniiva indrée, e amò na vòlta gh’è pariit che ‘l ghe vušès adrée (preciis in töt a Mercùurio, a la vùus, a’l culùur de la fàcia, a i cavéi bióont, a la belésa de’l còorp da giüinòt): “O fióol de na Déa, in mumèent de’l gèner pódet metiite a dòormer? Pàs pasutèent, védet miia che ràsa de pericoi te gh’èet apróof, sèenter miia cùma i vèent j è adrée a sufiàa a to favùur? Lée l’è adrée a pensàa in cóor a di tranéi e a ‘n delit e-stüpit; ‘l è deciisha a móorer, la vò sò e šò in méša a di ciucamèent de ràbia.

Mèena, mèena de chì a la svèelta fin tàant che te pódet fàa! Prèst de vedarèet el màar agitàat da le nàavi e cu’l

lūsùur de le fiàcule, prèst de vedarèet la spiàgia pièena de fiàme, se l'Auròora la gh'ès de catàate amò chì, inciudàat sö chéeste tère. Sö, móoete fóora. La döna l'è "mobile" e la càambia sèemper". Dòpo viighe dît cusé, 'l è spariit scunfundiiit in de la nòt. Sübit Enéea, terurišàat da chéla Óombra ràpida, el se léeva da'l lét e el vùuša: "Desedèvee sübit, gueriéer, ciapèe pòst a i rèm, preparèe a la svèelta le véele! M'è stàt mandàat amò en Dìo da 'l àalt Céel, el ne diis de dàaghe dèenter cun la fjuuga e de tajàa le còorde impirlèente.

O sàant fra tötì i Dèei, nuàalter te végnun adrée, sèensa savii chi te séet e übidisum in féesta a'l to nóof cumàant. Cun töt el to bèen, végnene adrée e dàane na màan, fà che le stéle le sìes amìighe nòostre in de 'l céel infiniiit!"

El gh'aa tiràat fóora de frésa la spàada e cun in màan el fèr el gh'aa tajàat deciis le còorde.

Le stès entüšiasmo gh'è vegniit a tötì i Trujàan, i gh'aa ciapàat in màan i rèm e via, i s'è aluntanàat da la spiàgia; el màar, sóta le nàavi, el scàpa via. A fòorsa de rèm i gh'aa tarucàat l'aaqua pièena de spöma, i tàja l'óonda che la gh'aa 'l culùur de'l céel.

E bèle la prìma Auròora la spantegàava na nóova lüüs sö la tèra, cu'l lasàa el lét, culùur de'l safràan, de 'l antiich so òm Titòon. Apéena la regina la gh'aa vist da n' àalta tùr la lüüs biànca de la matìna e le nàavi cun le véele tiràade bèle luntàane, e la spiàgia dešèerta e el pòort vóot sèensa pö marinàar, la s'è dàta de le tiighe cun le màan sö töt el còorp, rabìida e rabiùuša, trè vòolte, quàter, la s'è stripàada i bèi cavéi bióont:

"O Giòove - la gh'aa dît - Enéea el se farà pö véder, 'n òm straniéer el se sarà divertiit a tóo de bàla mé e el me règn sèensa na pünisiòn. Nisöön el ciaparà le àarmi per 'ndàaghe adrée da tötta la citàa, nisöön el farà 'ndàa fóora le nàavi da j arsenàai? Andèeghe adrée, càara la me gèent, curii, purtèe a la svèelta le fiàme, ciapèe le fréce, fèe fòorsa sö i rèm! Ma cusà dighi, indùu sùunti? Che tipo de matiìšia t'aa tridàat la mèent, o Didòon màai cuntèenta? Apéena adès te ufèent i màai che te gh'èet fàt? Sarès stàt mèj che te fudèset stàta sentiida uféeša cusé in de'l mumèent che te gh'èet dàt el cumàant de'l règn. La chì la lealtà de öön che i diis el gh'àbia cun lüü

*i Penàati de la pàatria, de öön che i diis el gh'àbia purtàat
sö la schèena, pietùus, el pàader véç, vincìit da j àn!
Sarès stàt mèj se te l'èset masàat e fàt a tòch, e dòpo
ficàat chéi tòch in de'l màar; mèj sarès stàt se té te gh'èset
viit la fòorsa de cupàaghe tóti i cumpàgn, se te gh'èset fàt
majàa el còorp de so fióol.*

*Düüra la lòta, cun la féen miia sicüüra? Tàanto mèj: de
cùša pudìivi viighe paüüra cu'l fàto de duìi móorer?
Gh'arèsi dàt fóoch a 'l acampamèent, gh'àresi impienit
de fiàme le nàavi, cupàat pàader, fióol, tóta la so ràsa,
e sö chéi mòort mé stésa sarèsi cascàada mòorta!
O sùul, te che te ilüminèt cun i to ràc tóte le òpere de'l
móont, e té Giunóone che te cugnùset e te sèet sòcia
in de'l viighe mìs in pée chéle gràan fadiighe, e té
Écate ciamàada cun di lóonch vušamèent, de nòt, indüa
se incrüüšia trè stràade, e vuàaltre Füürie cariche de
vendéte, e vuàalter Dèei prutetùur de Elissa che l'è
adrée a móorer, scultèe e vegnii incóontra a le me
preghiéere, cu'l fàa rivàa la vòostra putèensa sö 'l còo
di Tèucuri. Se gh'è scrìt in de'l destéen che chél
disgrasiàat infàm el tùchi tèra e el rìivi in pòort, se
Giòove el vóol cušé, se la so sòort l'è chéesta: oh
alméeno ghe cùra adrée in guèra de la gèent valurùša
e casàat fóora da'l paées, stripàat da i bràs de Jùulo,
el dumàandi cun disperasiòn ajöt e el véda la mòort
indègna di sóo, e, dòpo viighe firmàat en tratàat de
pàace miia giöst, el góoda miia el règn e gnàanca la
lüüs dešideràada, ma el móora, in de n'ètàa amò
gióoina e el réesti sèensa na büüša sö na sàbia scutèenta!
Chéesto préeghi, chéesta vùus üültima fòo végner fóora
de bùca cun el sàanch. E, a la féen, me càar Tiiri, stèeghe
adòs a la šentàja de chilüü, a tóta la so disendèensa cun
na fùurma de òodio che se póda miia scancelàa: ufrii
chéesto regàl a la me puaréta sèner. Nisöön amùur ghe
sàga màai tra i nòoster dùu pòpoi, nisöön acòordi.
Ah, végna a'l móont, el végna fóora da i me òs en
vendicadùur, sàies chii 'l sàies e el ghe stàga adòs
cu'l fèr e cu'l fóoch, adès, dumàan, sèemper fin tàant
che ghe sàies de le fòorse! Mé maledìsi, e préeghi che
le spiàge le siès memìighe a le spiàge, el màar a'l
màar, le àarmi a le àarmi: cun el cumbàter lùur e*

i so néoot”.

Cuśé la gh’aa dît, intàant che la pensàava a tàante ròbe, e la cercàava cùma móorer a la svèelta. E la gh’aa parlàat a Bàarce, la bàalia de Sichéeo (perché la so bàalia la s’éera fermàada, uramàai néegra sèner, là a Sidóone): “Te préeghi, càara bàalia, cùr da Anna, che la véгна chì la me càara suréla, e diighe che in gràn frésa la se làavi cun àaqua de fiöm e la pòorti cun lée le vitime per el sacrifici, le ufèerte che gh’iivum dît”.

Àanca té metéte sö la fróont le bèende vutìive. Vóori sacrificàa a Giòove Stiigio, cùma ‘l è d’üüs, per fàa finii töti i me dulùur, cu’l fàa brüšàa inséma a’l fugòon el ritràt de Enéea.

Bàarce la s’è muìida a la svèelta àan se l’éera en pòo vécia. Alùura Didóone, che la tremàava, fóora da la gràasia per el so dišègn scumbinàat, la pirlàava atùurno j óc pièen de sàanch, e cun la fàcia cun sö de le màce e smòorta àan prima de móorer, la rìiva de cùursa in de le càmere dèent in de la cà e la se rampéga rabiida sö la légna de’l fugòon, la tìira fóora la spàada ricevìida in regàl da Enéea, mìa de cèert per en lauréeri de’l gèner. Dòpo viighe vardàat i vestìit lasàat lé da’l trujàan e àan el lét de ‘l amùur, dòpo éser stàta lé en quàal minüüt a piàanšer e a pensàa, la s’è mìa insìma a chél lét töta slungàada só a dîi pòoche, üültime paròole:

“O càare reliquie, che sii stàte cuśé dùulse fin tàant che i l’aa permetìit i Fàati e en Dìo: adès gh’ii de spetàa in de la manéera buna chéesta ànima, purtèeme via töti i me turmèent. Gh’òo vivìit, gh’òo fàt la stràada che m’aa cuncediit la Fürtöna, e adès na figüüra gràanda de mé la sarà sutràada. Gh’òo mès in pée na citàa gràanda, gh’òo vist svalsàase da tèra de le müüre vàalte, gh’òo vendicàat el me òm, gh’òo dàt na pàaga a’l so fradél nemìich: cuntèenta, ahi, tròp cuntèenta se màai füdes rivàade a le nòostre spiàge le nàavi de Tròoja!”. La gh’aa dît cuśé e la gh’aa schisàat la bùca sö ‘l lét.

“Móorum sèensa vendéta - la gh’aa dît amò - Ma móorum. Cuśé, àan cuśé và bèen andàa só vèers le Óombre. El catìif trujàan el vedarà là in méša a’l màar el fóoch e da la me mòort el farà en penséer mìa tàant bèl sö ‘l sóo dumàan”.

In méša a chéeste paròole le laurèente de'l palàs i la vèt bris'ciàa sö'l fèr, e le vèt àan la làma cun la s'ciöma de sàanch e le màan spùurche de sàanch.

En vušamèent se léeva per tóta la régia, la nutiisia la se móof de cùursa per la citàa, le cà le se mèt a caragnàa, le dóne le se lamènta e le criida, l'àaria la ciòca per el gràan piànšer, cùma se Cartàgine o Tìiro le füdès adrée a 'ndàa in brišše, e pièene de ràbia le fiàme le gh'ès de ciapàa dèenter tôte le cà e i tèempli.

La suréla la gh'aa sentiit la nutiisia e pièena de terùur, in frésa, de cùursa, la s'è sgranfignàada la fàcia cun le óonge, e la s'è dàta di pögn cóontra 'l sèen, e la vò in méša a la gèent e la ciàma chéla che gh'è adrée a móorer per nùm: "Suréla, per chéesto te me vurìivet? Che imbròì dulurùus! Per chéesto te vurìivet la pìla de légnà, el fugòon e j altàar? Cùsa gh'aroi de piànšer püsèe: la to mòort o chéesto disperàat éser de per té cun la féen de la víta? Suréla, perché m'èet miia vurìit cùma to cumpàgna intàant che te murìivet? Se te gh'èset vurìit ciamàame a na stésa mòort: en stès dulùur e na stésa ùura i n'arès catàat inséma. E mé cun chéeste màan gh'òo mìs in pée el fugòon, gh'òo pregàat i Dèei de la pàatria, per éser pò luntàana da té in de l'ùura de la mòort! Suréla, te gh'èet cupàat té e mé e el pòpol e i pàader vegniit da Sidóone e tóta la to citàa!*

*ora Saïda in Libano

Ma adès lasèeme lavàa la ferìida, lasèeme catàa cu' i làber 'l üültim so respiir, se amò la gh'aa apróof en bùf de víta!" De cùursa l'éera 'ndàta sö i bàsei vòalt de'l fugòon e brasàada sö la suréla che de lé a 'n quàal minüüt la sarès mòorta. La la strenšìiva a'l sèen intàant che la pianšìiva e cun la véesta la cercàava de sügàaghe el sàanch néegher. Didóone intàant che la céerca de svàlsàa j óc che i riesìiva miia a stàa vèert, la svèen; la gràan ferìida la stunàava cun töt el rèst. Tre vòolte l'è riesìida a svàlsàase cun el gumbèt, trè vòolte l'è cascàada amò sö 'l lét: in àaria in de 'l céel la gh'aa cercàat cun j óc, a šübianèent, la lüüs. E quàant el l'aa viista la s'è lamentàada. Alùura Giunóone la gh'aa viit pietàa de'l so dulùur cušé gràant e de la so agùnia tribulàada, la gh'aa mandaat šó da 'l Olìimpo Ìride, che la pudès liberàa l'ànima in lòta sèensa riéser a nièent per 'ndàaghen fóora da i ligàm de'l còorp.

Per el fàto che lée la muriiva miia de na mòort giöösta, stabilida da'l Fàato, ma prima de'l tèemp, in de na scalmàana de ràbia, Prošèerpina la gh'ìiva gnamò stripàat da la téesta el cavél biñont de la féen de la vita e la gh'ìiva gnamò cunsacràat la so cràpa a 'l Infèerno e a 'l Stiige.

La ùmida Ìride cun le so pène de šaferàan che le brilàava cóontra i mila culùur diferèent de'l sùul, la gh'aa vulàat per el céel e la s'è fermàada sö de lée.

“Chéesto capél - la gh'aa dīt - pòorti e cunsàacri a Diite per ùurden de i Dèei, e te liberi da chéesti to bràs e gàmbe”.

Cun la dèestra la gh'aa stripàat el cavél: in de'l stès mumèent s'è smursàat el calùur de'l còorp, e la vita l'è spariida in de'l vèent.

• QUINT CÀANT

A la luntàana, in méša a'l màar Enéea el vèt sö la rìiva en gràn fóoch e ghe véen di penséer càrich de tristésa e dulùur. Per evitàa en tempuràal che 'l fà paüüra, la picula flòta trujàana, sö sügerimèent de Palinùuro, la fà véela vèers la Sicilia e la s'è truàada, in de'l pòort de Segèesta, in méša a de le gràn féeste de'l rè Acèeste. In de 'l aniversàari de la mòort de'l pàader Anchiise, Enéea el gh'aa bandiit, cùma d'üüšo, i gióoch in ricòort de tóti chéi che i gh'ìiva lasàat lé de viiver.

Vešéen a Enéea, intàant che 'l è adrée a unuràa la tóomba de'l pàader, véen fóora en serpèent che 'l se imbiirla per sèt vòlte intùurno a'l sepùulcher, in de na manéera che pàar infina che ghe piàaša le ufèerte; pò el sparìs.

Dòpo nóof dé, a la matina, scumiincia le gàre davàanti a tàanta gèent vegniida lé da tóte le tère vešine. Vèer i gióoch la gàara de velucitàa fàta da quàter nàavi, vinciida da Cloàanto. Se và avàanti cun na cùursa a pée vinciida da Éuriolo che 'l è stàt ütàat da'l cumpàgn inseparàbil Niišo. Véen pò la gàara cu'i pögn, che la vèt scuntràase Daréete e Entèlo, cun la vitòoria de chéeschì. Dòpo véen la gàara cun 'l àarch indùà el rè Acèeste 'l è el prim. A la féen i fà chél che se ciàma “ludus trujàan”, sarès a dii en muvimèent a cavàl cumplicàat miia de rider, fàt da Ascàanio cun trè squàadre de regàs, cun dùdes elemèent 'l öna.

Intàant che j éera adrée a fàa i gióoch, Giunóone, che la perdiiva miia ucašìon per cercàa de fàa de'l màal a i Trujàan, la màanda in méša a le döne trujàane Ìride cun el cóompit de cunvinciile de fàa a tòch le nàavi e de fermàase in Sicilia.

Ìride la se trasfùurma in Béroe e la céerca de cunviincer le cumpàgne a truàa la pàas, dòpu tàant andàa de chì e de là, pròpia da 'l àamìich Acèeste, e de custriinger j òm, i fradéi e i fióoi a fermàase, cu'l dàa fóoch a le nàavi. Gh'è urìit miia tàant tèemp perchè le nàavi le gh'ès de diventàa na fiàma ünica. Enéea, rivàat

lé cun i cumpàgn, el s'è metiit a lutàa cun 'l incèendi, cun 'l aiöt straurdinàari de 'n tempuràal. Pürtròp per quàter nàavi gh'è stàt nièent de fàa. Enéea el gh'aa el muràal per pàarter 'l istès, cu'l lasàa lé in Sicilia i véc, le dóne e i pütéi in de na citàa da méter in pée sùbit, che la ciaparà el nùm de'l rè amìich, Acèeste.

In de la nòt s'è fàt véder in sógn el pàader Anchiise, che 'l la cunviinc de scultàa el cunsili de Nàaute. Prìma però el gh'arà de cercàa la *Sibilla Cumana* e 'ndàa só, cun le so gàambe, in de l'Avèerno, per incuntràase pròpia cun lüü e cugnùser el destén che 'l l'aa spéta. Lüü, el diis de sé. El mètt in pée la citàa, el costruìs en tèmpli in unùur de la màaeder Vénere e pò el pàart cun le quiides nàavi che gh'éera restàat. Vénere la dumàanda en piašéer a Nettuno perché el fàsa fàa a'l fióol na navigasiòn sèensa perìcoi. El diò el rispóont che cusé el sarà, ma el vool che alméeno en trujàan el se sacrifici, cùma vītima. Chél che véen catàat fóora 'l è Palinùuro che, per òpera de'l diò Són, el se indurmèenta e el và só cu'l timòn in de 'l màar. Enéea de chì in avàanti el gh'arà de pilutàa la nàave vèers la méeta.

